magazin istoric

ANUL XXII NR. 10 (259) OCTOMBRIE 1988

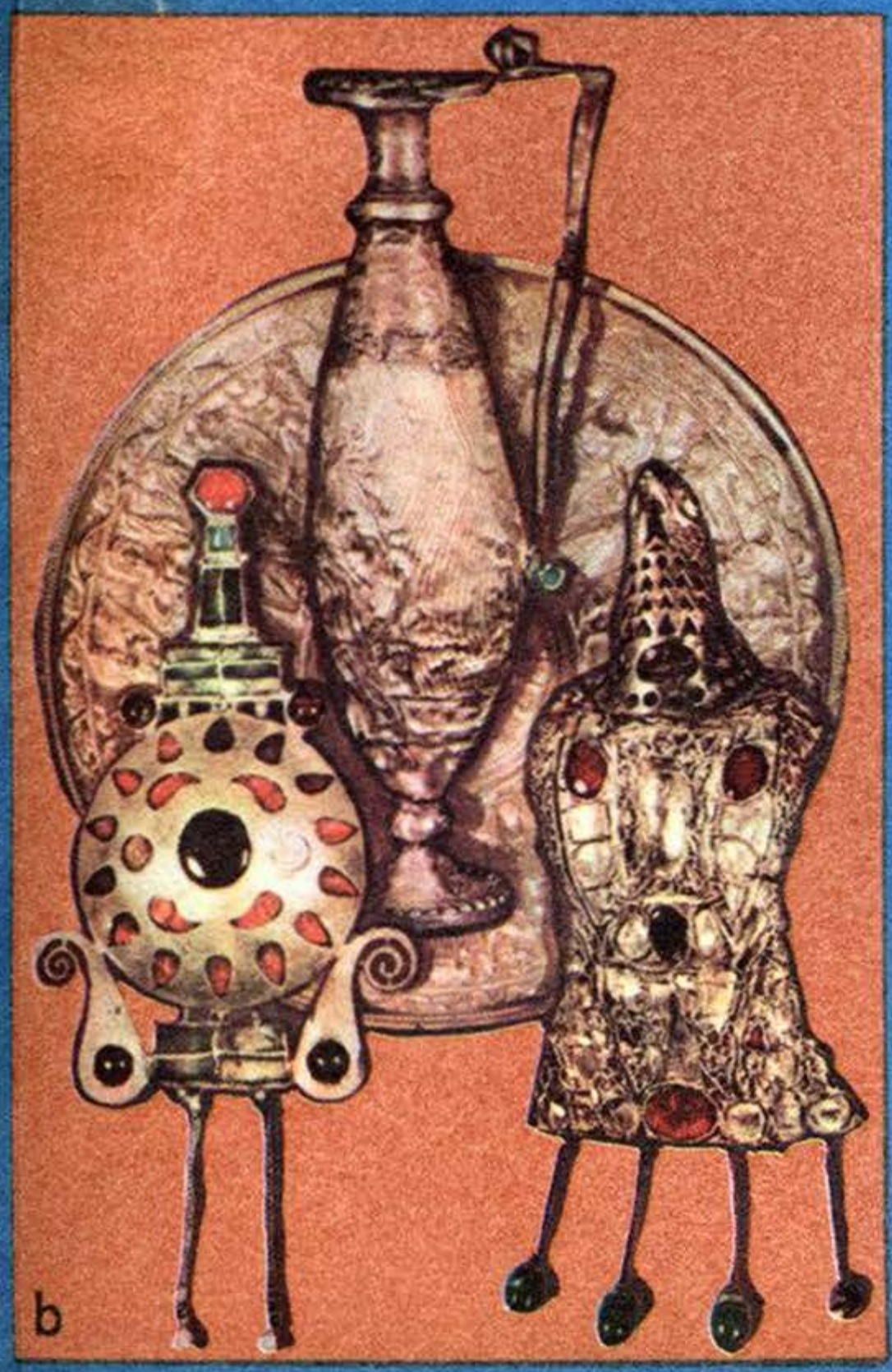

b

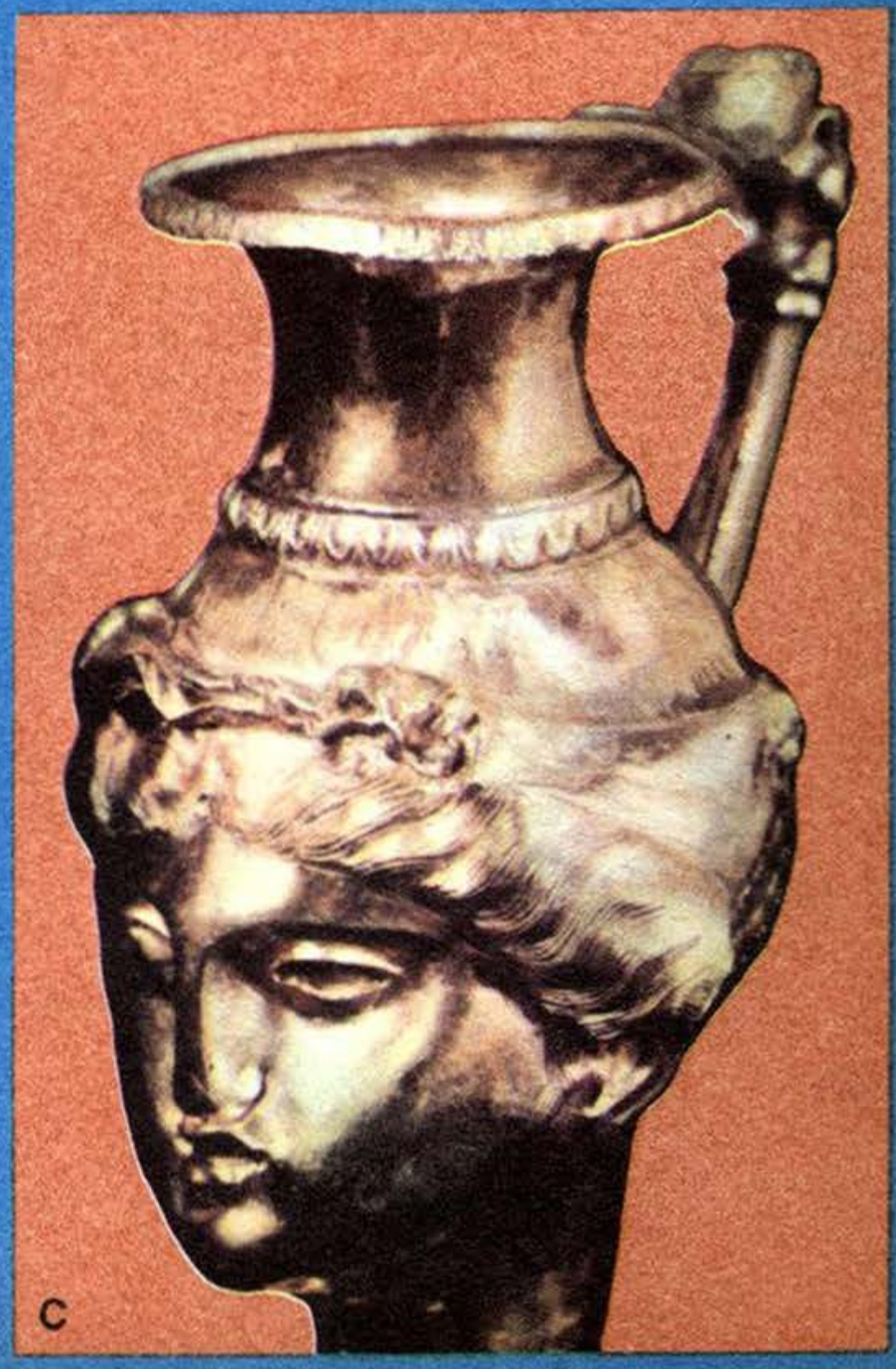

c

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXII
Nr. 10 (259)
octombrie 1988

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
PETRESCU-DÎMBOVIŢA
EFAN ŞTEFĂNESCU

ecretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Iubirea de ţară:
Valeriu Buduru 2

Mihai Viteazul — întîiul înfăptuitor al unirii românilor:
Ioan Lupaş 4

1916-1918. Academia Română — Patria mai presus de orice:
Alexandru Dobre 10

Permanenţă şi continuitate. Judecata la români (II):
Ştefan Pascu 14

Dascălii patrioţi de la Colegiul „Sf. Sava":
Nicolae Isar 17

• **Arta brîncovenească — naşterea unui stil:** *Răzvan Theodorescu* ... 19 • **„Pentru sufletescul folos şi amintirea nestinsă":** *Victor Papacostea, Valeriu Răpeanu*... 22 • **Trei scrisori veneţiene:** *Ecaterina Ţarălungă*... 24

AIESEE — primul sfert de veac 26

1866-1876. Independenţa — dorinţa unanimă a naţiunii (II):
Dan Berindei 29

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

Sigiliul necunoscut al lui Ion Ghica:
Radu Grecianu, Mihail Guboglu 36

Pe traseele Unirii:
Vasile Smărăndescu 38

Victor Slăvescu — note zilnice:
Eugen Preda 40

În Bucureşti, acum 50 ani 46

Amintiri de la mijloc de veac:
Iancu Bălăceanu 59

• **Abd-el-Kader, un Vercingetorix al istoriei moderne:** *Constantin Antip*... 50 • **„Oraşul interzis" îşi deschide porţile:** *Ana Budura* ... 55 • **Cărţi sosite la redacţie** ... 25 • **Poşta** Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ România a fost locul de naştere al Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene, şi-au reamintit mulţi dintre participanţii la Adunarea generală a AIESEE, desfăşurată în primăvara acestui an la Bucureşti. Cîteva mărturii ale civilizaţiilor făurite în decursul istoriei de popoarele din această zonă a Europei: a) navă grecească (pe o cupă din sec. VI î.e.n.); b) piese din celebrul tezaur de la Pietroasa (sec. IV — R.S. România); c) vas din tezaurul de la Panaghiurişte (R.P. Bulgaria); d) tronul sultanului Ahmet I (sec. XVII), din colecţia Muzeului Topkapi din Istanbul; e) miniatură croată din sec. XV; f) fragment de mozaic din antichitate (R.P.S. Albania) (**AIESEE: primul sfert de veac,** p. 26)

② Emirul Abd-el-Kader, erou naţional al Algeriei, care vreme de 15 ani a condus rezistenţa poporului său împotriva ofensivei colonialiste (**Un Vercingetorix al istoriei moderne,** p. 50)

③ Important centru economic, politic, comercial şi ultu al al lumii medievale, Veneţia — oraş din care înfăţişăm două imagini datorate cunos utului pictor italian Antonio Canal zis Canaletto (1697-1768) — a întreţinut, de-a lungul vremii, strînse legături cu ţările române (**Trei scrisori veneţiene,** p. 24)

Dezvoltînd recunoştinţa şi preţuirea faţă de strămoşii care, cu sacrificii şi jertfe uriaşe, au apărat fiinţa naţională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate şi neatîrnare, pentru dreptate naţională şi socială, trebuie să sădim în conştiinţa oamenilor sentimentul răspunderii faţă de moştenirea înaintaşilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiţii istorice, făclia progresului şi civilizaţiei pe pămîntul României.

NICOLAE CEAUŞESCU

IUBIREA DE ŢARĂ

Deschidem cartea de istorie a poporului nostru, acea „sfîntă carte — cum spunea Nicolae Bălcescu — unde se află înscrisă gloria României". Fiecare pagină a ei stă mărturie că suportul trainic al faptelor de măreţie din trecutul nostru l-au constituit dragostea de ţară, legăturile de nesmuls cu vatra străbună, setea de libertate şi dreptate. Din timpuri îndepărtate, dragostea de glie a fost sentimentul fundamental ce a însufleţit, generaţie după generaţie, pe locuitorii acestui pămînt. Dragostea de ţară, de glia strămoşească a înflăcărat oştile geto-dace în aprigele lupte pentru apărarea ţării, a întărit braţul celor care au făcut zid în calea valurilor populaţiilor migratoare, a dat curaj şi forţă oştenilor care, sub conducerea marilor noştri voievozi, au înfruntat pe cei ce ne-au călcat hotarele. Nestinsa iubire de ţară a luminat şi îmbărbătat generaţiile care au realizat Unirea şi au cucerit independenţa deplină a ţării, pe cele ce au înfăptuit Revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944. Nestinsa dragoste de patrie, ataşamentul neclintit faţă de marile idealuri ale poporului au reprezentat acel nesecat izvor de energie şi curaj ce a îmbărbătat pe comunişti în apriga luptă pe care au dus-o în anii grei ai ilegalităţii, în fruntea maselor muncitoare, împotriva exploatării şi asupririi, pentru făurirea unei orînduiri mai bune şi mai drepte, într-o patrie puternică şi independentă. Tot astfel cum statornica iubire de ţară i-a însufleţit şi îi însufleţeşte astăzi în titanicul efort de construire pe vatra străbună, cu poporul şi pentru popor, a orînduirii socialiste multilateral dezvoltate.

Sentiment statornicit de veacuri, încorporînd de la o etapă istorică la alta experienţa şi înţelepciunea generaţiilor anterioare, patriotismul s-a dovedit astfel, în decursul multimilenarei noastre istorii, o autentică forţă propulsoare a marilor eforturi de ridicare a patriei, de libertate şi dreptate socială, de independenţă şi suveranitate. Afirmîndu-se în aprigele bătălii purtate împotriva tuturor celor ce au atentat la libertatea, integritatea şi demnitatea noastră, sentimentele patriotice ale poporului s-au manifestat deopotrivă în efortul de făurire aici, pe vatra străbună, a unei civilizaţii şi a unei culturi care au înscris lumea românească, cu originalitatea şi specificul său, în ansamblul istoriei umanităţii. Tot ce este măreţ şi durabil în trecutul nostru poartă însemnele ingeniozităţii şi muncii stăruitoare a generaţii şi generaţii de înaintaşi, ale unor necurmate eforturi spre binele şi progresul ţării.

Patriotismul generaţiilor de astăzi, patriotismul socialist revoluţionar şi-a găsit şi îşi găseşte expresia în încrederea cu care întregul popor urmează politica partidului, în marile înfăptuiri care au dat şi dau un nou chip ţării. Toate marile succese pe care le-am obţinut în anii socialismului, îndeosebi în epoca de glorie şi măreţie inaugurată de Congresul IX al partidului, sînt emanaţia directă a patriotismului socialist, revoluţionar, care galvanizează şi dinamizează energiile tuturor fiilor ţării. Schimbările calitative care s-au produs în toate sectoarele vieţii sociale, desfăşurarea unei ample activităţi politico-educative au făurit cadrul propice afirmării şi dezvoltării unei conştiinţe naţionale şi politice noi, a unui patriotism nou, de esenţă revoluţionară. „*Există* — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *o strînsă unitate între socialism şi patriotism. Nu se poate vorbi de socialism fără patriotism, care înseamnă preocuparea pentru eliberarea şi bunăstarea propriului popor. Totodată, în condiţiile de astăzi şi în*

perspectivă nu se poate realiza cu adevărat patriotismul fără deplina eliberare națională și socială, fără făurirea societății socialiste".

Și aici, în acest domeniu al definirii conceptului de patriotism, al relevării noilor sale trăsături și valori, al expresiilor sale concrete în raport cu imperativele stadiului actual al construirii socialismului în țara noastră, opera secretarului general al partidului, președintele țării, aduce contribuții de o deosebită valoare. Președintelui Nicolae Ceaușescu îi aparține acea definire complexă, exemplară, a conceptului patriotismului revoluționar formulată încă la primul Congres al educației politice și culturii socialiste care a avut loc în iunie 1976. În numeroase alte cuvîntări, tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat înaltele virtuți ale patriotismului, evidențiindu-se și în acest cadru forța gîndirii sale novatoare, deschiderea spre ceea ce este nou și înaintat, un strălucit exemplu în această direcție fiind expunerea cu privire la unele probleme ale conducerii activității economico-sociale, ale muncii ideologice și politico-educative, precum și ale situației internaționale, din 29 aprilie a.c., document de largă cuprindere, cunoscut sub denumirea de Tezele din aprilie.

Sub impulsul generos al gîndirii și acțiunii novatoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, dragostea de țară, nobilele aspirații de bunăstare și progres, libertate și demnitate, care dintotdeauna au animat viața și conștiința poporului, și-au găsit în cei 23 ani care au trecut de la Congresul IX — răstimp ce poartă pe bună dreptate numele de Epoca Nicolae Ceaușescu — un larg cîmp de afirmare și împlinire. În ansamblul înnoirilor și transformărilor petrecute în acești ani, una din cele mai de seamă o reprezintă curmarea cursului deosebit de periculos care-și făcuse loc la un moment dat de negare a trecutului poporului, a istoriei sale multimilenare, de promovare a orientărilor nihiliste, cosmopolite, de ploconire față de tot ce era străin, atitudinilor serviliste și lipsei de patriotism. „*Am redat poporului nostru* — sublinia secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită la ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., din 23 iulie a.c — *sentimentul că este un popor liber și independent. I-am redat sentimentul istoriei proprii, de luptă pentru libertate, pentru a fi stăpîn pe destinele sale și poate că aceasta reprezintă una din marile realizări care au descătușat energiile creatoare și au făcut ca poporul nostru să urmeze cu toată forța Partidul Comunist Român, ca stegar al luptei pentru existență, pentru asigurarea ființei libere a națiunii noastre*". Pe acest teren s-a dezvoltat și mai puternic sentimentul mîndriei patriotice, de respect al poporului pentru trecutul său, de demnitate națională, sentimentul forței și capacității sale de a-și făuri o viață nouă, socialistă, așa cum și-o dorește.

Ocupînd un loc central în modul de viață și gîndire al fiecărui membru al societății, patriotismul reprezintă o componentă esențială în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, un veritabil nucleu în jurul căruia se polarizează toate valorile sociale. Pornind de aici, documentele de partid, expunerile secretarului general al partidului care se referă la sarcinile ce revin muncii ideologice și politico-educative situează pe prim plan cerința de a se intensifica activitatea de educare a oamenilor muncii, îndeosebi a tineretului, în spiritul patriotismului socialist, al dragostei față de patrie, al răspunderii și atașamentului față de popor, de cuceririle sale revoluționare, în lupta pentru progres economico-social, pentru colaborare și pace în lume. „*Să dezvoltăm puternic* — sublinia secretarul general al partidului în expunerea din 29 aprilie a.c. — *educația patriotică, mîndria față de cuceririle revoluționare, să facem să crească răspunderea și hotărîrea de a face totul pentru a contribui la dezvoltarea continuă a patriei, la întărirea independenței și suveranității sale. Totodată să dezvoltăm continuu spiritul de colaborare și solidaritate internațională, de prietenie cu popoarele țărilor socialiste, cu oamenii muncii de pretutindeni, cu toate forțele care se pronunță pentru pace, pentru progres, pentru independența și libertatea fiecărui popor!*"

În acest amplu proces educativ, o însemnătate deosebită are teza formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu potrivit căreia la baza întregii activități de educație socialistă trebuie să se afle cunoașterea istoriei patriei, prețuirea și dragostea față de trecutul de luptă al poporului nostru pentru libertate, unitate și independență, față de tradițiile și valorile înaintate de muncă și de viață. Știință revoluționară, implicată amplu în procesul de făurire a personalității umane, istoria are valența de a fi inspiratoare de dragoste de țară, de a sădi în conștiințe capacitatea de dăruire, pentru continua înflorire a patriei și poporului cărora le aparții, pentru societatea în mijlocul căreia trăiești și căreia îi ești dator cu întreaga energie și putere de creație. De aici decurge îndatorirea de onoare a întregului nostru front istoriografic de a pune în valoare, într-o cuprindere tot mai largă, înaltele virtuți care fac din istorie o pilduitoare lecție de puternică trăire a simțămintelor de iubire de țară. ■

Valeriu BUDURU

„Mihai Viteazul rămîne, fără îndoială, una din cele mai puternice și mai dinamice personalități în istoria românilor și în a Europei sud-estice.

Vestea faptelor lui de vitejie a însuflețit nu numai pe contemporani..., dar amintirea faimei lui a înrîurit de-a lungul veacurilor simțirea și cugetarea românească... sporindu-i intensitatea în măsura în care procesul istoric pentru desăvîrșirea unității național-politice a românilor se apropia de ținta finală".

Astfel omagia istoricul Ioan Lupaș (1880-1967)[1], în urmă cu aproape cinci decenii, personalitatea și faptele voievodului care realizase, în 1600, unirea tuturor românilor din vatra vechii Dacii.

El însuși luptător pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, cînd românii transilvăneni și-au afirmat voința unanimă de a se uni cu patria mamă — România, Ioan Lupaș a evocat, în dese rînduri, în studiile, articolele sau conferințele sale pe ilustrul voievod de la cumpăna veacurilor XVI-XVII: Mihai Viteazul.

În 1940, Ioan Lupaș a publicat în volumul II al culegerii sale Studii, conferințe și comunicări istorice (apărut la Cluj) studiul Stăpînirea transilvană a lui Mihai Viteazul[2], în care releva importanța și semnificația istorică a domniei marelui voievod în Transilvania. Volumul și studiul respectiv apăreau într-un moment deosebit de grav pentru istoria românilor, în anul odiosului dictat fascist de la Viena, cînd o parte însemnată din nord-vestul țării a fost luată de Ungaria horthystă cu asentimentul Germaniei naziste și al Italiei fasciste.

În fondurile arhivei Institutului teologic din Sibiu se păstrează o variantă inedită a studiului profesorului Ioan Lupaș, consacrat stăpînirii transilvane a lui Mihai Viteazul.

Reproducem fragmente semnificative din acest text necunoscut al istoricului, reprezentativ pentru modul în care I. Lupaș analiza și aprecia înaltul ideal al unității naționale de care a fost însuflețit viteazul voievod, a cărui viață închinată unirii românești a sfîrșit tragic prin trădarea și uciderea sa din ordinul generalului Basta.

Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Intervențiile explicative le-am dat în paranteze drepte, iar întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Titlul și subtitlurile ne aparțin. Sublinierile în text sînt ale autorului.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1985.

[2] Reprodus și în volumul Ioan Lupaș, *Din istoria Transilvaniei* (ediție îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasiu; cuvînt înainte de Florin Constantiniu), Editura Eminescu, București, 1988.

MIHAI VITEAZUL — ÎNTÎIUL ÎNFĂPTUITOR AL UNIRII ROMÂNILOR

IOAN LUPAȘ

Libertatea patriei

În ziua de 1 noiembrie 1599, a intrat Mihai Viteazul cu triumf în capitala Transilvaniei, unde în curînd a convocat obștească adunare sau dieta (20 XI), ai cărei membri: nobili [maghiari], secui și sași grăbiră a-i face jurămîntul de credință, ca să-și poată salva moșiile și privilegiile.

S-a păstrat protocolul acestei diete transilvane, ținute la Alba Iulia (20-28 noiembrie) în cele dintîi săptămîni ale stăpînirii lui Mihai din vechea cetate de scaun. Introducerea lui arată că cele trei națiuni privilegiate, cari monopolizaseră de la 1437 întreaga viață politică a Transilvaniei, s-au știut adapta foarte repede noilor împrejurări, supunîndu-se fără nici o împotrivire stăpînirii românești. „În această adunare [scriau nobilii transilvăneni] am înțeles dorința Măriei Tale, potrivită cu împrejurările vremii de acum, că adecă Măria Ta dorește de la noi două lucruri spre binele și dăinuirea sărmanei noastre țări: întîi, ca să fie hrană potrivită și cuviincioasă în orice timp și în orice loc, ca Măria Ta să nu duci lipsă nici de hrană nici de bani, cari sînt nervul războiului *(nervus belli)* și fără de cari nici nu e cu putință războirea..."

Mai departe, roagă dieta pe Mihai să ia sub ocrotirea sa văduvele și orfanii nobililor căzuți în război, dispu-

Vitrazul înfăptuitor al Unirii din 1600, pictat de Costin Petrescu în marea frescă ce împodobește sala de concerte a Ateneului Român

nînd să li se restituie averile înstrăinate; apoi îi exprimă mulțumirea că a hotărît să respecte drepturile și privilegiile nobililor, în afară de donațiunile lui Sigismund Bathori...

Procesul-verbal al acestei diete se încheie, de asemenea, cu un cuvînt de mulțumită, adresat lui Mihai care, după obiceiul și datina celorlalți principi creștini, a promis a presta jurămînt că va „apăra *libertatea patriei*"...

A doua dietă transilvană din timpul lui Mihai s-a ținut la Brașov, în zilele de 12-15 martie 1600, cînd se luară hotărîri la fel cu cele votate în noiembrie 1599 la Alba Iulia... Abia în dieta ținută la Alba Iulia, în cursul lunii iulie 1600, au ajuns în dezbatere și probleme curat românești, votîndu-se articole privitoare la soarta preoțimii și a țărănimii române din Transilvania.

Înainte de a cunoaște cuprinsul și însemnătatea acestor articole, trebuie să facem însă amintire de altă faptă de vitejie a lui Mihai-Vodă, săvîrșită în mai 1600: de cucerirea Moldovei.

După așezarea sa în capitala Transilvaniei, Mihai lăsă cîrma Țării Românești în grija fiului său Nicolae Pătrașcu și a sfetnicilor lui de încredere, dîndu-le trupe ardelene de pază; iar în Transilvania păstră lîngă sine trupe muntene... stăpînind aci — cum scria contemporanul Sigismund Forgách — ca un „principe ereditar"... El înțelegea să împartă „vorbe și speranțe bune la toți".

Îl neliniștea însă faptul că împăratul Rudolf, prin trimișii săi, stăruia să-i cedeze Transilvania și el să se întoarcă înapoi la cîrma Țării Românești.

...Dacă nu primea banii așteptați de la împăratul Rudolf ca subsidii pentru oștire, în schimb Mihai era cercetat cu oferte și promisiuni din partea papei Clement VIII, care la 22 aprilie 1600 îi adresa o scrisoare cu momeli, sfătuindu-l să-și schimbe credința, să treacă la biserica apuseană-catolică și atunci îi va trimite ajutoare bănești. Cronicarul Szamosközi, de obicei bine informat, spune că Mihai ar fi primit scrisoarea papei „strîmbînd din nas, indignat că acesta cutează să-i atace și defaime credința"...

Un nou Alexandru

Respinse deci Mihai ajutorul oferit pe un preț așa de scump, cum ar fi fost acela al unei trădări sufletești. Cu deplină încredere în steaua norocului său, strîngîndu-și oștile ce putea să aibă atunci la îndemînă, se repezi la începutul lui mai în Moldova. contra lui Ieremia Movilă, pe care — cu tot ajutorul de oaste polonă — îl fugări și închise în cetatea Hotinului, de unde însă acesta izbuti a ieși pe furiș, refugiindu-se cu boierii săi în Polonia...

La 1 iunie 1600 a primit Mihai în Iași închinarea boierilor moldoveni, începînd — cum arată cronica — „*a se scrie și a se mărturisi Domn și în a treia țară*"...

Moldovenii exprimară dorința să-l vadă pe Nicolae Pătrașcu așezat în scaunul

domnesc din Iaşi. Dar Mihai, socotindu-l prea tînăr şi temîndu-se că „nu va putea fi domn într-o ţară de margine" ameninţată de apropiata răzbunare a lui Ieremia Movilă, a lăsat la cîrma Moldovei o locotenenţă domnească de patru boieri (Udrea hatmanul, Andronic vistierul, Sava armaşul şi Negrea spătarul). El însuşi se grăbi înapoi la Alba Iulia, unde soseau trimişii împăratului Rudolf cu propunerea să rămînă el domn al Munteniei şi al Moldovei, iar a treia ţară — Transilvania — s-o cedeze austriecilor!

Stăruinţele împărăteşti au fost însă zadarnice. Mihai nu se putea învoi să arunce în mod uşuratic o izbîndă ostăşească răsunătoare, nici să nesocotească dreptul pecetluit cu sînge; de aceea „nu se îndura de Ardeal" să-l părăsească, ci trimiţînd o nouă solie la Rudolf îl ruga „să-i lase Ardealul, *cum şi l-a dobîndit*, şi să-l slobozească asupra turcilor". Apoi la cîrma Moldovei trimise pe nepotul său Marcu Vodă, fiul lui Petru Cercel, împreună cu Preda Buzescu.

În vara anului 1600, după biruinţa de la Hotin, atinsese Mihai culmea gloriei sale ostăşeşti şi a puterii politice. Stăpînea acum *trei ţări* cu *populaţie românească de baştină*. Faima şi vitejia lui începuse a fi răspîndite cu laude meritate în toate ţările Europei creştine. Însuşi împăratul Rudolf, ascunzîndu-şi necazul pentru refuzul întîmpinat cînd a cerut să i se cedeze Transilvania, se simţise obligat a lua în dreaptă socotinţă rîvna lui Mihai în slujba creştinătăţii întregi, precum şi „eroica lui vitejie ostăşească, strălucitele lui merite şi mai ales credinţa lui vrednică de laudă şi statornicia lui încercată în serviciul cauzei împărăteşti", dăruindu-i cetatea Königsberg, în Silezia, împreună cu întreg domeniul ce-i aparţinea, ca s-o stăpînească el şi urmaşii lui, fără ca vreodată să poată fi revocată această donaţiune. Mihai a şi încasat timp de doi ani veniturile domeniului, cu a cărui administraţie încredinţase pe italianul Carlo Magno în calitate de „prefect şi administrator". Acest Carlo Magno scria la 1600 din Milano lui Mihai încunoştiinţîndu-l că împăratul Rudolf a trimis în Franţa, în Spania, la Papa şi la toate căpeteniile ţărilor ştiri despre bărbăţia şi vitejia lui care este ca un al *doilea Alexandru* (Machedon)...

Misionarul Andrei Bobbi — un călugăr dominican care a pierit cu prilejul unei năvăliri a tătarilor în Moldova pe la 1604 — se mîngîia în taina cugetului său cu nădejdea că Mihai va fi ridicat prin succesele sale războinice, în scurtă vreme, în vechiul tron împărătesc din Constantinopol. Aşa se exprima acest dominican într-o scrisoare a sa de la 25 iunie 1600 *privindu-l pe Mihai ca pe un apropiat restaurator al imperiului bizantin*.

Probleme româneşti în dietă

Nu este deci mirare că, în culmea puterii sale politice Mihai află momentul potrivit spre a impune dietei transilvane convocate la Alba Iulia, în vara anului 1600, cîteva măsuri privitoare la îmbunătăţirea sorţii poporului român şi a preoţilor săi, măsuri pe cari reprezentanţii celor trei naţiuni privilegiate prin nedreapta constituţie a Transilvaniei nu cutezau atunci să le combată, ci s-au grăbit să le voteze *cu obştească învoire*.

Pe lîngă hotărîrile privitoare la „darea porţii" de cîte 6 florini şi la obligaţia nobililor de a merge personal la oaste, în dieta aceasta s-au ridicat din nou jalbe contra iobagilor, cari nu vor să mai asculte de stăpîni, şi s-a cerut lui Mihai să dea nobililor voie liberă spre a-i pedepsi, în schimb să fie pedepsiţi fără întîrziere şi nobilii cari au bătut ori au tăiat în timpul acela vreun iobag.

Articolul 20, votat în dieta aceasta, are următorul cuprins: „S-au întîmplat şi astfel de lucruri, că unor oameni de ai noştri li s-au adus scrisorile Măriei Tale — scrise unele în limba sîrbească [slavonă], altele în limba românească — din care pricină nu au putut înţelege din ele porunca şi voinţa Măriei Tale. De aceea am hotărît ca astfel de scrisori să fie trimise nobilimii sau în limba maghiară sau în limba latină, cine ar mai umbla pe la nobili cu astfel de *scrisori româneşti sau sîrbeşti*, pe nişte oameni ca aceia să-i prindă şi să-i trimită la Măria Ta. împreună cu scrisorile". În cuprinsul acestui articol e exprimată *pentru întîia oară*, în scurta domnie transilvană a lui Mihai, o împotrivire oficială a nobilimii maghiare faţă de caracterul românesc al acestei stăpîniri.

Articolul 23 atinge, în sfîrşit, o chestiune care dovedeşte că dieta transilvană a putut fi înduplecată prin autoritatea domnească a lui Mihai să încuviinţeze oarecari înlesniri de ordin economic... în privinţa dreptului de păşunat.

Este lămurit că dieta s-a înduplecat a vota acest articol de lege *numai* din consideraţiune faţă de Mihai, simţindu-se obligată să ţină seamă de dorinţa lui, manifestată în interesul ţărănimii române, după cum a ţinut să i-o îndeplinească şi pe aceea privitoare la *emanciparea preoţilor români de îndatorirea şi povara slujbelor iobăgeşti*.

Cuprinsul articolului 24 înfăţişează această dorinţă a lui Mihai, legiferată prin votul dietei din Alba Iulia, după cum urmează: „În ce priveşte a doua dorinţă a Măriei Tale, ca persoanele preoţilor români să nu le silească nimeni la robotă în rînd cu obştea iobagilor, am respectat şi în această cauză dorinţa Măriei Tale şi am hotărît ca preoţii români să fie scutiţi, în toate locurile, în persoanele lor de orice slujbă de acest fel".

În sfîrşit, se mai găseşte în procesul-verbal al acestei diete încă un articol privitor la preoţii români, art. 31 şi ultimul, de următorul cuprins: „Am hotărît şi aceasta ca, dacă vreun preot român s-ar însura a doua oară şi satul nu ar spune aceasta vlădicului cu prilejul vizitaţiei canonice, ispanii (span—vicecomite) să ia de la acel sat o

pedeapsă de *200 florini pe seama Măriei Tale*".

Dispoziția acestui articol de lege se explică prin curentul de reacțiune ortodoxă împotriva înnoirilor protestante, strecurate în viața și disciplina bisericească din Transilvania prin hotărîrile sinodului de la Aiud, unde în toamna anului 1569, cu învoirea episcopului Pavel din Turdaș, li se încuviințase preoților evlavioși dreptul de a se căsători a doua oară, dacă s-ar întîmpla să le moară întîia soție. Numeroși preoți vor fi făcut uz de îngăduința aceasta. În zilele lui Mihai devenind însă legăturile ierarhice dintre biserica Transilvaniei și Mitropolia Ungrovlahiei mai intensive, aceasta din urmă și-a dat silința și a reușit să pună stavilă curentului de reformă protestantă, stăruind ca Mihai să interzică preoților și pe calea unor măsuri legislative căsătoria a doua, pe care tradiția și practica bisericii ortodoxe nu o admite.

„Ca un leu în fruntea războiului"

Abia se terminase dieta transilvană din vara anului 1600, care înfățișează unirea celor trei țări din preajma Carpaților înjghebată, iar pe înfăptuitorul acestei uniri, pe neîntrecutul luptător Mihai, în punctul de culminațiune a stăpînirii sale, cînd nori grei, încărcați de primejdii apropiate, începură să întunece strălucirea acestei stăpîniri. Privilegiații constituției transilvane, dînd uitării jurămintele de credință de la sfîrșitul anului 1599, căutară și găsiră aliați, cu ajutorul cărora să poată surpa domnia lui Mihai în țara Transilvaniei. Însuși generalul Basta le veni în ajutor cu oștile împăratului, al cărui sfetnic, locțiitor și căpitan general era Mihai în cuprinsul acestei țări. De altă parte, nici Ieremia Movilă, nici protectorii săi poloni nu se puteau împăca cu situația ce li s-a creat prin înfrîngerea de la Hotin și prin pierderea Moldovei. Sultanul aștepta, de asemeni, prilej potrivit spre a se răzbuna asupra „hainului" care-i pricinuise prin vitejiile sale atîta înfrîngere și neliniște la Dunăre.

Nobilii maghiari din Transilvania pregătiră în taină, destul de repede, răscoala împotriva lui Mihai: în cursul lunii august izbutiră a îndupleca pe Basta să-i sprijinească. Atraseră curînd și burghezia orașelor săsești de partea lor. Alături de Mihai, mai rămîneau secuii și mulțimea țăranilor români... Pe secui s-au grăbit sibienii a-i sfătui, să se lapede fără întîrziere de Mihai, alăturîndu-se la tabăra potrivnicilor lui...

Tot din acele zile critice s-a păstrat și o scrisoare românească — a jupînului Nectarie, omul lui Mihai —, adresată din Sebeșul săsesc lui Luca Engeter, primarul Sibiului, reamintindu-i de jurămîntul făcut, întrebîndu-l pentru care pricină „a ridicat săsimea toată" de ucid oamenii lui Mihai și sfătuindu-l să nu-și potrivească mintea cu a celor „ce sînt deșerți de minte", că va avea „să dea seamă înaintea lui Dumnezeu". Sfaturile lui Nectarie au rămas însă fără nici un rezultat...

Întemeiați pe sprijinul lui Basta și al oștilor împărătești, cari împreună cu ale răsculaților ardeleni se urcau la 30-35 000 de luptători, potrivnicii lui Mihai au dezlănțuit războiul, abia lăsînd acestuia răgazul necesar să-și strîngă oștirea (20-22 000) și s-o așeze în ordine de bătaie lîngă satul *Mirăslău* (jud. Alba), într-o poziție strategică aleasă cu pricepere și dibăcie.

Dacă Mihai și-ar fi păstrat calmul de trebuință, rămînînd pe poziția aceasta în cursul luptei, ar fi putut ieși cu izbîndă și din această învălmășeală, cunoscută fiind iscusința lui de a smulge biruința din mîna unor oști adeseori mult mai numeroase decît cele comandate de dînsul. Dar sufletul îi era frămîntat ca o corabie pe creasta valurilor înviforate, arzînd de setea de a se răfui cît mai repede cu generalul hain Gheorghe Basta, care a fost destul de viclean,

Detaliu dintr-o gravură germană de epocă reprezentînd bătălia de la Gorăslău (3 august 1601)

spre a-i întinde chiar la începutul luptei o cursă primejdioasă... Mihai n-a mai putut ieşi învingător, ca de obicei, ci cu vreo 15 000 de ostaşi ciţi îi mai rămăseseră s-a văzut nevoit să se retragă spre Făgăraş, pentru ca de aci să treacă munţii alergînd repede spre Ţara Românească, unde năvăliseră polonii lui Zamoiski, să aşeze pe Simion Movilă, fratele lui Ieremia, în scaunul domnesc de la Tîrgovişte.

În octombrie s-a dat lupta cu polonii în valea Teleajenului, o luptă tot aşa de puţin norocoasă pentru Mihai, care fiind atacat în faţă de oastea lui Zamoiski, iar în spate de ardelenii trădătorului Moise Székely şi fiindu-i trupele obosite, a rămas învins prin inferioritatea numerică de o parte, prin situaţia morală zdruncinată a oştirii sale, de alta. Eroismul său personal nu l-a părăsit însă nici în aceste clipe teribile. Miron Costin laudă vitejia lui Mihai, scriind în letopiseţul său că şi de astă dată sta „singur Mihai Vodă ca un leu în fruntea războiului". Zamoiski a reuşit a se icui [înfige] între cavaleria şi pedestrimea lui Mihai, învingînd pe aceasta din urmă într-o luptă inegală. Mihai s-a retras apoi spre Tîrgşor, unde polonii, temîndu-se de vreo cursă, nu l-au mai urmărit...

Trădarea

În situaţia aceasta nespus de grea, lui Mihai nu-i rămînea decît o singură speranţă: la împăratul Rudolf... A pornit deci spre Praga, unde a fost primit la Curtea împărătească şi i-au fost ascultate păsurile. Într-un raport din Praga (9.III.1601) Mihai e înfăţişat ca o „persoană fină şi serioasă pe care M. Sa (împăratul Rudolf) ţine s-o trateze după cuviinţă".

Stăruinţele lui la Curtea împărătească avură de astă dată rezultat, deoarece la Praga a sosit ştirea despre reinstalarea lui Sigismund Bathori la cîrma Transilvaniei, fapt care l-a îndîrjit pe Rudolf şi pe curtenii lui. Ajutorul cerut de Mihai a fost deci încuviinţat dar cu condiţia nefastă să lupte împreună cu Basta pentru alungarea lui Sigismund Bathori din Transilvania. Era o condiţie aşa de grea pentru Mihai, care nu putea să uite niciodată ce a păţit în lupta de la Mirăslău... Dar partizanii, cari îi susţineau cauza la Curtea împărătească, stăruiau să-l înduplece la o împăcare cu Basta. Neavînd încotro, a cedat; învingîndu-se pe sine însuşi. Dar — după cum spune Giovani Beducino din Parma — la această împăcare Mihai „a întins mîna cu multă greutate, biruindu-şi împotrivirea lăuntrică". La fel scrie şi Antonio Constantini într-un raport din Kosice (28.V.1601) că Mihai la cea dintîi întîlnire cu Basta „schimba feţe", abia putînd să rostească un cuvînt către interpret spre a răspunde cuvintelor ce i-au fost adresate.

Împăcaţi astfel, Mihai şi Basta au pregătit lupta care s-a dat la Goráslău (jud. Sălaj) în vara anului 1601 (24 iulie). Sigismund Bathori a rămas învins, oştile împărăteşti comandate de Mihai şi de Basta luîndu-i 54 tunuri şi 130 steaguri. Curînd după biruinţa de la Goráslău au izbucnit neînţelegerile între cei doi comandanţi. Motivul sau pretextul de ceartă era: cine să trimită prada războiului la Curtea din Viena: Mihai sau Basta?...

Gheorghe Basta căuta feluri te pricini ca să-l răpună pe Mihai. Învinuindu-l că ar fi rostit cuvinte grele împotriva împăratului, l-a chemat să se justifice; nedînd Mihai urmare acestei chemări, Basta trimise spre cortul lui trupe de valoni şi germani sub comanda căpitanului Iacob Beauri. În dimineaţa unei sfinte duminici (9/19 august 1601) ucigaşii au tăbărît asupra lui Mihai şi găsindu-l fără pază în cortul său „se repeziră — cum spune cronicarul contemporan — ca nişte dihanii sălbatice cu săbiile scoase; iară unul se repezi cu suliţa şi-l lovi direct în inimă; iar altul de grabă îi tăie capul, şi căzu trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentru că nu ştiuse nici se prilejui sabia în mîna lui cea iute; şi-i rămase trupul lui gol în pulbere aruncat... *şi rămaseră creştinii, şi mai vîrtos Ţara Românească, săraci de dînsul*"...

Eroismul lui Mihai a fost eternizat în versuri greceşti de către contemporanul Stavrinos într-un poem tipăritmai tîrziu la Veneţia (1742). Notînd cum a fost răpus Mihai prin „îndrăcita pismă" a lui Basta, Stavrinos zice că „frumosul trup căzu ca un copaciu rostogolindu-se la pămînt", apoi exclamă: „O, cer şi soare, îngroziţi-vă de această fărădelege... că astăzi a căzut columna creştinătăţii... AltMihai ca acesta nu va mai veni în Ţara Românească, să facă pe agareni [otomani] să fugă sub pămînt. Pietrelor, despoiaţi-vă, arbori dezrădăcinaţi-vă şi voi munţilor plîngeţi şi cîmpiilor acoperiţi-vă de întristare, căci au pierdut vitejii pe acela de care tremurau leii şi balaurii, pe acela ce se lupta pentru ortodoxie şi spera să facă liturghie în Sf. Sofia, pe acela care lucra, fără preget, să unească biserica Romei şi a Constantinopolului să fie una, pe acela ce niciodată n-a pus preţ pe viaţa sa şi în nici o bătălie nu şi-a cruţat capul".

Cronicarii ardeleni, ca Ştefan Szamosközi şi ca Gaşpar Boitinus, l-au asemănat cu Hannibal (Hannibal-Valachus).

Scriitorul german Teutschländer, publicînd la Viena (1879) o carte întreagă despre Mihai Viteazul (Michael der Tapfere), îl înfăţişează, în comparaţie cu contemporanii săi, ca pe *un uriaş între pitici*, exclamînd: cît de mici ne apar pe lîngă el figurile unui Sigismund, regele umbră al Poloniei, şi Andrei Bathori, Ieremia Movilă, şi chiar împăratul Rudolf însuşi!

Iar un tînăr istoric ceh (Maďurek) îl aseamănă pe Mihai Viteazul cu Wallenstein, eroul tragic al Boemiei...

Spre Marea Unire

Domnia lui Mihai Viteazul are deosebită însemnătate nu numai în istoria românilor, ci şi în a celorlalte popoarecreştine din Răsăritul Europei, fiindcă prin bărbăţia şi îndrăzneala sa, prin atacurile repezi şi biruinţele strălucite asupra turcilor, a trezit în sufletul lor speranţa izbăvirii şi îndemnul de luptă necurmată pentru dezrobire de sub jugul păgînului.

În ce privește însemnătatea acestei domnii pentru istoria românilor, ea se impune mai ales prin faptul că Mihai a fost *cel dintîi realizator al unității național-politice...*

Ideea de țară s-a lărgit, îmbrățișînd în acțiunea lui Mihai interesele neamului și ale creștinătății. Cele dintîi s-au afirmat, în parte măcar, în pregătirea iscusită a expediției în Transilvania, ca și în fulgerătoarea cucerire a Moldovei. Timp de 7 luni i-a fost de-ajuns lui Mihai, spre a întinde hotarele cîrmuirii românești pînă aproape de marginile firești ale neamului și ale graiului străbun. Trebuie subliniat însă faptul că sămînța ideii naționale nu a lipsit din actele de cîrmuire ale lui Mihai, nici în Transilvania, nici în Moldova. Consolidarea vechilor legături ierarhice dintre Mitropolia Transilvaniei și a Ungrovlahiei, scutirea preoților români de poverile robotelor iobăgești și încuviințarea dreptului de pășunat pe seama satelor românești, tot atîtea măsuri impuse dietei transilvane de intervenția personală a lui Mihai dau suficiente dovezi că în sufletul lui ardea dorința de a fi ocrotitorul neamului său dintre Carpați și Tisa...

Mihai a fost atît de lăudat pentru vitejia sa în toate țările Europei, el a devenit mai tîrziu și un *puternic îndrumător al neamului românesc* atît prin domnia-i scurtă, dar glorioasă, care a dovedit lumii că unirea tuturor românilor sub o singură cîrmuire e cu putință, cît și prin moartea sa tragică, prin sfîrșitul năpraznic pe care i l-a pricinuit hainul Gheorghe Basta prin asasinatul de la Turda. Acest omor politic nu putea să rămînă nerăsplătit. Singura dreaptă răsplătire, demnă de renumele eroului tragic, nu putea fi decît înfăptuirea din nou și pentru totdeauna a unirii românilor — unire înjghebată de dînsul în mod trecător. Tot ce s-a lucrat și s-a plănuit de la 1601 pînă la 1918, de o latură și de alta a Carpaților, fie pentru, fie contra acestei uniri, a contribuit să pregătească terenul pentru dorita ei înfăptuire pe veci. ■

• CLIO ANUNȚĂ •

ARHEOLOGIE EGIPTEANĂ LA LONDRA

ȘI... DINOZAURI LA COTSWOLDS

Pe parcursul a trei săptămîni din luna mai a acestui an, ziarul britanic The Times a anunțat tot atîtea descoperiri arheologice de excepție în capitala de pe Tamisa.

Prima este de fapt o redescoperire: 30 cutii mucegăite, păstrate la Kew Gardens și care conțin resturile coroanei funerare a lui Tutankhamon (1333 î.e.n.-1325 î.e.n.) și întreaga cantitate de fructe, mirodenii și cereale ce urmau să îi asigure faraonului egiptean, potrivit credinței vremii, hrana. Cutiile fuseseră aduse în Anglia de Howard Carter, descoperitorul mormîntului lui Tutankhamon, în anul 1922. În 1932, arheologul britanic le-a trimis la Kew Gardens pentru a fi analizate. Au rămas acolo pînă ce le-a regăsit acum un tînăr arheolog francez aflat la specializare la University College din Londra.

Pe baza recentei descoperiri, folosind sofisticate metode moderne de analiză, specialiștii speră să restabilească un catalog cît mai complet al florei din Egipt de acum peste 3 300 ani, modul cum erau irigate culturile, cum era strînsă și păstrată recolta. Oficialitățile britanice au declarat că eșantioanele aparțin de drept Egiptului, dar ele ar dori, înainte de a le trimite înapoi la Cairo — unde se păstrează cea mai mare parte a hranei găsite în mormîntul lui Tutankhamon —, să le poată cerceta cît mai amănunțit.

•

• •

Pe malul Tamisei, în zona Southwark, aproape de Podul Londrei, a fost dezgropată podeaua unui mare depozit, cu dimensiunile de 4,5 metri pe 10,6 metri, ce datează din vremea stăpînirii romane[1]. Ea constituie o primă indicație că în acea parte a capitalei britanice se afla, în secolul I e.n., un mare port comercial. În prelungirea podelei realizată din blăni de stejar și excelent conservată — este pentru prima oară cînd se realizează o asemenea descoperire — se afla o rampă pe care se rostogoleau butoaiele. Dr. Timothy Potter, curatorul antichităților romano-britanice de la British Museum, își exprima entuziasmul față de această revelație și speranța că ea va răspunde unor întrebări pe care arheologii și le pun de multă vreme.

•

• •

Tot pe malul Tamisei, vizavi de Turnul Londrei, au fost date la iveală ruinele Palatului ridicat în anul 1325 de regele Eduard II (1307-1327) și casa lui Sir John Fastog, socotit a fi fost modelul celebrului personaj shakesperian Falstaff.

Palatul lui Eduard II era o clădire pătrată, de aproximativ 73 metri, unde regele se retrăgea pentru a scăpa de grijile domniei. Locul clădirii apare indicat pe o hartă din sec. XVI.

Casa lui Sir John Fastog dispunea de o serie de instalații pe malul fluviului — zăgazuri și canale — care atestă o intensă activitate portuară. Ele constituie o dovadă că Sir John Fastog era un negustor important, intens preocupat de negoțul său, un caracter total opus nepăsătorului Falstaff.

*

• •

Același ziar, The Times, anunță în numărul său din 1 august 1988 că s-au descoperit — cu prilejul săpăturilor arheologice de pe șantierul de la Cotswolds — resturile a cel puțin șapte dinozauri, alături de cele ale altor specii. Acolo se găsea un lac. Cercetătorii au identificat pînă în prezent dinți de la o specie de dinozaur zburător (Pterodactyl), urme de Cetiosaurus (27 m lungime), Megalosaurus și alte două specii necunoscute anterior. Alături de aceștia mai trăiau crocodili (un metru lungime), pești cu carapace (Lepidotis) și rechini.

O recentă descoperire pare a confirma ipoteza dispariției dinozaurilor în urma unui cataclism natural. Nu departe de Houston, în statul Texas din S.U.A., o echipă de cercetători a identificat urme care atestă faptul că acum 65 milioane ani — la sfîrșitul cretacicului, cînd au dispărut și dinozaurii — un val uriaș (15-30 m înălțime) a măturat zona Caraibilor. Valul — ale cărui urme au fost identificate pînă în Mexic și Haiti — nu putea fi provocat, potrivit celor ce au făcut descoperirea, decît de căderea unui asteroid uriaș, cu diametrul între cinci și zece kilometri. În epoca respectivă, Pămîntul ar fi suferit impactul mai multor asemenea asteroizi uriași. Norii de praf rezultați au provocat scăderea temperaturii și dispariția unor specii, între care și dinozaurii.

D. M.

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1974.

1916-1918. Academia Română:

PATRIA MAI PRESUS DE ORICE

ALEXANDRU DOBRE

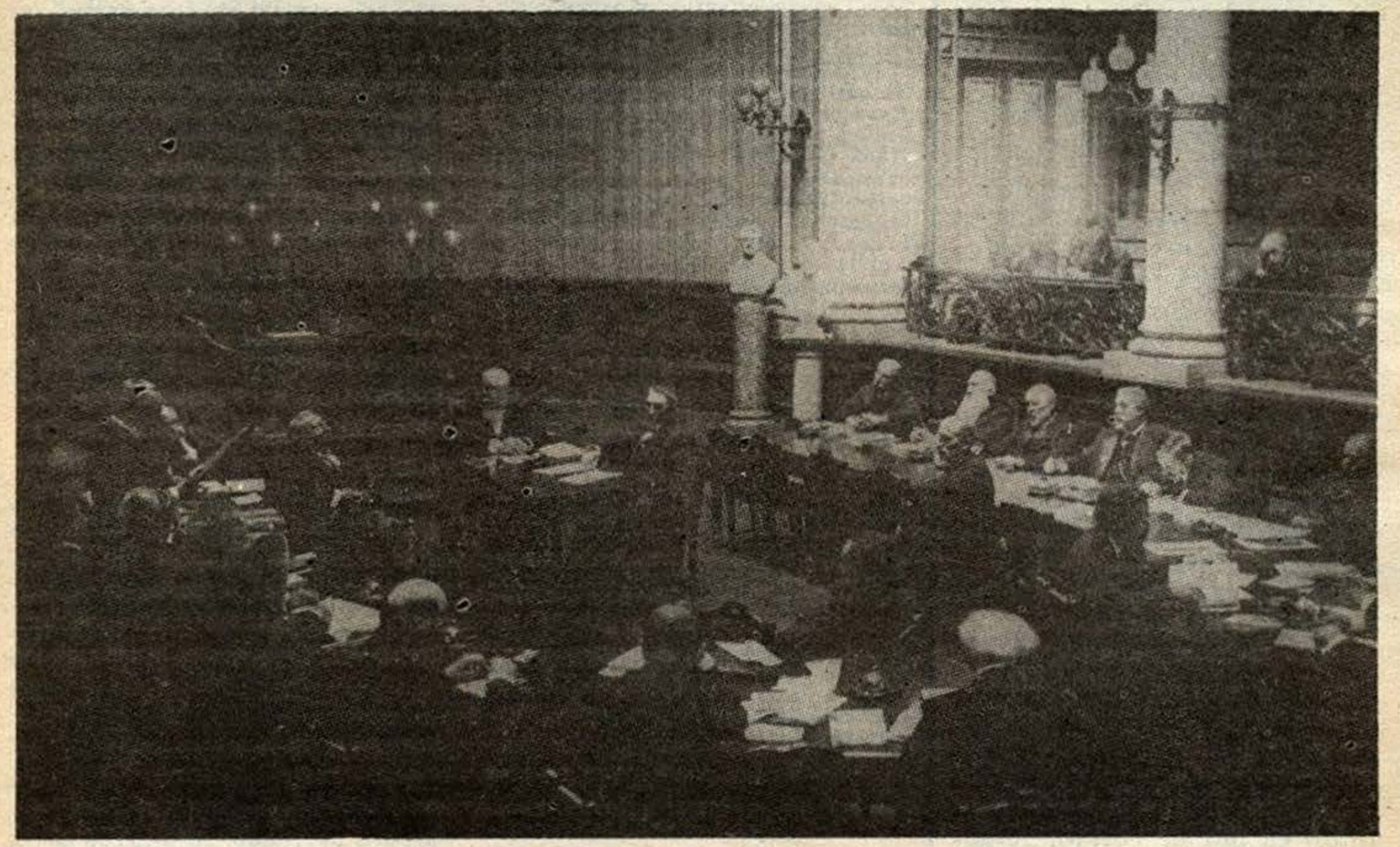

O şedinţă în Aula Academiei Române la începutul secolului nostru

2 septembrie 1916. Şedinţă publică la Academia Română. Lucrările sînt conduse de preşedintele înaltului for, Petru Poni. După ce anunţă pierderea unuia „din cei mai stimaţi şi iubiţi dintre colegii noştri", Nicolae Teclu, cel care „reprezenta în Academie marea idee a unităţii culturale a tuturor românilor"[1], dă cuvîntul doctorului Gh. Marinescu. Cea de a treia comunicare din această şedinţă este a lui Barbu Ştefănescu-Delavrancea. În afara academicienilor, în sală se află un numeros public.

[1] Nicolae Teclu (1839-1916), născut la Braşov, chimist, profesor de chimie generală şi analitică la Academia comercială din Viena; cercetări privind arderea, gazele, tehnologia hîrtiei şi inventator al beculul de gaz cu reglare automată, care-i poartă numele; a construit, de asemenea, numeroase aparate de laborator pentru cercetările din specialitatea respectivă. A fost *„unul din cei mai vechi membri ai acestei Academiei. Timp de 37 de ani* — arăta P. Poni — *el venea, aproape în fiecare an, de la Viena, pentru a lua parte la lucrările din sesiunile noastre generale"*.

„De acord cu toată suflarea românească"

Delavrancea începe prin a spune că sesiunea ordinară a Academiei Române s-a deschis *„în nişte împrejurări extraordinare. Europa se clatină din temelii sub greutatea armelor. De doi ani şi mai bine Europa înoată în sînge"*. După ce subliniază ororile războiului şi condamnă opera distructivă a militarismului german şi a celui austro-ungar, a acelei *„oştiri mecanic organizate care nu cunoaşte altă lege şi altă poruncă decît «Krieg ist Krieg»"*, vorbitorul dă un răspuns emoţionant întrebării: pentru ce a intrat România în război?

„*Istoria* — spune el — *povesteşte izbînzile şi suferinţele, gloria şi urgia pe care le-a gustat şi le-a îndurat neamul nostru nefericit adeseori şi pururea cu acelaşi instinct şi cu acelaşi gînd de unire. Cronicari şi istorici — moldoveni, ardeleni şi munteni —, necontenit cu aceeaşi grije: să nu uităm că sîntem acelaşi neam din aceeaşi tulpină... Ne-am lipit de Carpaţi cînd au năvălit valurile invaziilor şi ne-am sculat iarăşi, după cutremurele care păreau că ne îngroapă, cu aceeaşi conştiinţă întărită că sîntem români... Ne-am păstrat aceeaşi limbă fără deosebiri profunde, fără dialecte, aşa ca moţul din Ardeal să se înţeleagă cu munteanul de la Dunăre şi cu plăeşul din Moldova. Sîntem o fiinţă pe care Carpaţii nu o despart, ci o întregesc. Avem acelaşi dor, aceleaşi dureri, aceleaşi aspiraţiuni. Cîntăm aceleaşi cîntece şi aceeaşi doină se aude de la Tisa pînă la Marea Neagră. Durerile şi bucuriile celor de dincolo sînt şi ale noastre, şi ale noastre sînt şi ale lor. Duşmanii lor sînt şi ai noştri... Visul atîtor generaţii de strămoşi şi de părinţi l-am visat şi noi, şi, acum, îl vedem aevea...*

Un neam nu piere prin siluire, ci numai prin abdicare. Şi noi n-am abdicat nici la trecut, nici la conştiinţa naţională... După înfiinţarea dualismului, în Ardeal nu s-a mai auzit decît un lung vaet de jale şi de durere... Noi — subliniază vorbitorul — *n-am intrat în haosul acestui măcel pentru cuceriri, ci pentru dezrobiri... Noi nu vrem ce nu este al nostru, ci vrem unirea cu fraţii noştri... Noi nu ne croim cu sabia o patrie nouă, ci ne-o întregim... Duhul adevărului, al dreptăţii şi-al fraternităţii mînă vitezele noastre oştiri... Carpaţii au fost trecuţi într-o clipă, şi clipa aceasta o vom preface într-o veşnicie... Şi vom avea de suferit, şi vom suferi muţi de admiraţie în faţa jertfelor... Şi vom avea de plîns şi ne vom înghiţi lacrămile... Şi nu ne va covîrşi durerea hotărîţi să biruim în numele sfintei cauze a neamului nostru...*"

Adresîndu-se numeroasei audienţe, Barbu Ştefănescu-Delavrancea îşi încheie discursul cu aceste cuvinte: „*Tot ce este românesc şi simte românește să-şi pregătească sufletul şi să-şi plece fruntea în uriaşul templu al României de mîine... Domnilor, Academia Română, cea mai naltă instituţie de cultură, întemeiată în 1866, a avut ca scop fundamental nu numai unitatea morală şi intelectuală a românilor de pretutindeni. Ea, primind în sînul ei reprezentanţi şi din Ardeal, şi din Banat şi din Bucovina supt aceeaşi cupolă, am văzut necontenit, de o jumătate de veac, imaginea virtuală a României Mari. Ea, simbol premergător al aspiraţiunilor noastre, a izbutit să întreţie flacăra unui patriotism integral care nu cunoştea hotarele artificiale ale României, ci, săltînd peste Carpaţi, înfrăţea de fapt, pe cei care erau fraţi de drept. Ea, topind istoria suferinţelor noastre seculare, a scos din zgura trecutului, nobil şi lamur [limpede], un singur suflet al unei singure fiinţe, al românimii de altădată şi al românimii de totdeauna... Domnilor, încheind, să strigăm din adîncul sufletului nostru: Trăiască România Mare!*"

Datoare a da ea însăşi un prim exemplu de conduită patriotică, în cadrul aceleiaşi şedinţe, Academia Română, prin membrii prezenţi, îşi însuşeşte propunerea făcută de N. Iorga: „*În timpul războiului, membrii Academiei Române oferă diurnele lor şi remuneraţiile ca secretari, precum şi drepturile de autori pentru memoriile ce publică, pentru ajutorarea văduvelor şi orfanilor soldaţilor căzuţi*". În acelaşi scop, din veniturile Academiei se mai alocă o sumă de 45 000 lei. „*Sumele ce putem oferi sînt mici* — arăta Petru Poni —, *însemnătatea lor însă este foarte mare. Ele vor dovedi că cea mai înaltă instituţie culturală este de acord cu toată suflarea românească în aceste mari momente ale vieţii noastre naţionale*"[1].

Trupe germane cotropitoare pe străzile Bucureştilor

[1] Participarea materială a Academiei Române la efortul de război nu s-a limitat la această primă şi modestă sumă, contribuţiile sale reale, din venituri proprii sau din cele cuvenite membrilor săi pentru munca lor, s-au ridicat la 198 835,40 lei; la această sumă s-au adăugat înlesnirile băneşti acordate statului şi care au reprezentat 1 015 650 lei (*Analele Academiei Române*, Seria II, tomul XXXIX, 1916-1919, p. 275).

Pe toată durata războiului, Academia Română, a împărtășit soarta țării, cu momente de grele încercări, dar și de istorice împliniri. Ceea ce merită subliniat este faptul că, în condiții excepțional de grele, ea și-a adaptat rapid structurile organizatorice și activitățile desfășurate, continuînd să acționeze pentru înfăptuirea idealului de unitate națională și statală a poporului nostru. Să urmărim cîteva secvențe din viața Academiei Române în timpul războiului de întregire națională, așa cum sînt ele oglindite în *Analele Academiei Române* și în documente aflate în arhivele înaltului for de cultură, și pe care le prezentăm acum marelui public.

Încredere în geniul poporului

La data de 23 noiembrie/6 decembrie 1916, cînd trupele de ocupație au intrat în Capitală, o parte dintre membrii Academiei[1], a conducerii și personalului său de execuție s-a retras, împreună cu guvernul și celelalte autorități ale statului, la Iași, în teritoriul rămas liber. O altă parte din membrii Academiei, din conducerea acesteia și personalul de execuție, a rămas în Capitală, sub ocupație dușmană. În sfîrșit, unii dintre membrii ei s-au refugiat în străinătate sau, prinși acolo de evenimente, au rămas în continuare în diferite capitale europene, unde, din proprie inițiativă sau din însărcinarea guvernului și a Academiei, au continuat să îndeplinească anumite misiuni oficiale, să reprezinte forul academic al țării, să acționeze în numele și pentru apărarea intereselor vitale ale poporului și statului român.

Prima ședință a Academiei Române la București, sub ocupație, a avut loc la 25 noiembrie/8 decembrie 1916. Atmosfera era grea, apăsătoare. Durerea se citea pe chipurile tuturor. *„Domnilor colegi*, și-a început Ion Bogdan, vicepreședintele Academiei, cuvîntul. *Am durerea de a deschide ședința noastră de astăzi sub1 ocupație străină. De șaizeci de ani, umilințele și pierderile ce însoțesc totdeauna o asemenea ocupație au fost cruțate țării noastre. Ne-a fost dat nouă să le suferim iarăși; le vom suferi cu resignațiune și demnitate.*

Membrii Academiei Române, rămași aici așa de puțini, nu au nici un fel de mijloace de a contribui măcar la alinarea acestei nenorociri naționale. Ei nu pot, în momentul de față, decît să dorească din tot sufletul ca geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ferit în trecut de atîtea ori de urmările dezastruoase ale ocupațiunilor străine, să ne ferească și de neprevăzutele urmări ale celei de acum.

Cu această dorință fierbinte și cu nădejdea că discuțiunile și hotărîrile noastre își vor relua în curînd obișnuita lor libertate, începem trista ședință de astăzi".

În ședința următoare, din 9 decembrie, prezentînd o comunicare, Ioan Bianu mărturisea deschis că, *„în aceste zile amare, cînd sufletele noastre stau apăsate sub durerea ocupației armatelor străine..., toate simțirile noastre sînt îndreptate spre oștirea țării și spre luptele ei"*.

În Bucureștii cotropiți de inamic rămăseseră 10 dintre membrii titulari ai Academiei Române: Ion Bogdan, Ioan Bianu, Grigore Antipa, Gheorghe Țițeica, Victor Babeș, Dimitrie Onciul, Titu Maiorescu, Constantin Giurescu, George Coșbuc și Simion Mehedinți. Ei s-au întîlnit regulat, în fiecare vineri, în ședințe intime, unde au făcut și au ascultat comunicări științifice, au luat decizii relative la premiile Academiei, au discutat diversele probleme administrative și financiare *„spre a nu lăsa ca viața instituției să înceteze cu totul"*, exprimîndu-și ferm încrederea în permanența statalității și ființei naționale românești. În intervalul 25 noiembrie 1916-8 octombrie 1918, s-au ținut, potrivit registrului proceselor-verbale aflat în Arhivele Academiei, și după calculele lui Ioan Bianu, 77 ședințe intime (cu foarte rare excepții, în fiecare săptămînă, vinerea).

Elogiu înaintașilor

Unele comunicări prezentate în acei ani s-au distins prin caracterul lor profund

---

[1] Sub cupola Academiei Române își desfășurau atunci activitatea personalități ale științei și culturii românești, apreciate în țară și străinătate pentru marea lor învățătură, cunoscute pentru sentimentele patriotice care le animau conștiințele. Spre a fi edificați, dar și pentru a îndrepta unele erori strecurate în lucrări, studii și articole apărute în ultimii ani, iată lista membrilor Academiei, așa cum arăta ea la 31 mai 1916:

Secțiunea literară: Andrei Bîrseanu, Ioan Bianu, Ioan Caragiani, George Coșbuc, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Titu Maiorescu, Anton Naum, Iacob C. Negruzzi, Alexandru Philippide, Sextil Pușcariu, Ioan Sbiera și Duiliu Zamfirescu (membri titulari), Ilie Bărbulescu, I.A. Bassarabescu, Gheorghe Bengescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Teodor T. Burada, Dimitrie Dan, Ovid Densușianu, Octavian Goga, Artur Gorovei, Enea Hodoș, Gheorghe Murnu, Pericle Papahagi, Mihail Sadoveanu și Teodor D. Speranția (membri corespondenți);

Secțiunea istorică: Ion Bogdan, Constantin Giurescu, Nicolae Iorga, Ioan Lupaș, Vasile Mangra, Simion Mehedinți, Ion Nistor, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, Theodor V. Stefanelli, Mihail C. Sutzu și Alexandru D. Xenopol (membri titulari), Gheorghe Bogdan-Duică, Petre Broșteanu, A.C. Cuza, N. Docan, Silviu Dragomir, I.C. Filitti, Gh. Ghibănescu, general C.N. Hîrjeu, Alexandru Lapedatu, Ștefan Longinescu, P.P. Negulescu, Gheorghe Popovici, Ioan Slavici, Ioan Tanoviceanu și Ioan Ursu (membri corespondenți);

Secțiunea științifică: Grigore Antipa, Victor Babeș, general Gr. Crăiniceanu, Ștefan C. Hepites, dr. C.I. Istrati, dr. Gheorghe Marinescu, Ludovic Mrazec, Petru Poni, Anghel Saligny, Ion Simionescu, Nicolae Teclu și Gheorghe Țițeica (membri titulari), I. Atanasiu, Eugeniu Botezat, dr. I. Cantacuzino, Constantin Climescu, Leon Cosmovici, dr. D. Gerota, Dragomir Hurmuzescu, dr. C. Levaditi, Dimitrie Pompeiu, Emil Racoviță, dr. M. Riegler, C.F. Robescu, Alexandru Sutu, Sabba Ștefănescu, Em. C. Teodorescu (membri corespondenți).

La acea dată, printre membrii onorari se aflau: general C. Barozzi, George Enescu, Petre Grădișteanu, Victor Mihaly, Atanasie Mironescu, Eusebie Popovici, Ilarion Pușcariu, Theodor Rosetti, Vasile Stroescu ș.a. Conducerea Academiei era exercitată de o „Delegațiune", compusă din: Petru Poni — președinte, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Ion Bogdan și dr. Gheorghe Marinescu — vicepreședinți, Iacob C. Negruzzi — secretar general. Ioan Bianu era secretar al Secțiunii literare, Nicolae Iorga al celei istorice și Șt. Hepites al celei științifice; în aceste calități ei făceau parte din Comisiunea permanentă a Bibliotecii Academiei. Acesteia i se adăugau Comisiunea financiară și Comisiunea bugetară.

patriotic şi politic, constituind adevărate manifeste de protest împotriva ocupaţiei străine. Ele indică modalităţile şi căile prin care, în ciuda severelor măsuri luate de autorităţile de ocupaţie, autorii lor şi Academia le-au folosit pentru a promova public aspiraţiile la independenţă şi unitate naţională. Astfel, la 31 ianuarie/13 februarie 1918, Dimitre Onciul a rostit *„o cuvîntare despre viaţa şi faptele marelui domnitor Mircea cel Bătrîn"*, cu ocazia împlinirii a 500 ani de la moartea acestuia. Neputîndu-se deplasa la Cozia, unde se află rămăşiţele pămînteşti ale domnitorului, membrii Academiei au hotărît să participe la ceremonia ce s-a oficiat la Mitropolie, în prezenţa unui public numeros, şi să publice cuvîntarea rostită cu acel prilej de Dimitre Onciul. Totodată, s-a hotărît ca istoricul D. Onciul să publice un studiu asupra domniei lui Mircea Vodă, împreună cu toate documentele cunoscute ale acestei domnii, în original sau în traducere. Subliniind rolul pe care l-a jucat marele voievod în afirmarea Ţării Româneşti în lumea europeană a vremii sale, D. Onciul arăta: *„Mircea Vodă cel Bătrîn, a cărui pomenire de 500 de ani de la moartea lui o serbăm astăzi, a ocupat tronul Basarabilor într-un timp cînd tînărul principat al Ţării Româneşti, după abia un secol de la întemeiere, se afla în cea mai mare cumpănă... Comemorînd aci domnia lui binecuvîntată, cuvine-se deci să ne reamintim vrednicele lui fapte, şi mai ales acele prin care el a strălucit..."* Arătînd că prin tratatul (capitulaţia) încheiat cu Poarta *„înţelepciunea prevăzătoare a lui Mircea a căutat să asigure viitorul ţării sale de către o fatală supunere prin arme"*, istoricul continua: *„Astfel, pe cînd celelalte state creştine din sud-estul Europei au căzut victimă cumplitei furtuni musulmane, principatele româneşti le-au supravieţuit în greaua luptă, urmîndu-şi fără întrerupere o viaţă politică a lor proprie...*

Din mormîntul său de la Cozia, umbra lui ne însufleţeşte, îndemnîndu-ne la faptele iubirii de ţară şi ale tăriei de credinţă virtuţi prin care cu vitejie şi înţelepciune el şi-a cucerit cunună de glorie nepieritoare...

Aşa străluceşte personalitatea lui măreaţă în istorie, la încheierea primului secol al statului românesc. Aşa va străluci luminoasa lui figură, din secol în secol, cît timp va fi istorie românească.

Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conştiinţa naţională şi în inimile româneşti este domnia lui!"

Deşi în *Analele Academiei Române* se precizează faptul că la ceremonia înmormîntării lui Titu Maiorescu programul fixat la cererea autorităţilor de ocupaţie prevedea să nu se ţină cuvîntări, în şedinţa extraordinară de la 6 iulie 1917, D. Onciul a citit textul cuvîntării pe care o pregătise şi în care vorbea despre *„veneratul nostru coleg şi marele învăţător al neamului care a fost Titu Maiorescu"*. El scotea în evidenţă latura patriotică, naţională a activităţii celui dispărut, subliniind că prin moartea lui, a mai dispărut *„unul dintre făuritorii României contemporane"*, care *„a servit şi promovat marile probleme ale culturii româneşti şi interesele culturale ale românilor de pretutindeni"*.

Dispariţia fulgerătoare şi neaşteptată a poetului George Coşbuc a produs o adîncă impresie în rîndurile colegilor săi academicieni. *„Cei ce l-au cunoscut mai de aproape* — spunea Ion Bogdan în şedinţa Academiei din 17 mai 1918 — *ştim că el a murit şi de durere pentru România şi de durere pentru acei români, care în existenţa şi întărirea României vedeau garanţia existenţei lor în viitor"*. Vorbitorul avea în vedere pe *„românii din monarhia austro-ungară"*, pe care poetul *„n-a încetat a-i iubi"*. *„Ţara întreagă şi românimea* — spunea Ion Bogdan, făcînd permanent apel la neamul românesc în întregimea lui — *pierde un poet în sufletul căruia s-au reflectat mai bine de un sfert de veac toate aspiraţiunile sănătoase ale neamului, în vorba căruia s-au întrupat, în cea mai frumoasă şi mai curată formă, idealurile şi durerile acestui neam"*.

Astfel de atitudini, dorinţa de a păstra neatinsă demnitatea celui mai înalt for de cultură al ţării, l-au determinat pe Nicolae Iorga să propună şi pe cei prezenţi la şedinţa din 22 martie/4 aprilie 1919 să accepte în unanimitate rezoluţia: *„Academia Română, în momentul întocmirii unei Românii unite prin sacrificiul, într-un război fericit, al tuturor fiilor ei şi în pragul jubileului său de 50 de ani, reîntregindu-se cu membrii săi împiedicaţi pînă acum de a lua parte prin ocupaţia străină la lucrările sale, înfiorează, în unanimitate, orice legătură de solidarizare cu duşmanii ţării care s-ar fi putut produce, oriunde ar fi, în aceste triste împrejurări, şi gîndindu-se numai la interesele permanente ale neamului, reia misiunea sa de a da ştiinţei în toate domeniile ei interpretarea naţională, care a fost şi pînă acum misiunea sa"*.

„Hunii" în biblioteci

În condiţiile cotropirii unei mari părţi a ţării de către trupele Puterilor Centrale, inclusiv a Capitalei, unde Academia îşi avea sediul şi depozitele, cu întreg patrimoniul său cultural şi ştiinţific, una din principalele probleme care s-au pus a fost apărarea acestui inestimabil tezaur, *„căci* — scria Iacob C. Negruzzi, secretarul general al Academiei — *ce ar deveni istoria românilor dacă s-ar pierde documentele preţioase şi în parte unice ce posedă Academia?"*

Pentru a putea acţiona în mod eficient, au trebuit rezolvate în primul rînd chestiuni de natură organizatorică. Astfel, la Bucureşti a fost stabilită o „delegaţiune

(Continuare în p. 16)

JUDECATA LA ROMÂNI (II)

Acad. ŞTEFAN PASCU

Persistenţa cnezatelor şi voievodatelor[1] — străvechi forme de organizare social-politică şi juridică ale românilor, a căror evoluţie se înscrie ca o mărturie a vechimii şi unităţii poporului român în vatra străbună —, îşi află o expresie grăitoare şi în activitatea scaunelor de judecată cneziale şi voievodale existente în cadrul comunităţilor româneşti. Continuînd vechi forme de organizare juridică, ele reflectă originalitatea acestei instituţii la români, iar prin faptul că le regăsim aidoma sau aproape identic organizate pe întregul areal locuit de români, demonstrează unitatea de evoluţie a formaţiunilor politice româneşti. Ele constituiau forme superioare în structura juridică românească din evul mediu, ale cărui prime instanţe erau — cum am văzut în numărul precedent al revistei[2] — scaunele de judecată săteşti.

Scaunele cneziale

Scaunele de judecată ale uniunilor de obşti sau obştilor terltoriale, prezidate de cnezi sau voievozi aveau între principalele lor atribuţii dreptul de judecată asupra locuitorilor din obşti sau uniuni de obşti.

Adunările cnezilor sînt menţionate în documente încă din sec. XIV-XV, dar — aşa cum au observat toţi cercetătorii problemei — ele sînt, în realitate, mult anterioare atestărilor documentare, avîndu-şi originea în organizarea obştească prestatală. Nu poate fi o simplă coincidenţă supravieţuirea instituţiei cneziale şi a instanţei de judecată cnezială în aceleaşi zone geografico-istorice unde au supravieţuit mai active şi instituţiile politico-administrative româneşti, districtele.

O dovadă a originii îndepărtate a scaunelor de judecată cneziale este şi faptul că, alături de cnezi, în aceste foruri de judecată erau prezenţi şi preoţi şi oameni de rînd, ceea ce înseamnă supravieţuirea vechilor adunări obşteşti egalitare. Această supravieţuire este sugestiv ilustrată şi de numărul de membri ai acestor „adunări obşteşti" *(congregatio generalis* — cum sînt numite în documentele epocii), număr ce se ridica la 24, egal cu cel al „jurătorilor" din vechiul drept românesc: 12 cnezi, 6 preoţi şi 6 oameni de rînd.

Scaunele de judecată cneziale sînt foarte asemănătoare, adeseori identice ca formă de organizare, oriunde au existat, ceea ce dovedeşte unitatea de evoluţie şi organizare a comunităţilor româneşti. Peste tot unde voievodatele au supravieţuit, voievozii teritoriali sau ai uniunilor de obşti prezidau şi scaunul de judecată cnezial. Acolo unde instituţia voievodală a fost înlocuită de cea cnezială, preşedintele scaunului de judecată cnezial era vicevoievodul Transilvaniei sau castelanul cetăţilor (în cazul scaunelor de judecată existente pe domeniul unor cetăţi).

În toate aceste scaune se judeca după legea veche *(lex antiqua)* sau obiceiul românesc *(jus valachicum)*. Acest vechi sistem de norme era suficient de puternic pentru a se împotrivi, uneori cu succes legilor feudale favorabile claselor dominante şi potrivnice intereselor maselor populare.

Dintre scaunele de judecată cneziale, cele mai bine cunoscute, pe temeiul documentelor păstrate, sînt cele din Ţara Haţegului. Cunoaşterea lor — avînd în vedere

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6-9/1986; 9/1988.

numeroasele asemănări şi similitudini cu scaunele de judecată din alte zone — ne oferă imaginea acestei instituţii în mediul românesc.

Prezidate de vicevoievodul Transilvaniei, care era în acelaşi timp şi castelan al cetăţii Haţeg, scaunele de judecată cneziale din această străveche ţară românească erau formate din 12 cnezi, 6 preoţi şi 6 ţărani. Toţi membrii — cu excepţia preşedintelui — erau aleşi anual, cu posibilitatea de a fi realeşi de mai multe ori. Scaunul de judecată se reunea săptămînal, lunea, într-o anumită clădire din Haţeg. Cei 24 juraţi asesori depuneau un jurămînt că vor face judecata „după legea şi obiceiul districtului Haţeg", adică vechiul drept românesc al pămîntului. Hotărîrea (sentinţa) se consemna într-un proces-verbal care era iscălit de toţi membrii scaunului de judecată.

Existau anumite momente importante, cînd luarea deciziilor impunea o consultare mai largă. Aşa a fost cazul în anul 1360, cînd scaunul de judecată a fost, în realitate, o adunare generală *(congregatio generalis)* a obştii cnezilor şi a oamenilor de orice stare, care au ales dintre ei 24 asesori, „bărbaţi, potriviţi şi vrednici de credinţă" *(viros idoneos et fide dignos)*, anume 12 cnezi, 6 preoţi şi 6 ţărani (trei liberi şi trei iobagi). Astfel reuniţi, aceşti reprezentanţi au judecat pricinile dintre mai mulţi cnezi — descendenţi din neîntemeietori ai satelor — acordînd, pe baza dreptului cnezial *(jure keneziali)*, cîştig de cauză cnezilor Costea şi Muşana.

Documentul a reţinut atenţia cercetătorilor nu numai pentru descifrarea mecanismului de funcţionare al acestei instituţii (cnezi care judecau, alături de iobagii lor, cu egalitate de drepturi), dar şi pentru numele întîlnite în acest document. Juzii purtau nume româneşti răspîndite în Ţara Românească: Basarab cel Lung, Dan, Nan, Vlad sau Dumitru, fiul lui Bărbat; între împricinaţi găsim numele de Costea sau Muşana, întîlnite, de asemenea, pe tot cuprinsul etnic românesc, ceea ce ilustrează şi unitatea onomastică a românilor din vremuri foarte vechi.

La dezbaterile acestui scaun de judecată participau cu drepturi egale toţi membrii şi, împreună, adoptau hotărîrile cuvenite. „După obiceiul districtului" *(consuetudine ipsius districtus)*, preşedintele scaunului — adică însuşi vicevoievodul Transilvaniei — trebuia să le ceară părerea tuturor asesorilor juraţi şi celor „foarte mulţi dintre cnezii bătrîni şi români de rînd care se aflau de faţă la acea adunare" *(ceterque quamplurimi kenezii, seniores et homines Olachiales populani, ipse congregationi nostre adherentes)*. Numai după ce erau rostite mărturiile acestor juraţi şi ale celorlalţi bătrîni se pronunţa hotărîrea. Întreaga procedură ilustrează grăitor vechimea şi continuitatea neîntreruptă a practicilor juridice ale românilor din evul mediu, dezvoltate din formele obştilor sătеşti, cînd pricinile dintre membrii obştii erau judecate de întreaga obşte, împreună cu „oamenii buni şi bătrîni", hotărîrile luîndu-se numai cu acordul tuturor.

O întîmplare din 1371 relevă autoritatea de care se bucura dreptul românesc *(jus valachicum)* faţă cu dreptul feudal. Reunit la Deva, scaunul de judecată, prezidat de castelanul cetăţii, a condamnat, după legile feudale, un român cu numele Petru. Faţă de această încălcare a „legii românilor", toţi cnezii şi românii din cele patru scaune ale districtului cetăţii Deva s-au împotrivit, cerînd ca judecata să se facă după legea românilor şi nu după alte legi. Românii au obţinut cîştig de cauză în cererea lor dreaptă, ceea ce a făcut ca şi în alte procese privindu-i pe români, care s-au judecat în a doua jumătate a sec. XIV precum şi în prima parte a sec. XV (1411, 1434, 1437), să se recurgă la străvechiul drept românesc. Multe şi mari asemănări cu scaunele de judecată cneziale din comitatul Hunedoara, îndeosebi cu Ţara Haţegului se întîlnesc şi în alte zone ale Transilvaniei.

În Banat fiecare district îşi avea scaunul de judecată propriu *(sedes iudiciaria districtus)*, prezidat de cnezi sau voievozi la care participau reprezentanţii cnezilor şi ai fruntaşilor românilor *(seniores Olachorum)*. Deseori se întruneau într-un scaun de judecată reprezentanţii mai multor districte asemenea scaunelor de judecată ale celor patru districte hunedorene ce-şi aveau în cetatea Deva un scaun de judecată central. Asemenea scaune, prezidate de castelanii cetăţii unde avea loc judecata erau formate din nobilii şi cnezii români din districtele respective. Alături de nobili şi cnezi, din scaunele de judecată districtuale făceau parte şi oameni de rînd, cum se întîmplă la 1428 în districtul Mehadia. Scaunul de judecată cnezial, prezidat de castelan, era format din cinci cnezi juraţi, cărora li se adăugau, uneori şi şapte jurători.

În districtul Rodnei, scaunul de judecată era format din cnezul districtului, ca preşedinte şi din mai mulţi juraţi care formau senatul *(cnezis ac senatus sedis)*. Cnezul din Feleac, de lîngă Cluj, avea competenţă judecătorească nu numai asupra locuitorilor din satele din împrejurimi ci şi asupra românilor din Cluj, cu condiţia de a-i judeca ziua şi nu seara sau noaptea.

Asemănătoare poate fi şi situaţia scaunelor inferioare din Ţara Făgăraşului, în număr de cinci. Scaunul inferior sau provizoral era format din provizor, în calitate de preşedinte şi 12 boieri asesori, ceea ce înseamnă cnezul şi 12 cnezi asesori juraţi din Ţara Haţegului şi Banat, deoarece cnèzii şi voievozii făgărăşeni, sub influenţa instituţiilor din Ţara Românească, din care Ţara Făgăraşului a făcut parte multă vreme, erau numiţi boieri.

La românii din Serbia scaunul de judecată era format din cnezi ca preşedinţi şi juraţi, membri. Scaunul de judecată se deplasa la faţa locului, în satele româneşti, de două ori pe an, judecînd pricinile, nerezolvate la scaunul sătesc.

Cnezii şi ceilalţi membri ai scaunelor de judecată erau

aleşi anual. Cu timpul însă, pe măsură ce structurile feudale au pătruns tot mai adînc în sînul comunităţilor româneşti, unele familii cneziale ce urcaseră treptele ierarhiei sociale erau mereu reprezentate în scaunele de judecată cneziale. Aşa au fost, în Ţara Haţegului, în a doua jumătate a sec. XIV, familiile cneziale din Rîu de Mori, Sălaş, Rîu Bărbat, Ostrov, Densuş, Clopotiva ş.a. Caracteristic pentru aceşti cnezi juraţi, urcaţi pe treptele sociale superioare, este folosirea unor formule diplomatice foarte pretenţioase, mult asemănătoare formulelor utilizate de puterea centrală şi nobiliară.

Edificator pentru atribuţiile acestor scaune de judecată este faptul că ele erau considerate asemănătoare adunării generale a nobililor sau a congregaţiilor. Astfel, la anul 1360, vicevoievodul Petru al Transilvaniei caracteriza „obştea cnezilor şi a oamenilor de orice altă stare şi condiţie" *(universitas keneziorum et alterius cuiusvis status et condicionis hominibus)* din Haţeg, ca „adunare generală" *(congregationem generalem)*. Instrumentele de întărire a documentelor emise de cnezii juraţi erau, de asemenea, identice cu ale adunării generale a nobililor. „Scrisoarea noastră privilegială — se consemnează la finele unui document — este întărită de pecetea noastră" *(litteras nostras privilegiales sigillo nostri communitates consignatas)*.

Răspîndite pe întreg cuprinsul Transilvaniei, bucurîndu-se de autoritate şi prestigiu în rîndul comunităţii româneşti, scaunele de judecată cneziale argumentează, prin îndelungata lor existenţă tradiţiile de organizare şi vechimea instituţiilor româneşti, în concordanţă cu evoluţia specifică a acesteia. Faptul că autorităţile centrale (regale sau voievodale) nu le-au putut ignora, trebuind să le accepte şi, mai ales, să accepte valabilitatea hotărîrilor lor, dovedeşte trăinicia formelor româneşti de organizare, persistenţa şi puterea lor. ■

PATRIA MAI PRESUS DE ORICE

(Urmare din p. 13)

provizorie" (conducere) care să reprezinte în mod autorizat şi legal interesele instituţiei în raporturile sale cu autorităţile de ocupaţie. La 6 iulie 1917 s-a constituit „Delegaţiunea provizorie", alcătuită din Ion Bogdan, Ioan Bianu, Grigore Antipa şi Gheorghe Ţiţeica. *„Aceşti delegaţi* — se precizează în hotărîrea adoptată — *să fie chiar prin această însărcinare autorizaţi să subscrie la caz de trebuinţă pentru preşedintele Academiei"*. S-a trecut apoi la reorganizarea serviciilor şi a funcţiunilor Academiei, afectate de starea de război şi de ocupaţia străină. Cu mari greutăţi s-a obţinut şi aprobarea pentru editarea unor publicaţii, căci pentru a menţine mai riguros sub controlul lor activitatea editorială, autorităţile de ocupaţie au introdus o drastică cenzură şi obligativitatea tipăririi oricărei lucrări, indiferent de profil, atît în limba română, cît şi în germană.

Tuturor acestor neajunsuri li s-au adăugat rechiziţiile de bunuri şi inventar ordonate de comandamentul trupelor de ocupaţie. *„Din primele zile ale ocupaţiei* — arăta Ioan Bianu — *au fost ridicate telefoanele, apoi bicicletele, maşinile de scris..."* Dar cel mai grav au avut de suferit patrimoniul Bibliotecii Academiei, colecţiile de documente şi manuscrise care au fost prădate hoţeşte, în miez de noapte[1].

Locuinţa dr. Gheorghe Marinescu (refugiat din Bucureşti) a fost devastată de soldaţi germani, care, declara Victor Babeş, chemat la faţa locului, *„au prădat şi stricat tot ce le-a căzut la îndemînă"*, în special *„biblioteca de specialitate de mare valoare, în care se cuprindeau şi seriile complete ale mai multor reviste importante"*. Biblioteca savantului *„a fost nimicită mai mult de jumătate"*, încît, mărturisea acelaşi V. Babeş, *„nu ştiu cum dl. dr. Marinescu îşi va putea continua activitatea"*.

De asemenea, o parte din *„colecţiunea de amintiri istorice şi obiecte de artă, adunate cu atîta interes în tot cursul vieţii"* de dr. C.I. Istrati a fost ridicată de trupele germane.

O altă victimă a acestui tratament lipsit de scrupule a fost casa academicianului Ştefan C. Hepites, care se simţea dator să declare public, mai tîrziu, că stigmatizează *„sistemul de hoţie organizat în armatele care ne-au invadat, sistem a cărui victimă am fost eu însumi"*. Adresîndu-se colegilor săi din Academie, Ştefan Hepites le spunea: *„Daţi-mi voie să vă prezint o carte purtînd semnele invaziunei hunilor în ţara noastră, cu rugămintea de a fi păstrate ca o dovadă mai mult de nerespectarea convenţiunilor internaţionale privitoare la modalitatea conducerii războaielor... Subofiţerii germani care luase în stăpînire casa mea, s-au mai îndeletnicit şi cu împuşcarea mai multor cărţi, pe care le-au scos din biblioteca mea foarte devastată. Volumul ce vă prezint* — Oeuvres, *de Pierre Curie — face parte dintre aceste cărţi martire. Numeroasele găuri din biroul meu arată înverşunarea cu care voinicii ostaşi se năpustise asupra sărmanelor cărţi şi busturi, dintre care unul al lui Victor Hugo"*.

În sfîrşit, putem aminti şi faptul că în toamna anului 1917, unul din custozii Muzeului naţional bavarez din München, beneficiind de tot concursul autorităţilor militare de ocupaţie, a organizat săpături arheologice la Histria, materialul rezultat în urma acestor cercetări fiind transportat desigur în Germania.

Atitudinea membrilor Academiei Române rămaşi în capitala ţării în perioada ocupaţiei străine se adaugă manifestărilor de înaltă ţinută patriotică pe care forul academic le-a dovedit în toţi acei ani grei. ■

(Va urma)

[1] Vezi amănunte despre cele petrecute în relatarea lui Ioan Bianu din *Magazin istoric*, nr. 1/1986.

Dascălii patrioţi de la Colegiul „Sf. Sava"

Dr. NICOLAE ISAR

Întemeierea Colegiului naţional „Sf. Sava", în 1818[1], a marcat un moment important în dezvoltarea culturii şi a întregii vieţi naţionale româneşti. Grupul de profesori şi generaţiile de absolvenţi ai colegiului şi-au adus o contribuţie de mare însemnătate la afirmarea conştiinţei şi sentimentelor de unitate naţională, la răspîndirea ideilor înaintate ale timpului. Marea lor majoritate s-au aflat în primele rînduri ale celor care au pregătit, pe plan politic şi ideologic, terenul revoluţiei din 1848 şi al Unirii din 1859.

La început — istoria dacilor

Conştienţi de menirea lor ca „luminători" ai neamului, dascălii colegiului bucureştean nu s-au limitat la activitatea didactică propriu-zisă, ci au înfăptuit o operă de culturalizare în rîndurile unui public larg, îndeosebi în lumea satului. Concentrarea atenţiei asupra ţărănimii izvora din convingerea, unanim împărtăşită de toate minţile luminate ale epocii, că orice progres general al ţării era indisolubil legat de ridicarea nivelului de viaţă materială şi spirituală al ţărănimii, care pe atunci forma majoritatea covîrşitoare a naţiunii.

În realizarea nobilelor scopuri, profesorii de la „Sf. Sava" au folosit pe larg presa, creînd cu mari eforturi o serie de publicaţii. În 1836, din iniţiativa lui Petrache Poenaru, a apărut revista *Muzeul naţional* — care, aşa cum se menţiona în articolul-program — îşi propunea să răspîndească, „cunoştinţele de economie industrială cele mai potrivite pămîntului ţării, să se ocupe în mod special de problemele agricole". Editorii săi — P. Poenaru şi Florian Aaron — aveau, de asemenea, în vedere publicarea unor articole consacrate istoriei patriei, în care scop urmăreau cu atenţie „cercetările şi observaţiile [arheologice] făcute în principate", aducîndu-le la cunoştinţa publicului cititor prin intermediul unor corespondenţi „medici, profesori şi alte persoane".

Muzeul naţional a apărut din 1836 pînă în 1838, în total 53 numere, dintre care primele zece în limbile română şi franceză, iar următoarele numai în română.

Editorii revistei au acordat, cum arătam, o atenţie specială cunoaşterii trecutului istoric al poporului nostru, mijloc eficace în dezvoltarea sentimentului naţional. Sub titlul *Suveniruri istorice şi arheologice*, în cîteva numere consecutive ale revistei a apărut, sub semnătura V.Bl. (foarte probabil, V. Blaremberg), un articol care releva originea daco-romană a poporului român. Descriind vestigiile antice cunoscute la acea dată — de la Turnu Severin, Celei, Caracal— şi subliniind semnificaţiile lor cultural-istorice, autorul atrăgea atenţia asupra însemnătăţii cunoaşterii istoriei strămoşilor noştri cei mai îndepărtaţi. În acelaşi spirit, un articol-editorial publicat în numărul din mai 1837, în care era clar afirmată ideea unităţii naţionale, arăta că românii din Muntenia, Moldova, Transilvania, Bucovina şi celelalte provincii româneşti alcătuiau cu toţii „naţia română", care este moştenitoarea teritoriului vechii Dacii. Autorul, probabil Florian Aaron, atrăgea atenţia asupra faptului că *„istoria dacilor este începutul istoriei românilor şi este atît de interesantă pentru oricare român, încît cine vr[e]a să cunoască istoria românilor trebuie să cunoască mai întîi istoria Daciei"*.

Cu articole de istorie a colaborat la revistă şi Simeon Marcovici[2]. Între altele, în numărul din 10 iunie 1837, el recomanda călduros primele două tomuri din lucrarea *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Româneşti*, recent apărută sub semnătura lui Florian Aaron şi care era prima sinteză de istorie a Munteniei, prezentată în contextul general-istoric românesc.

Primul cotidian se chema „România"

Cea de-a doua publicaţie editată de profesorii bucureşteni — un ziar, primul cotidian românesc, semnificativ intitulat *România* — a apărut la 1 ianuarie 1838. Ziarul a fost redactat de Florian Aaron şi G. Hill şi s-a bucurat de colaborarea mai multor profesori ai colegiului bucureştean. El îşi propunea să ţină la curent pe cititori cu cele mai noi evenimente politice din ţară şi de peste hotare, majoritatea articolelor referindu-se la situaţia din ţară şi din celelalte provincii româneşti, îndeosebi cele aflate încă sub dominaţie străină. În paginile sale au apărut însă şi articole de ştiinţă şi economie, iar într-un supliment, Florian

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1973, 2/1986; 4/1987.

Aaron a publicat un eseu privind istoria românilor, expunînd în mod remarcabil ideile din manualul său, dar adăugîndu-le un suflu patriotic de o mare elocvență și o concepție mai clară privind sensul progresiv al dezvoltării noastre istorice, anticipîndu-l în această privință pe Nicolae Bălcescu.

Din păcate, după numai un an, datorită greutăților materiale, ziarul și-a încetat apariția. Prin spiritul și mai ales prin orientarea sa patriotică, publicația merită din plin caracterizarea pe care i-a făcut-o Nicolae Iorga: „Multă vreme — scria el — poporul nostru nu era să aibă nicăieri o foaie în aceste condiții de apariție și cu un material la alegerea căruia să se fi cheltuit atîta pătrundere critică și atîta îngrijire morală".

Cea mai importantă publicație editată de către profesorii bucureșteni a fost revista *Învățătorul satului*. Inițiatorul și principalul ei redactor a fost Petrache Poenaru. Gazeta a apărut bilunar, începînd din 1843. Articolul-program, semnat de P. Poenaru, preciza că noua publicație urmărea „să se poată da țăranului știință despre orice putea să-i îmbunătățeze starea, precum lucrarea pămîntului după un chip înlesnitor, creșterea vitelor și apărarea lor de boale, paza sănătății locuitorilor și îndeletnicirea la deosebite feluri de meserii folositoare pentru economia casei". Printre colaboratorii revistei s-au aflat Alexe Marin (profesor de fizică și chimie), C. Aristia (profesor de franceză) și alții.

Pînă la 14 iulie 1848, conducerea efectivă a revistei a avut-o P. Poenaru, iar de la acea dată, în plină desfășurare a revoluției de la 1848, a fost preluată de Nicolae Bălcescu, care a transformat publicația într-unul din principalele organe de propagandă revoluționară. În numărul din 8 august 1848, Bălcescu a publicat cunoscutul său articol *Drepturile noastre către Înalta Poartă*, în care, făcînd apel la vechile capitulații, sublinia caracterul specific al relațiilor româno-otomane, insistînd asupra ideii de libertate națională care își avea temelii adînci în larga autonomie a țărilor române. Un colaborator statornic al publicației în zilele revoluției a fost C. Aristia, care, în trei numere consecutive, a publicat mobilizatorul său articol intitulat *Despre libertate*.

Caracterul combativ al revistei, angajarea ei fermă în evenimentele revoluționare ale anului 1848, n-au scăpat atenției cenzurii regimului reacționar instaurat după înăbușirea revoluției, care i-a interzis apariția. A reapărut la 1 ianuarie 1849, cu titlul *Foaia satului* și cu un program pur oficial.

În 1845, din inițiativa lui I. Genilie, unul dintre cei mai vechi profesori ardeleni ai Colegiului „Sf. Sava", stabilit la București înainte de 18 1, a început să apară și revista *Universul*, periodic ce purta ca subtitlu *Noutăți din toată natura, cultura, literatura*. Concepută ca un organ de largă informare științifică, publicația își propunea să lupte împotriva ignoranței, obscurantismului și superstițiilor și să „înștiințeze iubitorilor de știință ce înaintări face omenirea în cunoștințele naturei, culturei și literaturei, cele ce caracteră [caracterizează] diferirea dintre un învățat și un neînvățat".

Pentru mintea și inima tuturor românilor

Acordînd atenție problemelor de istorie, cultură și știință universală, revista s-a ocupat sistematic de problematica societății românești, în paginile sale găsindu-și locul cuvenit articole despre istoria, limba și cultura națională, cu toate marile probleme ce frămîntau lumea românească în preajma revoluției de la 1848. Pledînd pentru dezvoltarea unui învățămînt menit să asigure cadrele de specialiști pentru viitoarea industrie națională, unul dintre articolele publicate conținea ideea extrem de înaintată pentru vremea aceea că „numai cu industria trăiește o mare nație", iar prin dezvoltarea acesteia se va ajunge la emanciparea „a mii de familii neavute acum". Peste numai cîteva decenii, ideea va fi reluată și dezvoltată de gîndirea economică românească pentru a fundamenta necesitatea și rosturile unei industrii naționale. Cum se știe, acestei campanii i s-a alăturat cu tot entuziasmul și mișcarea socialistă din țara noastră.

Cu o tematică diversă și strîns legată de nevoile acute ale epocii, *Universul* s-a impus atenției românilor de pretutindeni, bucurîndu-se de o deosebită prețuire. După cum scria un profesor de la Academia Mihăileană din Iași, într-un articol publicat în paginile *Universului*, revista bucureșteană se număra printre cele mai citite publicații ale vremii, deoarece „cuprinsul ei este folositor românului nu numai în privința imaginației și a literaturei, dar totdeauna și în privința minții și a inimei". În acest spirit, mai vechile gazete editate de G. Barit și Gh. Asachi, la Brașov și Iași, care întîmpinaseră cu entuziasm apariția *Universului*, îndemnau „pe toți moldo-românii a ajuta o asemenea folositoare foae" *(Albina românească)*.

Răspunzînd sentimentelor de unitate națională, tot mai des și mai puternic afirmate, I. Genilie a încurajat colaborarea, în paginile revistei sale, a celor mai buni autori din întreg spațiul românesc. La fel a procedat profesorul de drept C.N. Brăiloiu, care în 1847 a scos două numere ale *Albumului științific și literar*, ultima dintre publicațiile editate de profesorii bucureșteni în perioada premergătoare revoluției de la 1848. El a concentrat în paginile revistei cele mai viguroase talente ale epocii, între care V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Ion Ghica și alții.

Prin strădaniile depuse de acești cărturari patrioți s-a făcut o operă valoroasă de educare patriotică a cititorilor, de consolidare a legăturilor dintre românii din diferitele lor provincii istorice, de largă afirmare a acelei comunități de gînd și simțire ce și-a găsit expresia în evenimentele revoluționare din anii 1848 și 1859. ■

ARTA BRÎNCOVENEASCĂ — NAȘTEREA UNUI STIL

Conf. univ. dr. RĂZVAN THEODORESCU

Sfertul de secol acoperit, între 1688 și 1714, de stăpînirea Brîncoveanului a echivalat, pentru spațiul muntean și oltean, ca și — cu mult timp înainte — jumătatea de veac a cîrmuirii lui Ștefan cel Mare în Moldova, cu răstimpul nașterii unui stil. A unui stil care nu a fost doar al artelor, al cronicilor, al documentelor de cancelarie, al limbii sau al muzicii. A fost, un stil de viață, un moment de răgaz, de „zăbavă", de ordine, la capătul unor experiențe politice și culturale pe care le-a încununat și în preziua unei epoci care a moștenit, în ideologia, mentalitatea și sensibilitatea de curte, dar și în civilizația populară, ceva din aura modelului brîncovenesc.

În imagine: emblema brîncovenească străjuiește ca un simbol al unei perioade de strălucitoare înflorire artistică numeroase monumente românești de artă. În imagine, stemă de la palatul din Potlogi. *În pp. 20, 21:* cîteva din reprezentativele obiecte de artă, lucrate cu măiestrie de meșterii orfevrieri ai vremii.

Moştenirea şi duhul locului

Difuzarea unitară, egală, a unor structuri culturale, artistice mai ales, înnoitoare şi creatoare în zonele sociale, dar şi geografice ale pămîntului de la miazăzi de Carpaţi — unde se iviseră în zorii veacului în care dispărea Mihai Viteazul, se conturaseră în timpul marelui înaintaş cu nume basarabesc, care a fost Matei din Brîncoveni, şi fuseseră întregite armonios în deceniile de autoritate politică şi culturală a Cantacuzinilor, culminînd cu domnia unchiului după mamă al lui Brîncoveanu, Şerban vodă — este o realitate istorică. Ne-o atestă, deopotrivă, graiul *Bibliei de la Bucureşti* din 1688 — aşadar din chiar anul în care, acum trei secole, Constantin Brîncoveanu urca în scaun — „loggia" Mogoşoaiei, aurul şi purpura broderiilor liturgice de la Hurezi... Metaforic şi laudativ, această treptată acumulare, această pregătire culturală de-a lungul veacului XVII, este exprimată de un cărturar şi ierarh al unei vremi de fericită trudă a tiparniţelor şi atelierelor muntene, episcopul Mitrofan. Într-o prefaţă la *Octoihul* apărut în 1700, la Buzău, citim următoarele cuvinte despre „rodurile" care

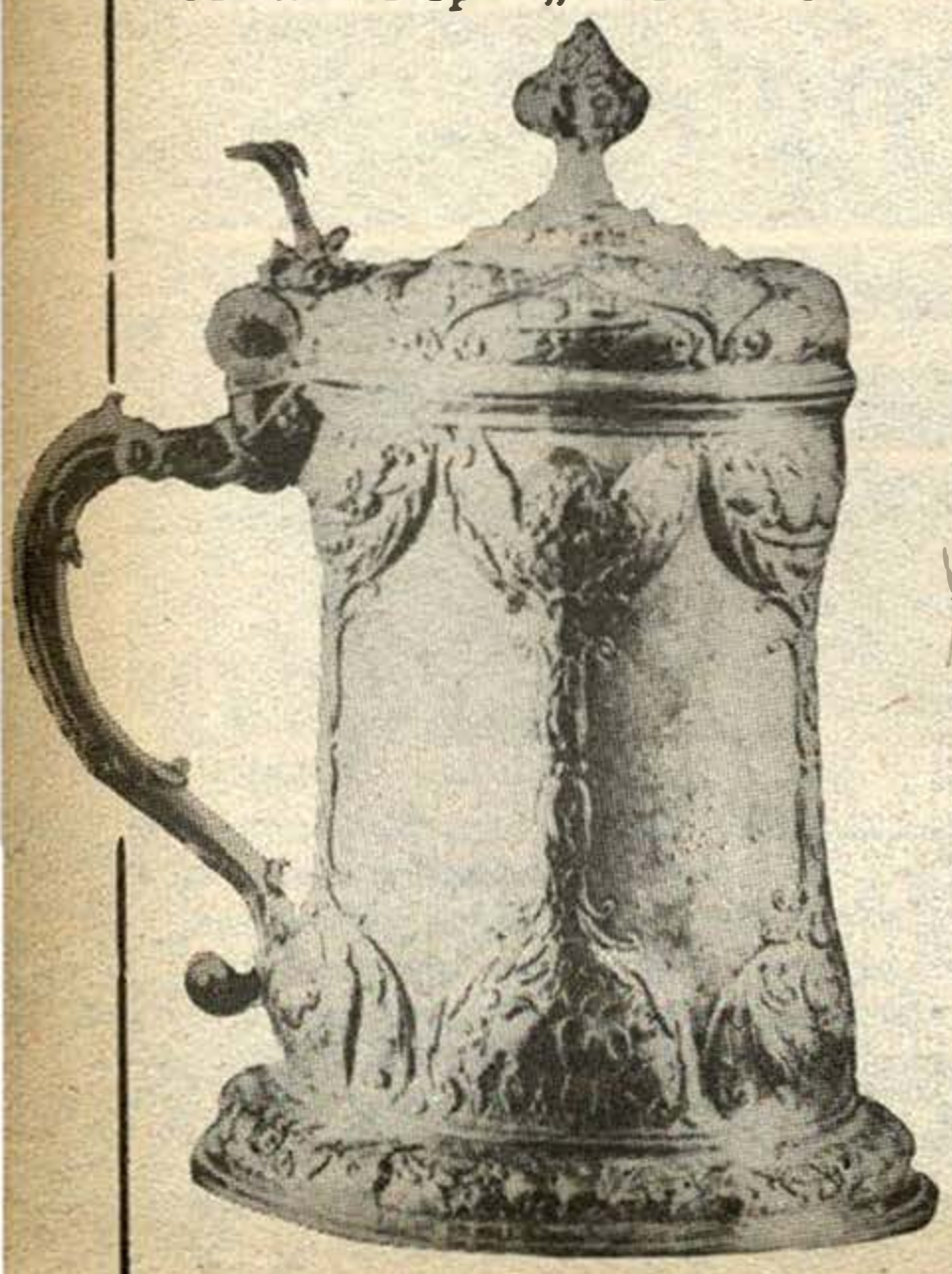

erau cărţile, dar care puteau fi — adaug eu — şi arhitecturile, şi frescele, şi soliile cu ţintă diplomatică, şi şcolile superioare, şi bibliotecile: „Întăi această rodire au nevoit să o facă prè lăudatul şi marele acela Domn, Io Matei Basarab Voevoda, fericitul strămoş al Măriei Tale; iară au adus puţine şi necoapte roduri. Iar lăudatul unchiul Măriei Tale, Io Şerban Voevoda Cantacuzino, s-au nevoit şi mai mult, dar erau şi ale sale roduri de mijloc, nici de tot coapte, nici iarăşi de tot crude. Iară Măriia Ta... aduci roduri coapte, dulci la gust..."

Sinteza culturală românească patronată de Brîncoveanu, preaplinul acestor „roduri coapte, dulci la gust" din anul de graţie 1700, unea, de fapt, moştenirea şi duhul locului, cu zestrea deceniilor imediat anterioare, din vremea lui Matei Basarab şi Şerban Vodă cu ecouri ale Orientului postbizantin şi cu tot mai puţin timidele dialoguri cu Occidentul; acesta din urmă pătruns în spaţiul de la sud (şi răsărit) de Carpaţi fie pe calea central-europeană, prin oraşele Transilvaniei, fie pe filiera levantină a Serenissimei Republici veneţiene şi a faimosului „Atheneum Patavinum" din Padova, cetatea universitară vecină cu oraşul dogilor, străjuită pînă azi de donatelliana statuie ecvestră a condottierului Eresmo di Narni, supranumită „Gattamelata" la care căpătaseră înaltă învăţătură atîţia tineri „spudei" (studioşi) originari din sud-estul european[1].

„Mentalitatea basarabească" a domniei lui Brîncoveanu este un fapt de istorie politico-ideologică cu rezonanţe literare şi artistice notabile, care atrage luarea aminte a istoricului civilizaţiei noastre vechi. Această mentalitate făcînd permanent apel la vechimea şi autoritatea familiei domnitoare din Ţara Românească era justificată de o reală descendenţă: bunicul voievodului, Preda, era fiul lui David postelnicul din Brîncoveni care, la rîndul lui, era fiul lui Danciu din Brîncoveni şi fratele lui Matei Basarab însuşi.

Mentalitatea apartenenţei la vechea viţă basarabească întemeietoare de ţară şi dinastie, poate fi descifrată în toate direcţiile vieţii spirituale de la finele veacului XVII şi de la începuturile celui următor: o întîlnim menţionată în cronica oficială care este *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod* scrisă, fără largi orizonturi dar cu supusă ascultare, de Radu Greceanu logofătul; o găsim semnalată de ierarhi şi cărturari greci, pe care — asemenea lui Dositei Notaras, patriarhul de Ierusalim — îi găzduia plina de generozitate curte de la Bucureşti a „prinţului aurului"; o deslušim, în fine, în acel unicat al reprezentărilor voievodale din vechea artă românească: tabloul votiv zugrăvit în 1698 în pronaosul bisericii domneşti din curtea tîrgovişteană, unde te întîmpină efigiile a nouă importanţi domni din stirpea Basarabilor ce au stăpînit în Muntenia secolelor XVI-XVII: Neagoe Basarab şi Petru Cercel, Mihai Viteazul şi Radu Şerban, Radu Mihnea şi Matei Basarab, Constantin Şerban, Şerban Cantacuzino, alături de Brîncoveanu însuşi (imagini similare fuseseră pictate, după 1702, în palatul brîncovenesc de la Mogoşoaia, unde „busturile" Basarabilor, dispărute curînd după războiul ruso-turc din 1769-1774, le vedea istoricul şi călătorul de origine helvetică Franz Ioseph Sulzer).

Respect pentru înaintaşi

Dar, această mentalitate ataşată trecutului de glorie al Basarabilor — semnificativ, domnul se referă, mult mai puţin la strălucita sorginte „împărătească" a neamului său matern, al Cantacuzinilor[2] — este vădită mai ales în atenţia mereu trează pe care Constantin Brîncoveanu a avut-o, înainte şi după luarea domniei, pentru ctitoriile mai vechi şi mai puţin vechi ale Craioveştilor şi ale lui Matei Basarab. Respectul pentru un

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1976; 11,12/1982.

august 1714, consumată într-o piaţă a Stambulului — este încă un argument pentru istoric de a interpreta creaţia brîncovenească prin prisma istorismului ei caracteristic.

Planul pe care ctitorul şi l-a dorit aici şi pe care — faptul este evident — l-a impus echipei de meşteri conduşi de Manea „vătaful de zidari" era, în 1690-1691, rapelul arhitectonic, încărcat de conotaţii dinastice, al ctitoriei lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeş (al cărui descendent, de asemenea, se considera), regăsit — în ceea ce priveşte concepţia spaţială, dar şi aceea ideologică, prin pronaosul devenit necropolă a unei întregi familii princiare — la lăcaşurile ridicate de voievozii Mihneşti (Alexandru II Mircea şi Radu Mihnea), de Constantin Şerban „Cîrnul", urmaşul lui Matei Basarab, de Şerban Cantacuzino (antecesorul lui Brîncoveanu) în perimetrul sau în preajma „slăvitei cetăţi a Bucureştilor".

Un manifest al continuităţii statale

Numeroasele portrete aşezate în friză la Hurezi, realizate în 1694 de echipa de „zugravi" formată din Constantinos, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe şi Ioachim recheamă înaintea noastră — ca şi cele de la Filipeştii de Pădure şi de la Mărgineni (acestea din urmă ctitorii cantacuzine) zugrăvite de Pîrvu Mutu — rudele domnului din partea celei mai puternice familii boiereşti Cantacuzinii, precum şi pe cele pe linie paternă. Dar în afara lui Constantin Cantacuzino „postelnic al lui Matei vodă şi a fiilor săi (Drăghici spătarul, Constantin stolnicul, Matei aga, Mihai spătarul, Iordache spătarul şi Şerban vodă) ajunşi, cu toţi, în mari dregătorii, fapt fără precedent în istoria veche românească; în afara rudelor dinspre tată, din Brîncoveni, (David postelnicul, Preda vornicul şi marele ban, Papa postelnicul); în afara numeroşilor copii ai voievodului însuşi (şase fete măritate cu mari boieri ai vremii sau cu odrasle din neamul domnesc al Moldovei vecine şi patru fii ce aveau să piară, tragic şi eroic, peste ani, alături de tatăl lor), fresca pronaosului de la Hurezi cuprinde şi cîteva efigii ce ilustrează nespus de limpede „mentalitatea basarabească" a domniei brîncoveneşti: apar aici domni mai apropiaţi în timp, ca Radu Şerban, străbunic după mamă al Brîncoveanului, Matei Basarab, frate al străbunicului lui Constantin vodă, Constantin Şerban, fratele bunicii pe linie maternă, după cum apar şi antecesori voievodali cu mult mai îndepărtaţi în timp, precum Laiotă — cel numit şi „Basarab cel Bătrîn" — aparţinător de ramura basarabească a Dăneştilor, rival al lui Vlad Ţepeş în a doua parte a secolului XV şi Neagoe Basarab — prezumtivul fiu al unui alt Basarab, „cel Tînăr" sau Ţepeluş —, strămoş la rîndu-i al ctitorului Hurezilor la a şaptea generaţie. Pentru contemporanii şi supuşii lui Brîncoveanu care cunoşteau bine desfăşurarea faptelor istorice din trecutul Ţării Româneşti — prin manuscrisele care se copiau şi care circulau în epocă, prin

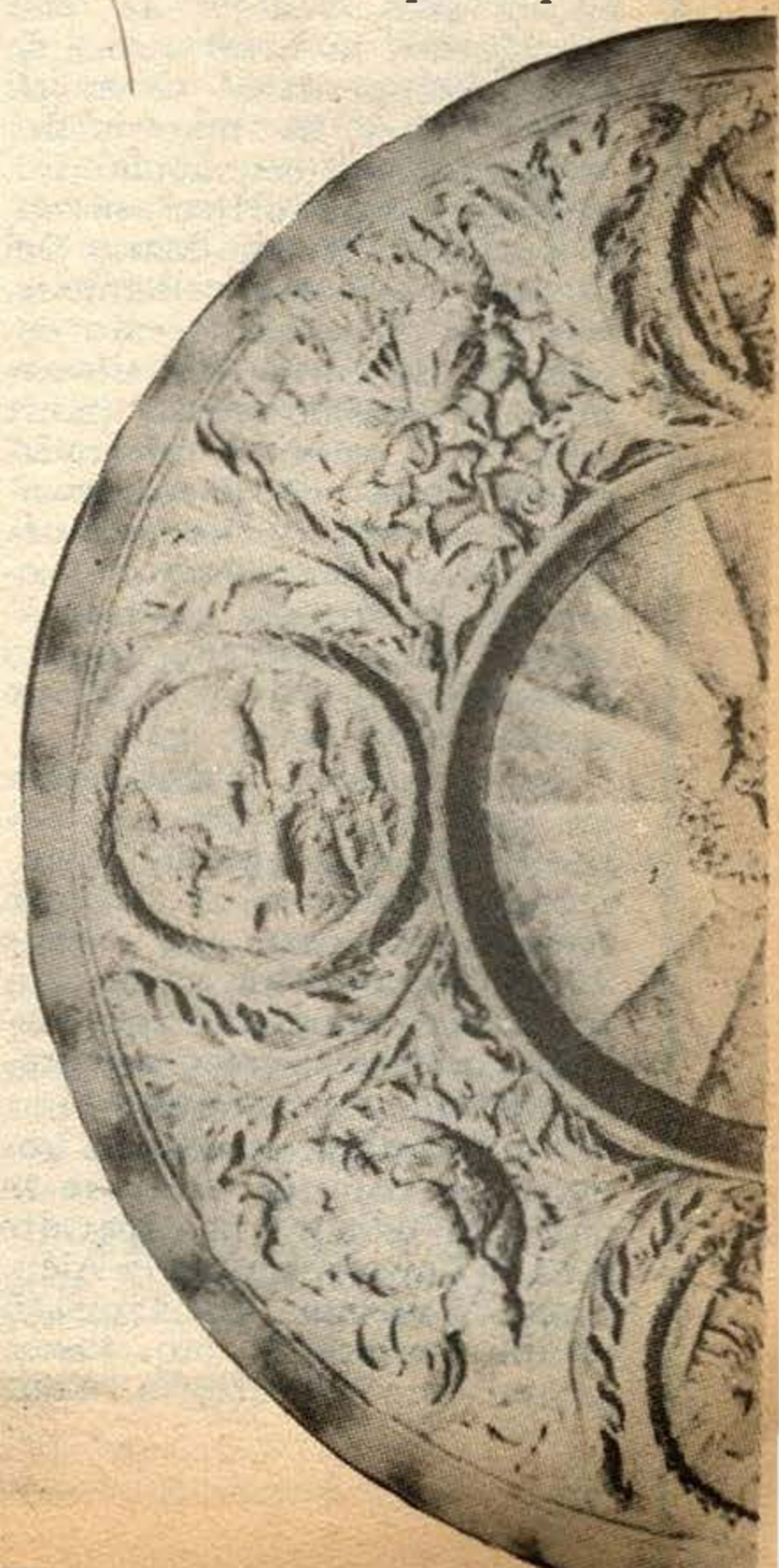

trecut de izbînzi, de neatîrnare, de cultură era, la domnul muntean, semnul de aproape modernă desprindere de medievalitate, dar şi nevoia unui reper statornic, într-o vreme de criză, de nesiguranţă, de nestatornicie, o vreme a existenţelor baroce pentru care însăşi biografia lui Constantin vodă, cu urcările şi prăbuşirile ei, este o teribilă paradigmă. La Bistriţa olteană (ctitoria strămoşilor Craioveşti), ca mare spătar, făcea danii artistic cizelate — arginturi liturgice, sfeşnice, ripide, ferecături —, la Arnota (lui Matei Basarab) era „nou ctitor" pentru arhitectură şi pictură, la Brîncoveni — locul de pornire a neamului —, şi la Jitianu (lîngă Craiova) făcea daruri menţionate solemn în documentele timpului. Chiar acel simbol vizual al domniei brîncoveneşti, care este vastul aşezămînt „Hurezii ot sud Vîlcea" — acolo unde Constantin Brîncoveanu îşi voise lăcaşul de veci, în vremea de apogeu a stăpînirii sale, cînd nu putea fi imaginată tragedia din 15

compilații atunci realizate, precum *Letopisețul cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu —, imaginile voievodale și nobiliare de la Hurezi însemnau un manifest unic și ostentativ al unei legitimități; mai mult, al unei continuități și prin mijlocirea imaginilor realizate de grupul de artiști ce-l slujeau pe domn și propaganda sa dinastică, și care au ostenit de-a lungul și de-a latul Țării Românești la Tîrgoviște și la Polovragi, la Cozia lui Mircea și la Surpatele, la Bistrița Craiovești lor, la Govora și la Sărăcinești.

Modelul bizantin în haina valahă

Lucrurile nu stăteau altfel nici pe alte meridiane europene, de vreme ce în chiar Parisul lui Ludovic XIV lăcașul invalizilor era împodobit cu imagini începînd cu foarte îndepărtații strămoși ai monarhiei Bourbonilor, de la Dagobert la Sfîntul Ludovic! Sub semnul tutelar al tradiției, oamenii epocii brîncovenești au fost înconjurați, la nivel aulic, de fastul compensator al epocii baroce, fast al materialelor somptuoase, al ceremonialului, al predicilor de curte și amvon. Florentinul Antonio Mario Del Chiaro, secretarul domnesc, știa bine că serbările erau organizate la curtea Brîncoveanului cu „sommo decoro" (mult fast) și „maggiore magnificenza", (cea mai mare grandoare) tălmăcite în purpura și în aurul picturilor, iconostaselor, broderiilor și argintăriilor împodobite de meșteri brașoveni și sibieni într-un spirit eminamente baroc.

De altminteri, fastul acesta era cum nu se poate mai potrivit principelui de la București, ce devenise, ca altădată Neagoe Basarab sau Vasile Lupu, un protector al întregului Răsărit creștin, al spiritualității orientale, greco sau arabofone, supuse Semilunei.

Nu întîmplător domnul român, ce trimitea ajutoare în bani, în odoare, în tiparnițe pînă în Caucaz, și pînă la Alep, putea fi asemuit de cărturarii estului european cu însuși primul împărat creștin, Con-

„Pentru sufletescul folos și amintirea nestinsă"

VICTOR PAPACOSTEA

Așa cum arătam într-unul din numerele precedente în ultimii ani ai vieții, Victor Papacostea a lucrat intens la ceea ce trebuia să încununeze o viață de om dedicată cercetării și răspîndirii cu o largă și exemplară generozitate a trecutului românesc: Istoria învățămîntului din România, **lucrare de mari proporții și acoperind o largă perioadă, începînd din primele veacuri ale evului mediu românesc și pînă în zorii istoriei moderne a țării, odată cu acțiunea de regenerare națională, condusă de Tudor Vladimirescu.**

Potrivit concepției lui Victor Papacostea, istoria învățămîntului trebuie văzută în relațiile sale firești cu a celorlalte compartimente ale culturii și civilizației din perioada respectivă, cu întreaga dezvoltare social-economică și politică a țărilor române. Învățămîntul reprezintă, în întregul care alcătuiește fondul de civilizație al unei anume etape, stratul de bază, fundamentul pe care se clădesc celelalte componente ale culturii: arta, literatura, științele.

Domnia lui Constantin Brîncoveanu, bogată în multiple înfăptuiri pe toate planurile vieții social-politice și culturale, a reținut, în chip firesc, atenția autorului lucrării menționate, preocupat îndeosebi de contribuția domnului Țării Românești la dezvoltarea învățămîntului, la sensurile noi pe care le-a dat instrucției, prin intermediul școlii. În capitolul rezervat acestui moment, Victor Papacostea se oprește asupra unui element definitoriu al politicii culturale brîncovenești — cultura maselor —, mai puțin studiat pînă la elaborarea lucrării amintite, dar deosebit de semnificativ pentru accepția cu care domnul român a privit instrucția școlară, într-o concepție largă modernă, în opoziție cu imaginea îngustă, dogmatică, în care clerul vremii dorea să mențină cele mai largi categorii ale populației. Autorul relevă importanța traducerilor unor scrieri în limba română, pentru ca astfel de cărți să fie la „îndemîna iubitorilor de cetire", opunînd această concepție celei susținute de unii reprezentanți ai clerului (între ei, patriarhul Constantinopolului, Calinic II) care afirma că „gîndirile cărturărești pline de taină nu sînt pentru popor".

Cea mai semnificativă realizare a lui Constantin Brîncoveanu pe tărîmul învățămîntului românesc este, fără îndoială, reorganizarea Academiei domnești, eveniment petrecut în lunile august-septembrie 1707. Prin două hrisoave consecutive, Brîncoveanu a adus importante îmbunătățiri organizării acestei instituții, atît în sistemul de desfășurare a procesului instructiv (primul hrisov reprezintă un regulament de funcționare și o programă de studii, fiind un adevărat îndrumar pedagogic), cît și al accesului la învățătură, prin lărgirea considerabilă a cercului celor ce aveau posibilitatea să se instruiască în această școală.

Din cuprinzătorul capitol al Istoriei învățămîntului în România, **capitol care relevă calitățile de mare istoric ale lui Victor Papacostea și care urmează să fie publicat într-o culegere în curs de pregătire la Editura Eminescu, prezentăm, în continuare, concluziile autorului privind conținutul și semnificația celui de-al doilea hrisov, ilustrativ pentru concepția în care vedea vodă Brîncoveanu menirea școlii românești**

Valeriu RĂPEANU

Iubirea pentru învățămînt și tineretul studios

Al doilea act, din 9 septembrie 1707, are un titlu și un conținut care ne arată că Brîncoveanu însuși — semnatarul hrisovului — considera reforma sa ca o nouă întemeiere: „Hrisov al preaînvățatului Domn al Ungro-Vlahiei, domnul Io Constantin Basarab Voievod, *pentru școala cea nouă ce s-a făcut la București* [s.n.]". În acest act, de remarcabilă frumusețe, și în care se vede odată mai mult iubirea acestui domn pentru învățămînt și pentru tineretul studios, se spune: „mișcat de bun gînd și de dumnezeiască rîvnă, ne-am hotărît a întemeia un colegiu public pentru pămînteni și străini în București, politia [orașul] Domniei Noastre, în venerabila mănăstire a Sfîntului Sava..." Mai departe Brîncoveanu adaugă: „iar școala am rînduit-o a se cîrmui prin îngrijirea celui după vremi arhimandrit al venerabilei mănăstiri a purtătorului de biruință Gheorghe". (Mănăstirea Sf. Sava din București era metohul mănăstirii Sf. Gheorghe.) Iată dar că pe deasupra „marelui dascăl", cum se spunea profesorului care preda ciclul filozofic și care era oarecum un director de studii,. mai era arhimandritul mănăstirii patroane. Acesta avea grija administrației materiale, dar și supravegherea generală a educației religioase, a disciplinei, a moravurilor, pentru a nu se produce alunecări primejdioase.

Prin acest hrisov, Brîncoveanu mai ia o hotărîre, deosebit de importantă privind întreținerea elevilor *străini* și a celor *săraci*.

Se pare că reputația școalei din București era atît de bună în lumea ortodoxă, că atrăgea și elemente străine — venite de peste graniță — în afară de copiii grecilor așezați în țară. Greci, epiroți și macedoneni, apoi albanezi, bulgari, sîrbi. Am văzut că în acest hrisov chiar, Brîncoveanu statuează că școala este făcută *atît pentru copiii pămîntenilor, cît și pentru cei străini*.

Tot prin acest hrisov, Brîncoveanu decide ca din veniturile vameșilor de la Greaca să se treacă 50 de lei pe an școlii: „Și ca să aibă vreun mijloc de traiu *ucenicii străini și cei lipsiți de ajutor*, am socotit că trebuie să-i miluim de la vama de aici a Greacăi, cu 50 de lei pe an". În continuare, domnul atrage atenția arhimandritului asupra îndatoririlor ce are: „Și să te gîndești cum se cuvine, și să nu cheltuiești fără socoteală acei bani, și să-i împarți cu bună rînduială ucenicilor celor ce învață... Căci pentru sufletescul folos și amintirea neștearsă a noastră după viața de aici, și a părinților noștri ce au răposat mai înainte, s-a întărit această dumnezeiască faptă". În încheierea acestui important act, Brîncoveanu revine asupra ideii de ajutorare a elevilor lipsiți de mijloace, cerînd și viitorilor domni ai Țării Românești să păstreze, să întărească și să sporească „această neînsemnată milă orînduită de noi pentru ucenicii săraci". (Trebuie să recunoaștem că mulți dintre domnii care i-au urmat, au respectat această concepție.)

Am insistat asupra acestui aspect pentru două motive: *întîi*, fiindcă trebuie înlăturată legenda că școala de la București avea un caracter atît de aristocratic cum s-a afirmat. Firește, nu era o școală de tip popular, dar este sigur că în ea aveau acces și tineri din celelalte straturi sociale. Apoi, dacă ținem seama de faptul că mulți elevi proveneau de pe la mănăstiri — din rîndul celor care se distinseseră în școala monahală — nu se mai poate vorbi de caracterul aristocratic al școlii. Este adevărat că mai tîrziu, în domnia lui Ipsilanti, s-a dat hotărîre domnească pentru neprimirea în Academie a copiilor de țărani — dar însăși această hotărîre trebuie considerată ca o reacțiune împotriva faptului că pînă atunci acești copii avuseseră acces.

În al doilea rînd, am insistat, fiindcă ajutorarea prin burse a copiilor săraci, apți pentru studii superioare, este *o constantă* în politica culturală a lui Constantin Brîncoveanu. Știm că pe cei mai distinși el i-a trimis chiar pe la universități străine. stantin cel Mare; comparația apare, spre pildă, în tipăriturile realizate la Buzău și în cele cu caractere greco-arabe făcute la Snagov în jurul lui 1700, după cum simbolic, istoria luptei întemeietorului Constantinopolului împotriva rivalului său la tronul Imperiului roman e pictată la Hurezi, iar panegiricul și textele de cinstire ale acestui împărat erau scoase de sub teascurile de la Snagov și București în 1696, în 1697, în 1701, de către neobositul cărturar care a fost, în epocă, Antim Ivireanul[1].

În ceea ce Iorga a numit atît de sugestiv „monarhia culturală" a Brîncoveanului — o stăpînire ce-și alia principiile unei concepții moderne asupra cîrmuirii statului — preocuparea pentru lumea ortodoxă a Răsăritului se unea cu un interes cărturăresc și politic susținut pentru Bizanțul întemeiat de Constantin cel Mare.

Semnificativ în cel mai înalt grad este faptul că volumele greco-latine din vestitul *Corpus byzantinae historiae* al lui Charles Du Cange du Fresne[2] — publicate în Franța clasicismului ce arăta un interes particular Orientului otoman, ca și premiselor sale bizantine — ajungeau foarte curînd în biblioteca princiară de la Hurezi; după cum tradiția cărturărească a Bizanțului, înnoită, revigorată prin contacte cu aristotelismul padovan, era întreținută la curtea lui Constantin-vodă de „iatro filosofi" (între care Sevastos Kymenitul, Ioan Comnen, Iacob Pylarinos) veniți la Academia domnească Sf. Sava din București, de curînd întemeiată.

Dar, așa cum am scris și cu alt prilej, la răscrucea geografică, politică și culturală la care se afla Țara Românească, Constantin Brîncoveanu — înconjurat de fastul lumii orientale islamice, turco-persane din care veneau sugestii pentru stucaturile, țesăturile, costumul și ceramicile din Muntenia timpului — a privit constant către Occidentul catolic și protestant unde domnul martir de la Dunăre avea

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1975.

[2] Erudit francez (1610-1688), mare cunoscător al limbilor și literaturilor antice, istoriei, arheologiei, numismaticii, autor al unor celebre colecții de documente.

să devină curînd erou de literatură.

Conte al imperiului austriac în 1688 — cu o stemă din care nu lipseau aluzii antiotomane — şi mai apoi „Reichsfiirst" (prinţ al imperiului) în ianuarie 1695 — cu armoarii recunoscute de Viena —, Constantin Brîncoveanu s-a aflat, de-a lungul domniei, în deloc invidiabila poziţie de tampon între două mari împărăţii, care tocmai în acel timp se găseau în acutul conflict ce a decis, pentru multă vreme, locul lor pe eşichierul Europei răsăritene şi central-răsăritene, cu osebire după pacea din 1699 încheiată la Karlowitz.

O sinteză de civilizaţie

Contemporan al „diplomelor leopoldine", al intrării Transilvaniei sub dominaţie habsburgică, al „unirii" samavolnice din timpul păstoririi ardelene a mitropolitului Atanasie Anghel, dar şi al reformelor lui Petru cel Mare şi ridicării Imperiului rus, al începuturilor stilului „lalé" al domniei lui Ahmed III, momentul brîncovenesc a devenit, din punct de vedere politic, confesional, artistic, un autentic receptacul al unor felurite ecouri de civilizaţie, locul unei remarcabile sinteze.

Curtea princiară unde — ne istoriseşte un călător din Boemia, Georg Franz Kreybich — se făceau, în februarie 1698, „tot felul de dansuri, turceşti, arăbeşti, chinezeşti, tătăreşti, franţuzeşti, spaniole şi leşeşti", de unde porneau scrisori la principalele curţi suverane ale Europei şi unde se puteau concepe iconografii de monarhică autoritate, cu legende latine de rezonanţă nobiliară occidentală — precum *„Constantinus Bassaraba de Brankowan... princeps Valachiae Transalpinae"* — era, prin excelenţă şi prin vocaţie, un spaţiu al deschiderilor culturale.

Mai mult, a fost un loc al înnoirilor în viaţa cotidiană, al armoniilor peisagistice şi volumetrice îngemănate, întruchipat de arhitecturile rezidenţiale[1]; fenomenul, trebuie reamintit, aparţine unui capitol de civilizaţie europeană dintr-a doua parte a secolului XVII şi de la începutul cosmopolitului veac XVIII.

Pentru Constantin Brîncoveanu, aflat în strînse relaţii cu Veneţia atîtor arhitecturi civile de gotic tîrziu şi de Renaştere (la Zedca din acest oraş italian şi-a depus averile şi la Universitatea padovană a Veneţiei trimitea pe tinerii munteni, pe urmele unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino[2]), un izvod al „loggiilor" şi al decoraţiei sculptate din palatele sale se va fi aflat aici, îmbogăţind o moştenire locală ce cobora către epoca lui Matei Basarab şi, poate, dincolo de ea.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1976; 2/1970.

Trei scrisori veneţiene

Aflîndu-se pe insula Torcello din laguna veneţiană, unde, în calitate de membru titular al *Société d'Anthropologie* din Paris, a făcut o seamă de cercetări arheologice, Grigore Tocilescu a depistat în Arhivele Republicii Veneţia documente — scrisori şi rapoarte — adresate dogelui Veneţiei de secretarul bailului (reprezentantului) veneţian la Poartă şi de bail înşuşi, între care şi trei scrisori de informare asupra situaţiei create prin mazilirea şi arestarea lui Brîncoveanu. Este vorba de informaţiile iniţiale ale dregătorilor veneţieni la Poartă, mai bine-zis de ciornele după care s-au făcut rapoartele finite. Acest amănunt explică de ce aceste documente nu au fost publicate în *Colecţia Hurmuzaki* (unde în vol. IX au apărut numai rapoartele finale), ele rămînînd pînă azi inedite.

Faţă de rapoartele cunoscute (care nu au fost traduse vreodată în româneşte) documentele la care ne referim, păstrate la Biblioteca Academiei R.S. România (sub cota nr. II-varia 3) aduc unele nuanţe, fiind interesante pentru conturarea imaginii despre zbuciumata istorie a anului 1714 din viaţa Ţării Româneşti şi a domnului ei Constantin Brîncoveanu.

La 26 mai 1714, reprezentanţii veneţieni Mocenigo şi Memmo, din cartierul constantinopolitan Pera, făceau cunoscute măsurile luate pentru a pune la adăpost sumele de bani primite sau datorate de Brîncoveanu. O lună şi ceva mai tîrziu, la 13 iulie, cei doi reprezentanţi informau că domnitorul *„Constantin Basarab, principe al Valahiei, a fost condus cu soţia, copiii şi unul din ginerii săi la locul torturii, unde au fost martirizaţi în chip barbar"*. Torturile la care fuseseră supuşi domnitorul şi ai săi aveau drept scop — după cum arată scrisoarea amintită — să-l determine să mărturisească averile, pentru a fi însuşite de otomani.

În sfîrşit, printr-o scrisoare din 31 august 1714, Memmo comunica mai marilor săi din Veneţia: *„Fostul principe al Valahiei a fost decapitat, cu toţi copiii săi de sex masculin în prezenţa Sultanului... Pînă acum cîteva zile, Bostangiul* [mai marele grădinii imperiale, care întreţinuse pe domn şi familia sa în închisoare şi căruia i-au revenit bunurile pe care aceştia le mai deţineau], *care-l ţinea în custodie l-a făcut să spere în eliberare şi reintegrare în principat, dacă ar reuşi să aducă de la Veneţia 20 000 de pungi, adică circa 11 milioane. Propunere la care, mîniat, principele a pronunţat cuvinte de dispreţ contra Sultanului şi aceasta cauză pierzania sa, care fu sporită prin faptul că a trebuit să fie spectator al morţii tuturor fiilor săi... Cu soţia, fiicele şi ginerii încă nu s-a decis nimic. Doi copii, fii ai primului şi ai celui de-al doilea născut au fost făcuţi sclavi şi duşi în Serai, ţinuţi în viaţă cu speranţa că pot într-o zi să intre în stăpînirea averii, o mare sumă de bani risipită în diferite state ale creştinătăţii, şi care i-ar aştepta la moştenire. Au fost traduse documentele aduse din Valahia, privind depozitele pe care acel principe le avea asupra băncilor din Veneţia"*.

Ecaterina ŢARĂLUNGĂ

Pentru dimensiunea ludică, sărbătorească, a „primblărilor" şi a „zăbavei", ce iniţia o nouă mentalitate românească în pragul modernităţii, există într-o cronică a timpului — anume în *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717* — un pasaj foarte grăitor pentru drumurile

„Dantelărie" în lemn, expresie a rafinamentului artistic al ctitoriilor brîncoveneşti

noi ale unui timp de noi dimensiuni ale vieţii zilnice şi ale vieţii sufleteşti: „În vreme ce mersese la satul mării sale, la Obileşti, unde heleşteu mare este şi plimbare foarte frumoasă de primăvară, unde nu o dată, ci de mai multe ori zicea măria sa că estimp numai a primblărilor grijă vom avea din Obileşti în Bucureşti, deacii în Mogoşoaea, deacii în Potlogi, deacii în Tîrgovişte, vom trece vara şi la toamnă la vii vom merge, unde ni se va părea".

În această hartă a ctitoriilor brîncoveneşti rezidenţiale ce ne poartă din cîmpia Dunării pînă sub Carpaţi, se găseşte implicată o întreagă geografie artistică a stilului brîncovenesc completată de atîtea zeci de lăcaşuri de sat şi de oraş, din Mehedinţi pînă în Buzău. Aşa cum voievodul a devenit, el însuşi, un model imitat în posteritatea imediată, de prima dinastie „fanariotă" — cu sînge românesc — a Mavrocordaţilor, la fel ctitoriile sale au fost modelul atîtor ctitorii ale contemporanilor şi ale urmaşilor. Model hotărîtor trebuie adăugat chiar şi atunci cînd ctitorii şi-au mărturisit o foarte personală concepţie culturală şi decorativă — este cazul unchiului domnului, marele spătar Mihai Cantacuzino, în monumentele sale de la Rîmnicu Sărat şi Sinaia, de la Colţea şi Fundeni —, dar mai ales, atunci cînd ei au urmat, cu fidelitate şi respect, linia domnească, în ceea ce s-ar putea denumi opera „micilor ctitori ai marelui stil"; asemenea mici ctitori erau dregători din neamurile Brăiloiu, Filipescu, Cîndescu, „căpitani" din părţile buzoiene, ierarhi ca episcopul de Rîmnic, Ştefan sau mitropolitul Antim, ba chiar — pentru prima oară iviţi pe scena vieţii publice româneşti — reprezentanţi ai „stării a treia" menite unui viitor ilustru: „băieşi" ca Milco de la Baia de Aramă, „cămăraşi de ocnă" din Vîlcea, „lumînărari" şi „neguţători" ce deveneau copărtaşi la cheltuielile pentru o splendidă ctitorie domnească din Bucureşti.

Un stil unitar în trăsăturile sale majore, stil de civilizaţie care a concentrat expresii definitorii ale spiritului românesc în epoca veche — tradiţionalism „istorist", echilibru, decorativism pitoresc şi grandoare monumentală —, stilul brîncovenesc păstra după 1800 încă, în plin început de modernitate, perenitatea sa populară şi ţărănească, în lumea satelor moşneneşti şi în aceea a tîrgoveţimii lui Anton Pann. Receptat diferit în veacul nostru, de artişti, istorici şi gînditori — de la Ion Mincu, la Nicolae Iorga şi la Lucian Blaga —, reperul istoric care s-a numit Constantin Brîncoveanu are încă forţa vie a unui exemplu. Depărtat în timp preţ de trei secole, el se află — de la modelul politic, la acela artistic şi la acela de simplă umanitate — în imediata noastră apropiere. ■

CARŢI SOSITE LA REDACŢIE

● Ion N. Iacovache, Ion V.T. Cojocaru — TRAIAN VUIA.

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1988, 406 pp., 28 lei: *viaţa şi opera savantului român, unul dintre pionierii aviaţiei pe plan mondial; antifascist convins, el a participat la mişcarea de rezistenţă, fiind preşedintele Frontului Naţional Român din Franţa.*

● General-locotenent Victor Stănculescu, colonel (r.) dr. Constantin Ucrain — ISTORIA ARTILERIEI ROMÂNE ÎN DATE.

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1988, 295 pp., 32 lei: *reperele cronologice ale evoluţiei artileriei de la balistele şi catapultele geto-dacilor pînă în zilele noastre.*

● Anton Dumitriu — CULTURI ELEATE ŞI CULTURI HERACLEITICE.

Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1987, 209 pp., 10,50 lei: eseuri de filosofie a istoriei privind civilizaţia europeană văzută prin comparaţie cu cea orientală.

● Antonie Plămădeală — CONTRIBUŢII ISTORICE PRIVIND PERIOADA 1918-1939.

Sibiu, 1987, 483 pp.: *documente, însemnări şi corespondenţe ale lui Elie Miron Cristea din perioada cuprinsă între 1 Decembrie 1918 şi 6 martie 1939.*

● Al. Tzigara-Samurcaş — SCRIERI DESPRE ARTA ROMÂNEASCĂ *(ediţie îngrijită, studiu introductiv, cronologie, bibliografie şi note de* C.D. Zeletin).

Editura Meridiane, Bucureşti, 1987, 419 pp., 21,50 lei: *o selecţie din studiile şi articolele lui Al. Tzigara-Samurcaş (1872-1952), reprezentant de frunte al culturii româneşti.*

● Gernot Nussbächer — DIN CRONICI ŞI HRISOAVE *(în româneşte de* Elisabeta Marin *şi* Gernot Nussbächer; *cuvînt înainte de* Costin Feneşan).

Editura Kriterion, Bucureşti, 1987, 310 pp., 23 lei: *contribuţii la istoria medievală a Transilvaniei, privită în conexiune cu celelalte provincii româneşti.*

AIESEE: PRIMUL SFERT DE VEAC

Între 31 martie și 2 aprilie 1988 s-a desfășurat la București Adunarea generală a Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE), cu participarea unor oameni de știință din 17 țări europene și din afara continentului: R.P.S. Albania, R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, Franța, R.D. Germană, R.F. Germania, Grecia, Italia, R.S.F. Iugoslavia, Liban, Marea Britanie, Olanda, R.S. România, Statele Unite ale Americii, Turcia, R.P. Ungară, U.R.S.S.

Convocată în pregătirea celui de-al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene ce va avea loc la Sofia în 1989 — congres care urmează celor de la Sofia (1966), Atena (1970), București (1974), Ankara (1979), Belgrad (1984), — reuniunea din capitala țării noastre a pus la punct complexa agendă științifică și organizatorică a viitorului forum și a ales pe noul secretar general-trezorier al AIESEE, în persoana istoricului român Virgil Cândea.

Ajunsă la a 25-a aniversare, moment celebrat în cadrul Adunării generale, AIESEE s-a născut sub auspiciile UNESCO, dintr-o inițiativă românească, și își are sediul, de atunci și pînă astăzi, în capitala țării noastre.

În mesajul de felicitare al UNESCO adresat reuniunii de la București de Henri Lopes, director general adjunct pentru problemele culturii și comunicației, se menționează: „Fiind prima organizație neguvernamentală care a cooperat cu UNESCO la realizarea programului de studiere a civilizațiilor europene, AIESEE a contribuit cu succes atît la dezvoltarea studiilor privind civilizațiile din regiunea Balcanilor, cît și la cooperarea internațională.

Urez deplin succes lucrărilor dumneavoastră și cele mai bune gînduri Asociației, pentru a continua să contribuie în mod eficient la dezvoltarea cooperării culturale internaționale și la înțelegerea reciprocă între popoarele lumii".

În cei peste 20 ani de la apariția ei, revista Magazin istoric a făcut deseori cunoscută cititorilor activitatea Asociației — congrese, colocvii, mese rotunde, simpozioane, volume de studii privind civilizațiile sud-est europene —, inclusiv prin interviuri cu personalități reprezentative din conducerea AIESEE[1].

De data aceasta, profitînd de prezența la București a unor personalități din domeniul studiilor multidisciplinare sud-est europene, le-am adresat participanților la recenta Adunare generală a AIESEE cîteva întrebări, ale căror răspunsuri le consemnăm.

— Ce ne puteți spune despre activitatea desfășurată de Asociație în acest sfert de secol și în perspectiva viitorului ei congres?

Academician Milutin Garašanin (R.S.F. Iugoslavia), președinte al AIESEE: Ca participant de mulți ani la activitățile Asociației, pot spune, cu toată obiectivitatea, că ea a jucat cel mai important rol în colaborarea științifică și umană a savanților din sud-estul Europei. Grație ei avem astăzi posibilitatea să vedem reuniți într-o activitate comună oameni de știință din această parte a Europei, cărora li s-au alăturat foarte rapid savanți din alte țări europene, ca și din întreaga lume. Sfertul de secol care a trecut a „fortificat", bazele acestei activități comune, iar viitorul congres, al VI-lea, nu are altceva de făcut decît să afirme și să aprofundeze în continuare colaborarea dintre membrii Asociației noastre.

Dr. Victor Friedman, profesor de filologie slavă și balcanică la Universitatea North Carolina, membru al Comitetului național din S.U.A.: AIESEE a avut un rol esențial în promovarea și îmbogățirea studiilor privind sud-estul Europei în Statele Unite ale Americii, ca și în alte țări. Lucrările primei întîlniri a membrilor AIESEE s-au finalizat prin una dintre cele mai importante culegeri de studii asupra istoriei acestei zone, publicate vreodată.

Congresele Asociației s-au soldat în general cu rezultate remarcabile și, mai ales, au oferit posibilitatea stabilirii unor contacte directe între oamenii de știință. În ceea ce mă privește, pot spune că Congresul din 1979, de la Ankara, primul la care am luat parte, a constituit o etapă esențială în activitatea mea. Privesc cu încredere viitorul congres al AIESEE, Asociație căreia îi doresc în continuare o activitate tot atît de bogată.

Prof. Jan Karayannopoulos, vicepreședinte al AIESEE, președintele Comitetului național grec de studii sud-est europene: Grație eforturilor unor eminenți savanți, printre care neuitatul meu prieten Emil Condurachi, AIESEE a contribuit în mod esențial la progresul cercetării științifice în domeniul lumii balcanice. Acum se pune problema de a continua și a spori această contribuție. Împreună cu noul secretar general, prof. dr. Virgil Cândea, vom face tot ce ne stă în putință, inclusiv la viitorul

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-4/1975, 4/1982, 9/1983, 7/1984.

congres de la Sofia, pentru ca scopul nostru, relaţiile tot mai strînse dintre popoarele balcanice, să fie atins.

Acad. Nikolai Todorov, directorul Institutului de balcanistică din Sofia (R.P. Bulgaria) vicepreşedinte al AIESEE, preşedintele Comitetului de organizare al celui de-al VI-lea Congres internaţional de studii sud-est europene: Practica este criteriul cel mai fidel pentru aprecierea oricărei manifestări publice. Ceea ce este valabil şi în cazul nostru. În urmă cu 25 ani, s-au reunit la Bucureşti, în condiţii internaţionale încă grele pentru acest fel de întruniri, cîţiva reprezentanţi ai ştiinţelor umanistice, în marea lor majoritate istorici.

Oamenii de ştiinţă reuniţi la Bucureşti hotărîseră în acel moment să contribuie şi ei la un nou drum către buna înţelegere între statele balcanice şi, în general, între toate ţările lumii.

Rezultatele sînt evidente astăzi: cinci congrese mari, un al şaselea în pregătire, conferinţe cu tematici variate, numeroase publicaţii. Dacă adăugăm şi activitatea instituţiilor naţionale care se ocupă de Europa de sud-est, precum şi studiile balcanice care se întreprind în ţările balcanice, într-un mare număr de ţări din Europa şi în S.U.A., pe care le editează aceste instituţii, ne aflăm în faţa unei activităţi ştiinţifice cu adevărat impresionante. Toate acestea stau mărturie pentru înscrierea unei noi pagini în relaţiile culturale şi ştiinţifice dintre ţările balcanice. Congresul de la Sofia din 1989 îşi propune să dea o şi mai bogată semnificaţie realizărilor AIESEE în viitor, şi să facă totodată, un bilanţ al celor obţinute.

Stefanaq Pollo, directorul Institutului de istorie din Tirana (R.P.S. Albania), membru al Comitetului internaţional de studii sud-est europene: În cei 25 ani de activitate, AIESEE a servit cu succes schimburilor ştiinţifice între savanţii din Balcani şi între balcanologii altor ţări şi şi-a adus o deosebită contribuţie la colaborarea şi înţelegerea popoarelor noastre. Asociaţia este una dintre cele mai active organizaţii din cadrul UNESCO şi sperăm cu toţii că ea va rămîne aşa şi în viitor, un instrument eficient al relaţiilor intelectuale dintre ţările noastre. Cred că exprim opinia tuturor colegilor mei albanezi, membri ai Asociaţiei, că noi am depus toate eforturile pentru reuşita acţiunilor din cadrul AIESEE, ceea ce vom face şi de-acum înainte.

Prof. György Hazai, preşedinte al Comitetului ungar de studii sud-est europene: Asociaţia noastră are un rol privilegiat, de animator şi de coordonator al disciplinelor care i se subsumează. Ea utilizează instrumente diverse de cooperare, de la forumurile ştiinţifice internaţionale pînă la elaborarea unor proiecte comune. Urmărind atent dezvoltarea cercetărilor ştiinţifice, ea poate extrage temele şi problemele potrivite unor dezbateri comune: atît cele care ne separă, cît şi cele care ne unesc. Acest fapt ne va permite să definim mai bine trăsăturile esenţiale ale caracterului sud-estului european.

Analizele noastre vor trebui să se înscrie într-un context mai larg, punînd fenomenele în relaţie cu cele ale Europei centrale şi ale Mediteranei şi, acolo unde este necesar, cu evoluţia lumii europene sau chiar universale. În această direcţie, AIESEE şi-a adus deja o substanţială contribuţie şi sînt convins că o concentrare a eforturilor va atrage după sine o îmbogăţire a studiilor noastre.

Ca lingvist, care mă ocup însă şi de cercetare istorică, în special de sursele istoriei otomane, relaţiile mele cu colegii români care lucrează în acest domeniu au fost întotdeauna foarte bune, cordiale şi profitabile de ambele părţi.

— Cum apreciaţi colaborarea cu istoricii din România şi ce preocupări aveţi în domeniul civilizaţiei sud-estului Europei?

Prof. V.N. Vinogradov, vicepreşedinte al AIESEE, preşedintele Comitetului naţional din U.R.S.S.: Istoria României în epoca modernă constituie de mulţi ani domeniul meu de cercetare. Evident, de aceea, cunosc foarte bine lucrările colegilor români, cu care colaborez şi în cadrul comisiei mixte de istorie sovieto-române. În domeniul cercetărilor general-balcanice, studiez problema orientală şi Balcanii. Sub redacţia mea sau cu participarea mea directă, ca autor, în ultima vreme au apărut lucrările colective *Relaţiile internaţionale în Balcani* (1815-1830 şi 1856-1878). Am semnat monografia *Marea Britanie şi Balcanii: de la Congresul de la Viena la Războiul Crimeei.*

Secţia de balcanistică a Comitetului naţional al istoricilor din U.R.S.S. reuneşte istorici ai culturii, lingvişti, literaţi şi etnografi, această componentă constituind o garanţie a unei participări active în cadrul AIESEE.

Prof. dr. Klaus-Detlev Grothusen, vicepreşedinte al AIESEE, preşedinte al Comitetului naţional din R.F. Germania: Pe biroul meu din Hamburg se află, la loc de cinste, două fotografii. Prima este a prof. Mihai Berza, o personalitate de prim rang a ştiinţei europene. Ultima oară l-am văzut la Tirana, cu puţin înainte de a muri. Am colaborat în condiţii excelente cu prof. Berza şi i-am regretat foarte mult dispariţia. A doua fotografie este cea a neuitatului acad. Emil Condurachi, de care m-a legat o prietenie personală. Desigur, am cunoscut şi am colaborat şi cu alţi istorici români: Dan Berindei, Alexandru Duţu etc. Ceea ce vă pot spune este că dumneavoastră faceţi o treabă foarte bună aici în România. Eu încerc să mă ţin la curent cu tot ceea ce apare la d-voastră şi trebuie să vă spun că realizările istoriografiei române se situează la cele mai înalte cote.

Prof. Luisa Valmarin, secretar național al Comitetului de studii sud-est europene din Italia: Domeniul meu de cercetare este limba și literatura română. Colegii români mi-au oferit deseori, pe baza experienței lor, sugestii extrem de utile. Aș aminti în acest sens anul 1984, cînd am organizat la Roma colocviul Eminescu, ale cărui acte s-au tipărit la București. Sper în perpetuarea acestei cooperări, finalizate prin rezultate pozitive. Pregătesc acum un volum pe probleme filologice românești, axat, ca material documentar, în special pe Transilvania, și conduc lucrările colectivului de limbă și literatură română din cadrul Seminarului de limba română de la Universitatea din Roma.

Prof. Huseyn Gazi Yurdaydın, membru al Comitetului național turc al AIESEE: Lucrez în prezent la editarea unui manuscris otoman din sec. XVI, care conține denumirile orașelor și satelor din Balcani, de pe ruta ce ducea de la Istanbul pînă la Budapesta. Sper ca editarea acestui manuscris să poată fi considerată o contribuție la dezvoltarea studiilor privind istoria sud-estului european.

Eva Behring, membră a Comitetului național din R.D. Germană: Mă ocup de literatură și, prin specialitatea mea, cooperez fructuos cu istoricii literari din România. Am profitat de colegialitatea lor la absolut toate cărțile publicate de mine la editurile din R.D.G. despre poezia și proza românească. Un ultim exemplu în acest sens îl constituie volumul meu *Literatur in Rumänien. 1944-1980*, apărut la Berlin în editura „Volk und Wissen". În prezent, lucrez la o ediție din poeziile lui Ștefan Augustin Doinaș și la o antologie de literatură română pentru „Militär-Verlag", la care beneficiez de același sprijin din partea colegilor români.

Dr. Albert P. van Goudoever, președinte al Comitetului național olandez: Preocupat să cunosc mai bine rolul României în Europa de Răsărit, m-am specializat în istoria românească a secolelor XIX și XX; am publicat studii și cărți privind revoluția de la 1848, independența din 1877, criza orientală, problemele istoriei interbelice etc. De curînd, am scris împreună cu colegul meu Z. R. Dittrich o lucrare despre politica externă a României în veacul trecut. În cîteva reviste olandeze am prezentat cititorilor portretele unor socialiști români: Dobrogeanu-Gherea, Cristian Racovski etc.

L-am rugat pe profesorul dr. VIRGIL CÂNDEA, secretar general-trezorier al AIESEE, să sublinieze concluziile privind activitatea Asociației și perspectivele ei, așa cum se degajă ele după Adunarea generală de la București.

Faptul că AIESEE este o organizație științifică necesară și eficientă rezultă cu prisosință din bilanțul activității ei, schițat în Adunarea generală de la București. Înființarea Asociației a determinat constituirea de comitete naționale de studii sud-est europene, mai întîi în cele treisprezece țări fondatoare din 1963 (Albania, Anglia, Austria, Bulgaria, Franța, Grecia, Italia, Iugoslavia, Liban, România, Turcia, Ungaria și U.R.S.S.), apoi în alte opt țări (Cehoslovacia, Cipru, Norvegia, Olanda, Polonia, R.D. Germană, R.F. Germania și S.U.A.), ceea ce a stimulat cercetările din diferite părți ale lumii privind popoarele și civilizațiile balcanice.

Interesul major al științelor umaniste pe plan mondial pentru această regiune, în dezvoltarea sa trecută și cu realitățile ei contemporane, și-a găsit expresia și în numărul mare al participanților, în varietatea și calitatea contribuțiilor prezentate la cele cinci congrese internaționale de studii sud-est europene, care au avut loc în acești 25 ani.

Asociația a creat în cadrul programului său opt comisii de studii sud-est europene din următoarele domenii: arheologie, istoria ideilor, istoria economică și socială, istoria artei, istoria contemporană, lingvistică, etnografie și folclor și drept comparat, precum și două grupuri de lucru, unul de geografie istorică a spațiului sud-est european, altul de literatură comparată. Aceste comisii și grupuri de cercetători au ținut, între 1964 și 1986, 71 reuniuni de lucru în toate țările sud-est europene, dar și în Austria, Franța, Italia, R.F. Germania, S.U.A. și U.R.S.S.

Multe din actele acestor reuniuni au fost publicate, constituind în prezent volume de referință pentru cercetările privind istoria, civilizațiile și culturile din această parte a lumii. Acestor volume, din seriile *Studii și documente privitoare la Europa de sud-est*, li se adaugă altele din *Biblioteca de studii sud-est europene*, semnate de savanți de prestigiu, de la Sir Ronald Syme la Anatol Filipovici Miller, ediții critice ale unor clasici ai culturilor sud-est europene (Theofil Corydaleu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga), ca și *Actele* celor cinci congrese internaționale organizate pînă acum. AIESEE a publicat de la înființarea sa 65 volume de studii, documente și lucrări, la care se adaugă cele 18 volume ale *Buletinului AIESEE* și alte trei, ale *Buletinului de arheologie sud-est europeană*.

AIESEE este o prezență reală în științele sociale și umane contemporane, participînd la activitatea Comitetului internațional de științe istorice, a Comitetului internațional de filosofie și științe umane, a Comitetului permanent de organizații internaționale neguvernamentale. Activitatea Asociației i-a permis un statut de afiliere la UNESCO de categoria B. AIESEE cooperează cu Fundația „Giorgio Cini" de la Veneția, cu Centrul internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice și mediteraneene și alte centre științifice și participă la elaborarea unor lucrări fundamentale, ca noua versiune a *Istoriei umanității*, patronată de UNESCO.

(Continuare în p. 54)

1866-1876. INDEPENDENŢA — DORINŢA UNANIMĂ A NAŢIUNII (II)

DAN BERINDEI

Relaţiile dintre România şi marile puteri garante, în deceniul premergător proclamării independenţei absolute de stat, au evidenţiat cu prisosinţă faptul că tînărul stat modern român trebuia să se sprijine, înainte de toate, pe propriile sale forţe, pe iscusinţa, curajul şi inteligenţa factorilor săi de conducere, hotărîtoare fiind unanimitatea de voinţă a naţiunii.

Voinţa României şi teama marilor imperii

Prin recunoaşterea principelui Carol[1] se încheia prima etapă a perioadei inaugurate la 11/23 februarie 1866. Statul naţional român modern îşi demonstrase capacitatea de a rezista în cursul ultimei jumătăţi de an, cînd fuseseră puse sub semnul întrebării nu abdicarea domnitorului Unirii, faţă de care marile puteri erau indiferente, ci mai ales menţinerea României în formele statale pe care le dobîndise începînd din 1859. Atît faţă de puterea suzerană, cît şi faţă de puterile garante, deşi uneori nuanţat, se manifestase în ansamblu o coeziune a factorilor politici români, iar faptul că naţiunea se aflase permanent în spatele acestora făcuse ca dificila etapă să fie depăşită. În luna octombrie 1866, Principatele Unite reuşiseră să obţină acceptarea de către puteri a noului fapt împlinit, avînd în fruntea lor un principe străin aparţinînd unei case domnitoare importante. Drumul spre independenţă era astfel larg deschis, iar Unirea din 1859, încă o dată reconfirmată, devenea definitivă chiar şi în ochii celor mai rău-voitori oameni politici sau diplomaţi ai epocii.

Faptele petrecute în prima jumătate a anului 1866 fiind

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1978.

Cavalerişti români în anul 1870. Desen reprodus din revista franceză L'Illustration

legitimate, a fost inaugurat un deceniu de acțiuni dibace și energice ale României în domeniul relațiilor internaționale. Ca și în vremea lui Al. I. Cuza, s-a acționat de pe pozițiile unei situații externe dinamice, pornindu-se atît de la autonomia țărilor române, cît și de la o stare de fapt de independență, deși oficial încă nerealizată. Această politică externă a dezvăluit nu numai curaj, mai ales în anii „îndrăzneți" ai guvernărilor radicale din perioada 1867-1868, dar și mult realism și tact politic. A fost utilizat orice prilej ce s-a oferit, căutîndu-se necontenit ca marile puteri să fie „obișnuite" cu realitatea existenței unei Românii care-și cerea un loc legitim în marea familie a statelor europene suverane și de sine stătătoare. Statul român s-a integrat jocului diplomatic european, întreținînd contacte și relații cu toate puterile continentului.

La ordinea zilei

Prin condițiile puse cu prilejul recunoașterii principelui Carol, Imperiul otoman a încercat să accentueze o stare de dependență, dar aceste condiții au fost ocolite, eludate sau pur și simplu înlăturate de români. „*Relațiunile noastre cu Poarta* — scria la 18/30 noiembrie 1873 Carol de Hohenzollern tatălui său — *se răcesc din zi în zi. Noi nu lăsăm lucrurile s-ajungă la ruptură, dar vom respinge cu energie orice amestec neîndreptățit al Porții*". Cînd lordul Loftus, ambasadorul britanic la Petersburg, a recomandat lui Gh. Filipescu, agentul diplomatic al României în capitala Rusiei, ca țara sa să păstreze „firul" care o lega de Imperiul otoman, acesta i-a replicat prompt și inspirat: „De acord, dar firul să nu devină lanț!"

Austria a primit cu vădită neplăcere evenimentele ce au avut loc în 1866 în România. „*Astăzi* — scria internunțiul Prokesch-Osten ministrului de externe austriac Mensdorf — *mă tem că trebuie să ne așteptăm la o România independentă*". Cînd a fost realizat dualismul, firesc, acest fapt a dus la accentuarea tensiunii. Dar un „modus vivendi" a trebuit totuși găsit, căci în condițiile istorice date, procesul desăvîrșirii unificării statale a națiunii române nu putea încă să se încheie, în timp ce cucerirea independenței ajunsese la „ordinea zilei". O agenție diplomatică a României a fost creată la Viena. În 1869 principele Carol a vizitat Austro-Ungaria și, deși în 1870, potrivit lui Ludovic Steege, agentul României la Viena, presa austro-ungară revărsa „un adevărat val de aprecieri și de insinuări rău-voitoare" asupra statului român, atmosfera s-a mai „înseninat" între București și Viena și chiar s-a nădăjduit de către conservatorii români la un sprijin din partea monarhiei dualiste în străduințele de a se dobîndi un statut de independență. Apropieri au fost înregistrate pe plan economic, în domeniul construcției căilor ferate, ajungîndu-se la Convenția comercială din 1875 încheiată de România cu Austro-Ungaria — cea dintîi convenție de acest fel semnată de statul român. Problema românilor supuși asupririi naționale rămînea însă o „rană deschisă", care într-un viitor nu prea îndepărtat trebuia soluționată.

Deși guvernul țarist fusese departe de a se arăta binevoitor Principatelor Unite în dificila etapă a primei jumătăți a anului 1866, provocînd chiar uneltirile separatiste de la Iași, acțiunile prudente ale diplomației românești și-au dat roadele. La începutul verii anului 1866, Gh. Costaforu și V. Boerescu au fost trimiși în misiune specială la Petersburg. Toamna, cancelarul Gorceakov a recunoscut situația ce se crease în România. La începutul anului 1868, o delegație formată din Ion Cantacuzino și episcopul Melchisedec a vizitat Petersburgul. Cei doi emisari români au fost primiți de țarul Alexandru II, de Gorceakov și de alți demnitari. Discuțiile au fost dominate de „sfaturi ortodoxe", dar cu acest prilej s-au pus bazele unei apropieri. Rusia a acceptat o limitare a jurisdicției consulare și, în vara anului 1869, L. Steege a fost primit de țar în calitate de cel dintîi agent diplomatic al României — el era acreditat și în Rusia —, pentru ca în 1874 să fie instituită funcția de agent diplomatic al României acreditat numai în Rusia; în sfîrșit, cea de-a doua convenție comercială încheiată de România cu o mare putere a fost cea româno-rusă. Subastfel de auspicii s-a ajuns la întrevederea de la Livadia, din toamna anului 1876[1].

După 1866, Franța a intrat într-o fază de declin, Napoleon III văzînd „pe Bismarck în toate colțurile" (N. Iorga); apoi, după înlăturarea imperiului și proclamarea republicii, înfrîntă pe cîmpul de luptă, Franța a fost constrînsă la reținere în domeniul relațiilor externe. Deși noul principe român Carol se bucurase de sprijinul lui Napoleon III, n-a fost vorba despre o reală apropiere între cele două țări. Franța și poziția față de ea au reprezentat, în fond, una din problemele care au dus la disensiuni între principele Carol și poporul român. În timpul crizei franco-prusiene, în iulie 1870, chiar și conservatorul P.P. Carp declara, în calitate de ministru de externe, că „acolo unde flutură drapelele Franței sînt și interesele noastre și simpatiile noastre". Dar, în fapt, după 1866, România nu s-a mai putut baza pe un sprijin eficient al Franței. Zece ani mai tîrziu, în vara anului 1876, M. Kogălniceanu, scriind agentului diplomatic al României la Paris, sintetiza o situație reală, exprimîndu-și „regretul de a vedea că sprijinul Franței, pe care România a avut întotdeauna motive să se bizuie, ne lipsește acum".

Susținătoare înverșunată a Imperiului otoman, Anglia a contribuit în mod indirect la ieșirea statului român din impasul în care se găsea în prima parte a anului 1866, prin refuzul său de a accepta măsurile coercitive otomane împotriva României; o intervenție a Porții la nord de Dunăre ar fi dat naștere unui

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

conflict european căruia Imperiul otoman nu i-ar fi putut face față. Dar, deși au existat și voci lucide care recomandau schimbări în politica britanică față de problema românească (consulul general H.C. Vivian, raportînd „marele progres" înregistrat de România, întreba dacă era „înțelept pentru Anglia să stea deoparte cînd se înfăptuiește acest lucru"), în realitate, în perioada dată, n-a existat nici o schimbare reală în acțiunile și mai ales în atitudinea politică a Marii Britanii față de statul român.

Italia, putere de rangul doi, aflată ea însăși, după eliberarea Romei de sub dominația papei, în fața unui complex proces de organizare, a arătat României o bunăvoință platonică. Cînd, în toamna anului 1873, C. Esarcu și-a prezentat scrisorile de acreditare ca agent al României, secretarul general al Ministerului de externe al Italiei i-a declarat că „dreptul, cînd cineva are prudență și știe să aștepte, triumfă întotdeauna". O declarație binevoitoare, desigur, dar care nu angaja la nimic.

Întărită la mijlocul secolului trecut, după războaiele din 1864 și 1866 și mai ales după cel din 1870-1871, Prusia s-a impus, sub chipul nou al Imperiului german, printre cele dintîi mari puteri ale lumii. Dar deși în fruntea statului român se afla un principe german, România s-a aflat la periferia preocupărilor cancelarului Bismarck. Acesta voia s-o păstreze în orbita Germaniei, dar nu înțelegea să-i acorde sprijin efectiv. În mod semnificativ, în ianuarie 1870, cancelarul Bismarck îl sfătuia pe regele Prusiei ca nici o revendicare a României să nu fie sprijinită pe lîngă Imperiul otoman, „deoarece — arăta el — orice concesie obținută de noi [pentru români] va fi, după aceea, pusă la socoteală de Poartă la tratative privind interese mai importante și propriile noastre interese". În mai multe rînduri, domnitorul Carol a fost pus în grele situații de cancelarul Germaniei, care i-a pretins atitudini și acțiuni în favoarea capitaliștilor germani (mai ales în chestiunea Strousberg)[1], ceea ce, evident, a contribuit la criticarea sa îndreptățită de către opinia publică românească.

Simpatie și sprijin pentru popoarele asuprite

Privită prin prisma situației sale generale, România ocupa o poziție specială și privilegiată între statele din zona continentului căreia îi aparținea. Zona (după aprecierea istoricului francez René Girault) era chiar „pulberăria principală a Europei". Grecia de pildă, care era în acel moment un stat independent, dispunea de o forță umană și materială inferioară celei a României; cu atît mai mult se aflau în această situație Serbia și micul Muntenegru. De secole, prin menținerea statutului lor de autonomie, în vreme ce țările de la sudul Dunării fuseseră încorporate ca teritorii ale Imperiului otoman, principatele române ocupaseră o situație aparte, recunoscută ca atare. Poate că situația lor specială a fost bine sintetizată de principele Nicolae al Muntenegrului, care considera, în 1872, că României îi revenea un rol de primă importanță în cadrul luptei pentru afirmarea independentă a popoarelor de la Dunărea de Jos și din Balcani, avînd „națiunea cea mai numeroasă, cea mai prosperă..., cea mai avansată în Orient și [fiind] țara cea mai bogată în resurse".

A fost firesc deci, ca în cadrul unor acțiuni de politică externă, România să se preocupe de problemele Europei de sud-est. Bărbații săi de stat erau perfect conștienți că pentru realizarea următorului pas mai departe, *pasul esențial al independenței*, erau necesare conlucrarea strînsă cu popoarele din zonă, într-ajutorarea și acțiunile comune. În 1868, de exemplu, Ion C. Brătianu, conducătorul liberalilor radicali, declara fără sfială în Adunarea Deputaților: *„Avem simpatie pentru toți cei care suferă, pentru toți cîți aspiră la libertate, fiindcă și noi avem aceste aspirațiuni... Eu, d-lor, am iubire și simpatie pentru toate popoarele nenorocite..."*

Conlucrare, alianță, acțiune comună la momentul potrivit nu însemnau însă — chiar pentru cei mai îndrăzneți radicali români — adoptarea unei căi a aventurii politice și a riscului pentru ființa de stat a țării lor. S-a discutat și problema unor legături confederale, dar în mod evident România nu a dorit să se angajeze prea departe în această privință, mai ales că existau și unele planuri confederative de-a dreptul primejdioase pentru viitorul națiunii române. În 1872, aplicarea unui astfel de plan al lui Andrassy vizînd transformarea Imperiului otoman într-o „confederație" ar fi însemnat, după opinia generalului Ioan Gr. Ghica, „a șterge România ca națiune" de pe harta Europei. Alte proiecte de acest fel ascundeau în spatele lor planuri panslaviste ale Imperiului țarist, la fel de primejdioase pentru viitorul națiunii române.

Cu toate că nu s-a lăsat atrasă în astfel de planuri confederale, România a întreținut cu fiecare dintre statele și popoarele din zonă relații apropiate. Cu Serbia a încheiat, la 20 ianuarie/1 februarie 1868, un tratat prin care între cele două state vecine erau proclamate „relații de deplină și sinceră înțelegere, prietenie și alianță". Și după asasinarea lui Mihail Obrenovici în 1868, în timpul căruia relațiile româno-sîrbe au fost bune, mai ales că mama tînărului principe sîrb era românca (Maria Obrenovici, născută Catargiu, iar soția lui Milan avea să fie tot o româncă — Natalia Cheșcu), aceste raporturi au continuat. Bune relații au fost întreținute și cu micul și relativ îndepărtatul Muntenegru, deși, cum scria N. Iorga, „era atunci o vreme ca în legende, cînd trebuia să se facă șase zile călare pînă să se ajungă la curtea principelui Nichita". Negocierile pentru încheierea unui tratat cu Grecia nu s-au finalizat în anii 1866-1868; totuși, opinia publică româ-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979.

nească a urmărit cu simpatie lupta pentru libertate a patrioților greci din teritoriile aservite Imperiului otoman, lansînd liste de subscripții în beneficiul insurgenților cretani. Un sprijin deosebit au găsit necontenit în România patrioții bulgari[1]. Gheorghe Sava Rakovski considera că România a reprezentat pentru națiunea sa „un azil liber și inviolabil". M. Kogălniceanu declara fără să ezite, în 1868: „Nu poate dar administrațiunea română să impună bulgarilor aflați în țara noastră tăcerea morinîntului, nu poate să înăbușe strigătul inimei, răspîndirea cuvîntului și strîngerea mînei cu mînă". În România s-a putut desfășura o puternică mișcare de renaștere culturală bulgară, numai între 1852 și 1877 pe teritoriul românesc apărînd 37 periodice bulgărești. Tot aici s-au pus bazele viitoarei Academii Bulgare. În România s-au putut organiza și pregăti mai ales acțiunile revoluționare ale patrioților bulgari, aici s-au format și de aici au pornit cetele de luptători, aici au fost alcătuite organismele politice care au acționat pentru viitoarea eliberare a Bulgariei.

Ideea neapăratei schimbări

În cursul unui deceniu, România a desfășurat o multilaterală activitate pe plan extern. Celor trei agenții diplomatice create în timpul lui Al. I. Cuza (Paris, Istanbul, Belgrad), li s-au adăugat alte patru: la Viena, Petersburg, Berlin și Roma. Astfel că, exceptînd Londra, diplomați români au fost prezenți în mar le capitale ale continentului. Agenții României au acționat pentru impunerea țării lor ca o entitate suverană europeană. Repetate străduințe pentru obținerea unui statut de independență prin *negocieri cu puterile garante* sau numai cu unele dintre ele n-au fost încununate de succes, dar au obișnuit cercurile politice și diplomatice internaționale cu ideea neapăratei schimbări, într-un viitor apropiat, a statutului României. Totodată, românilor înșiși aceste nereușite le-au indicat limpede faptul că, pentru realizarea aspirațiilor lor, fundamentală era acțiunea hotărîtă a națiunii, a poporului însuși; pentru deplina reușită, factorii conducători ai statului român trebuiau să folosească cu maximum de eficacitate orice element al relațiilor externe de natură a favoriza cauza română.

În cursul întregului deceniu asupra căruia ne-am oprit, independența a reprezentat problema dominantă și în direcția aceasta s-a acționat atît direct, cît și indirect, prin succesiva înlăturare a „condițiilor" otomane impuse în toamna anului 1866. Dacă o decorație românească — simbol al independenței și suveranității — n-a putut fi instituită, în schimb a fost bătută și impusă puterii suzerane o monedă națională românească. Permanent, a existat preocuparea de a se încheia direct convenții și înțelegeri bilaterale *tocmai pentru a se sublinia poziția de sine stătătoare a țării*.

Izbucnirea crizei orientale în vara anului 1875 a creat un cadru internațional pe care factorii politici români s-au dovedit capabili să-l folosească pentru a întreprinde un nou pas înainte, pentru realizarea unui nou *fapt împlinit*. Desprinderea din suzeranitatea Imperiului otoman s-a făcut însă după o minuțioasă fază de pregătire. Neutralitatea din anii 1875-1877, ca și aceea din perioada 1914-1916, a reprezentat o lungă și necesară etapă intermediară înainte ca statul național român să obțină, prin luptă și jertfă de sînge, independența. În cursul deceniului care se scursese începînd din 1866 fusese pregătită în mod obiectiv atît ruperea de sub o suzeranitate devenită anacronică, cît și afirmarea României ca o entitate independentă și suverană, recunoscută ca atare în Europa ultimului sfert al secolului XIX. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-4/1982.

IMPORTANT

În numărul viitor, prima serie de întrebări a unui nou concurs MAGAZIN ISTORIC, dedicat Marii Uniri din 1918. Bibliografie: colecția revistei pe anii 1978-1988.

PLANSELE NOASTRE

①-④ Din creația de inspirație istorică a unor graficieni din secolul trecut, opere păstrate în colecțiile Cabinetului de stampe și desene al Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România: a) Iancu Jianu; b) Ștefan cel Mare la Codrii Cosminului; c) Neagoe Basarab și Despina doamna (litografii de C. Isler); d) Izgonirea turcilor la Călugăreni de către Mihai Viteazul (desen de T. Aman); e) Armata română în marș; f) Atacul redutei Grivița; g) Moment de luptă (scene din Războiul de Independență, surprinse de O. Obedeanu)

ALBUM

de grafică istorică

românească

a

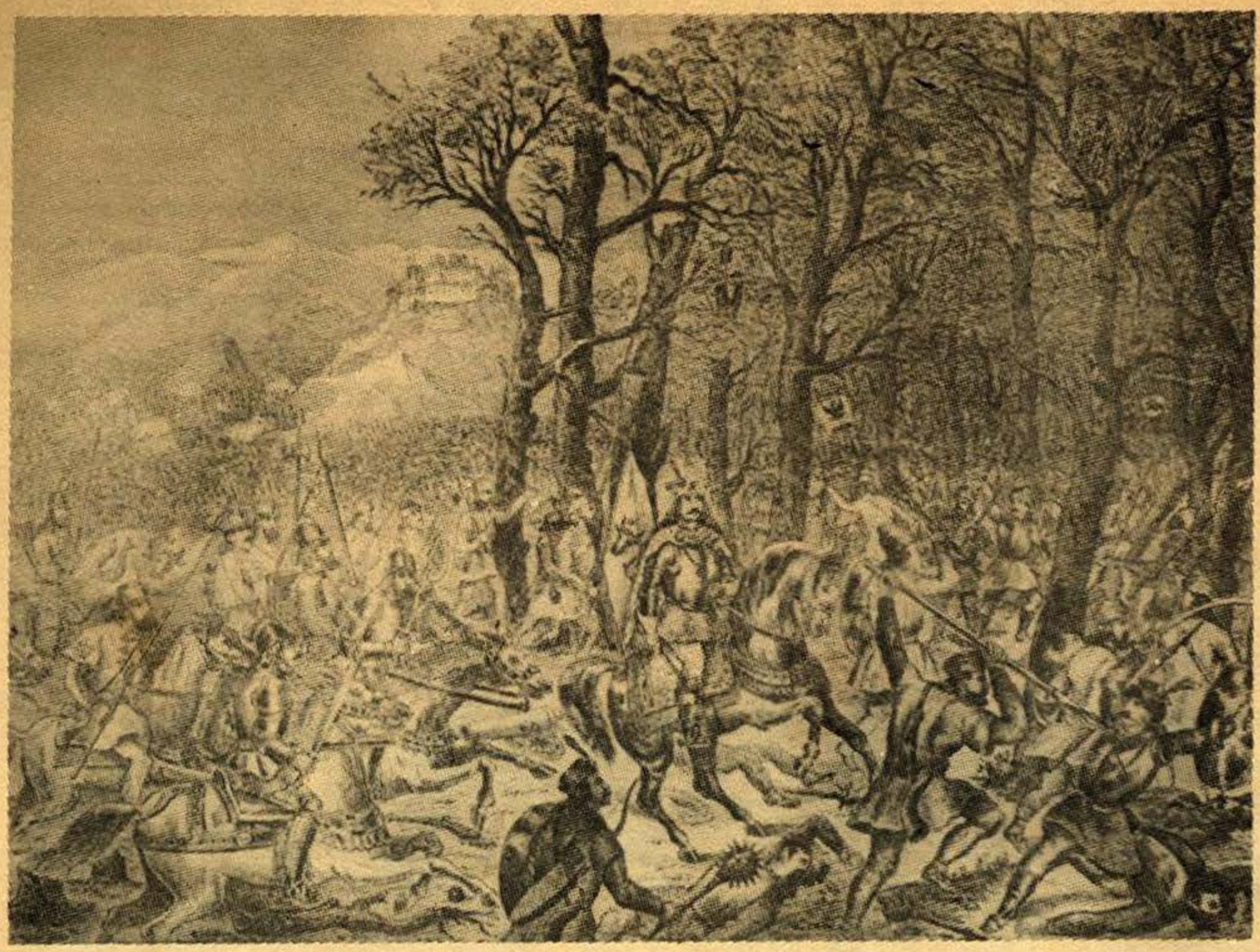

b

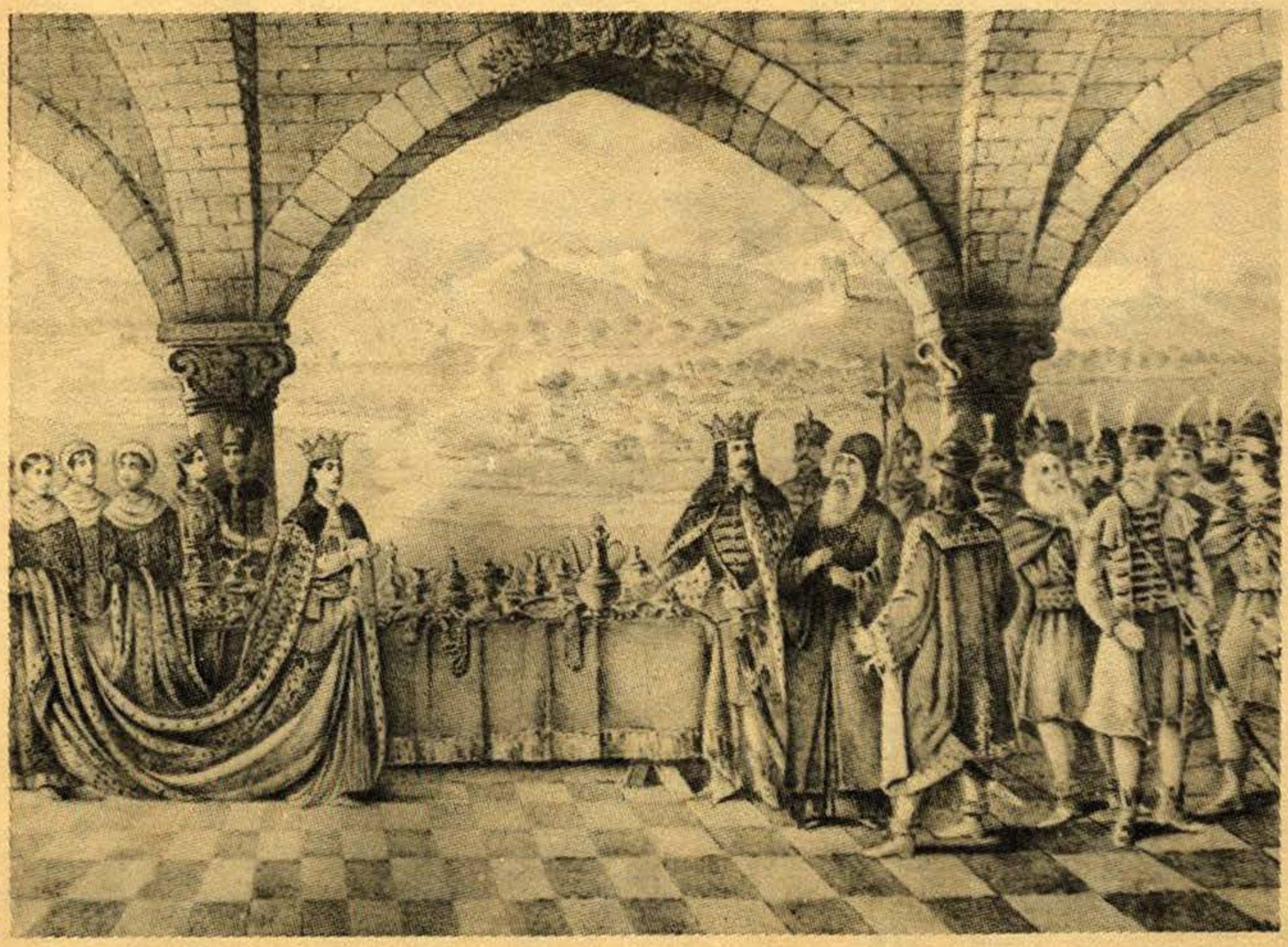

c

d

e

f

g

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXIX)

ION POPESCU-PUȚURI

Încheind capitolul *Faptele geților sau goților*, al cărui indice de locuri, persoane și evenimente în desfășurarea lor cronologică l-am urmărit de-a lungul mai multor episoade ale serialului *Pe urmele strămoșilor*, istoricul italian Carlo Troya, care a trăit în prima jumătate a secolului trecut, arăta că va reveni la istoria geților sau goților — care, potrivit opiniei sale, alcătuiau unul și același popor — într-unul din următoarele volume ale scrierii sale, *Istoria Italiei*, concepută să aibă 9 tomuri.

În proiectele istoricului italian, această reluare urma să se petreacă odată cu abordarea problemelor privitoare la istoria vizigoților din Spania. Proiectul a trebuit, în cele din urmă, să fie devansat. Noile date culese de Carlo Troya din scrierile unor istorici nordici și slavi privind unele aspecte dezbătute de el în cadrul capitolului *Faptele geților sau goților*, informațiile necunoscute pe care le-a căpătat prin intermediul acestor scrieri, l-au determinat să reia întreaga problematică examinată pînă atunci, rezultatul ei fiind o continuare, o completare a capitolului abia încheiat. Această continuare Troya a intitulat-o cu un termen din limba greacă, *Paralipomena*. Astfel s-a născut, într-un supliment la volumul II al *Istoriei Italiei*, capitolul *Paralipomena la faptele geților sau goților*, în cadrul căruia a analizat evenimentele atribuite acelei ramuri desprinse din marele trunchi gotic din Europa răsăriteană, care, în împrejurările determinate de marea invazie a hunilor, ar fi ajuns în Scandinavia, unde ar fi continuat să evalueze de sine stătător.

Ipoteza nu era nouă în rîndul istoricilor din nordul Europei. Încă din sec. XVII, unii învățați de aici, între care Carolus Lundus, de la Universitatea din Uppsala, remarcaseră o serie de asemănări între credințele religioase vikinge și cele daco-getice avînd drept principală zeitate pe Zamolxis. Tradiția legendară, nutrită de ipoteze emise de cărturari din Evul Mediu, conform cărora danii, din care își aveau obîrșia danezii, s-ar fi numit inițial daci și ar fi venit în teritoriile lor de la Marea Baltică din zonele Mării Negre, a fost foarte răspîndită în istoriografia europeană. Goții scandinavi, conform acelorași tradiții, ar fi fost la origine geți. Concomitent, au început să-și facă loc și alte opinii. Conform acestor noi păreri, goții din Scandinavia și geții de la Dunăre ar fi fost inițial unul și același popor, numai că deplasarea s-ar fi petrecut din sensul opus: dinspre teritoriile lor nordice, goții s-ar fi deplasat spre regiunile de la Marea Neagră, ducînd cu ei și anumite tradiții religioase.

Nucleul unor asemenea ipoteze l-au constituit anumite legende din vestitele *saga* nordice, reunite în două culegeri de poeme, *Edda* și *Fundin Norrgur*. Alături de aceste izvoare legendare, unele scrieri antice păreau și ele să menționeze informații despre locuitorii din ținuturile nordice. În rîndul acestora un loc de seamă l-a ocupat descrierea de călătorie întocmită de călătorul grec Pytheas, originar din colonia Marsilia, și relatările altui celebru călător antic în ținuturi nordice, Pliniu cel Bătrîn. De asemenea, harta întocmită de Pomponius Mela furniza o serie de date geografice referitoare la această zonă și la populațiile care o locuiau.

Informațiile erau însă imprecise, adesea contradictorii, dînd naștere la discuții și controverse uneori foarte înverșunate. Pentru că și în istoriografie, prima jumătate a sec. XIX adusese importante schimbări. Istoriografia Veacului Luminilor, raționalistă, uzînd conexiuni logice începea a fi, tot mai frecvent, înlocuită de un nou curent — inițial literar, dar influențînd în cele din urmă și istoriografia — anume romantismul. Noua formulă de scriere și interpretare a istoriei corespundea mai bine epocii, marcată, cum se știe, de numeroase mișcări naționale și sociale, începute încă de la sfîrșitul veacului anterior (XVIII) prin Revoluția franceză și continuînd cu mișcări aproape neîntrerupte, pînă la izbucnirea revoluțiilor de la 1848.

Ce aducea această nouă manieră istoriografică romantică, în rîndurile căreia se înscria și Carlo Troya? Romantismul pleda pentru o istorie mai vie, ce nu se mai mulțumea cu analiza rece a trecutului, căutînd, dimpotrivă, printr-o abordare mai sentimentală a evenimentelor din veacurile apuse, să redea și atmosfera și culoarea acestui trecut.

De aceea, în astfel de scrieri, istoricul nu se mai simțea atît de legat de documentele în sine, făcînd apel adeseori și la tradiție, la legendă, la propria sa intuiție. În Franța, cei mai reprezentativi istorici romantici au fost Augustin Thierry (1795-1856) și Jules Michelet (1798-1874). În Germania, acest curent a fost ilustrat de savanți ca Barthold Georg Niebuhr (1776-1831) și Leopold von Ranke (1795-1886) cu precizarea că în această țară, sub influența școlii de la Göttingen,

întemeiată de Gatte er[1], şi a celei din Berlin, s-a dezvoltat, concomitent, o analiză deosebit de riguroasă a documentului. În Italia, reprezentanţii ei de seamă au fost alături de Troya, Cesare Cantu (18 4-1895) şi Michele Amari (1806-1889).

Istoriografia romantică s-a dezvoltat şi în ţările nordice. În Suedia, între iluştrii ei reprezentanţi s-a aflat Erik Gustav Geijer (1783-1847), poet şi profesor de istorie la Universitatea din Uppsala. În Norvegia, cei mai reprezentativi au fost Rudolf Keyser (1803-1864), profesor la Cristiania (Oslo) şi autor al unei sinteze de istorie naţională norvegiană, *Norges Historie*, realizată în spirit romantic şi Peter Andreas Munch (1810-1863), autor al unei istorii în opt volume cuprinzînd evenimente pînă la 1397. În Danemarca, unul din autorii cei mai cunoscuţi a fost Malte Brunn, la ale cărui scrieri face referiri şi Carlo Troya.

Într-un veac în care popoarele doreau să-şi definească cît mai distinct personalitatea — şi prin intermediul istoriei — operele istoricilor romantici, chiar cuprinzînd anumite exagerări, ştiri mai puţin controlate şi controlabile, puncte de vedere şi interpretări afective, personale, aveau meritul de a ridica patriotismul la cote înalte, de a trezi, prin intermediul glorioaselor vremuri de odinioară spiritul revoluţionar al contemporanilor.

Acest curent a găsit ecouri şi în istoriografia poloneză[2], unde originea geto-dacică a slavilor a cunoscut o largă răspîndire. La originea ei stă ipoteza lansată în 1791 de Johann Christoph Gatterer, profesor la Universitatea din Göttingen. Unul din elevii lui Gatterer, G.E. Groddeck, ulterior profesor la Universitatea din Vilno, a reluat-o în două lucrări, *Geţii Athanatizontes sau despre credinţa în nemurire a geţilor, zisă şi credinţa lui Zamolxis* şi *Legendele greceşti despre Zamolxis*. Sub influenţa lui Groddeck s-a aflat Ioachim Lelewel (1786-1861), elev şi, mai tîrziu, coleg al acestuia la Vilno, autor al unei lucrări publicate în 1853 şi intitulate *Popoarele de pe pămînturile slave, înainte de apariţia Poloniei*, în care făcea o analiză foarte amănunţită izvoarelor istorice antice, ajungînd la interesante concluzii privind zonele geografice descrise de Pytheas, Pliniu cel Bătrîn, Pomponius Mela, Tacitus ş.a.

Această scriere, necunoscută de Carlo Troya în momentul alcătuirii capitolului *Faptele geţilor sau goţilor*, a fost unul din motivele ce l-au îndemnat să reia tratarea problemei, recunoscînd cu probitate anumite erori anterioare şi căutînd, totodată, să-şi reafirme unele opinii. Rezultatul? Un nou indice cronologic de date, personaje şi evenimente urmărite, în principal, sub raportul informaţiilor cuprinse în izvoare nordice.

Ca şi precedentul indice, acest capitol este important nu atît prin prisma informaţiilor pe care le cuprinde (cu precizarea că deseori acestea sînt puţin sau deloc cunoscute), cît mai ales prin efortul de a elucida unele aspecte istorice, contribuind astfel la evoluţia istoriei ca ştiinţă.

Prima perioadă: înainte de era noastră

Anul 640 (?) Zamolxe, vezi Faptele geţilor sau goţilor.

Am greşit atunci cînd am afirmat în mod absolut, (Istoria Italiei, vol. I., p. 122) că geţii credeau în metempsihoză. Ar fi trebuit, dimpotrivă să neg acest lucru, aşa cum am făcut-o în Faptele geţilor sau goţilor (p. 40) cum că această metempsihoză exista la celelalte popoare, dar nu la cei iubiţi de Zamolxe şi [numiţi] Nemuritori. Aceasta ar constitui o nouă verigă în asemănările despre care vorbea Origenes (Ist. I., p. 669) dintre unele învăţături getice şi cele ebraice.

566 Poveşti despre Odin, considerat de mulţi, cînd drept Zamolxe, cînd Pitagora. Ist. I., p. 144; Tab. Cron., p. 87.

535 Poveşti referitoare la cultul lui Odin şi al lui Thor în Suedia, cu 6-7 veacuri înainte de Iisus Christos, şi referitoare la Asi, însoţitorilui Odin. Ist. I., pp. 145-146; Tab. Cron., pp. 90-91.

535 Ştiri referitoare la vechimea cărţilor cuprinse în culegerea de legendei Edda, Ibid. (Vezi şi Ist. I., pp. 58, 955-957; Tab. Cron., p. 41.)

Poezille din care se compune cea mai veche Edda n-au fost culese pentru prima oară de Semund, ci doar în sec. XI sau XII al erei noastre. Ist. I. p. 956; Tab. Cron., p. 425.

534 Legende din „Fundin Norrgur referitoare la iottii sau iuttii din Suedia şi Norvegia. Ist. I., pp. 197-198; Tab. Cron., pp. 107-108.

534 Ştiri legendare provenind din acelaşi izvor, referitoare la alungarea vrăjilor laponilor. Ibid.

334 Pretinse victorii ale guttonilor asupra iottilor. Ibid.

334 Menţionarea unor insule şi popoare din Baltica, de către Hecateu din Abdera şi Xenofon din Lampsac. Ist. I., pp. 192-194; Tab. Cron.. pp., 105-106.

334 Călătoriile şi descoperirile lui Pitheas marsilliezul, care a găsit în Golful Mentonomus insula lui Abalus san Abalcia şi pe guttoni, vecini cu teutonii. Plinlu şi nu Pitheas a fost cel care a indicat pe aceşti guttoni şi pe teutoni drept două popoare din Germania. Ist. I., pp. 195-197; Tab. Cron.. pp. 106-107. Cînd am publicat în 1839 primele părţi ale volumului I din lucrarea mea, credeam că Pitheas nu pătrunsese niciciud în Marea Baltică, ci doar că a avut anumite ştiri despre aceasta din spusele altora, care înaintaseră mai departe de gurile Oderului. Ioachim Lelewel, distins geograf polonez, a eliminat toate îndoielile mele[3] lămurind că Pitheas nu a ajuns niciodată, nici pe teritoriul Iutlandei şi că a navigat de la gurile Rinului pînă la un fluviu, necunoscut nouă, care-şi varsă apele în Mentonomus. Acestui fluviu Pitheas l-a dat numele de Tanais. Lelewel consideră că acest Mentonomus trebuie considerat golful în care se varsă Elba şi unde există insula numită astăzi Baltrum: în apropierea ţărmurilor bogate în chihlimbar din epoca romanilor. [Lelewel] crede că Baltrum ar fi fost acea insulă Abalcia san Abalus şi uriaşa Basilia amintite apoi de Pitheas şi de Xenofon din Lampsac.

334 Am mai spus, în acelaşi timp, că mi se părea inutil să căutăm în Baltică Scîţia Raunonia (Ist. I., 229) iată că Lelewel o indică, cu multă dreptate drept regiunea de dincolo de gurile Rinului, ca şi cum Plinin ar fi vrut să spună Scîţia renană; lucruri pe care eu le consider [acum] ca foarte adevărate.

Cu toate că nu pot să admit afirmaţia acestui distins geograf care, bazîndu-se pe autoritatea spuselor lui Ştefan din Bizanţ, crede că numele de Germania ar fi fost cunoscut de Pitheas şi că aceasta s-ar fi numit Germara, că germarii san germara ar fi fost un neam celtic, care după afirmaţiile lui Aristotel nu vedeau zina. Ştefan adaugă, aproape ca o lămurire şi fără a adăuga nimic altceva, că lotofagii dormean chiar 6 luni din an.

334 Cum să crezi că obscurii guttoni de la Elba pot fi consideraţi drept geţii atît de renumiţi cum îi apreciază Herodot? Pe geţii învăţaţi din cele mai vechi timpuri de către Zamolxe să aibă credinţă în nemurirea sufletului, credinţă rămasă atît de puternică la ei? Celor care au afirmat că geţii zamolxieni au venit pe malul Elbei înainte de epoca acelui marsiliez, ar fi uşor să li se răspundă că această colonie, despre care nu se află nici un indiciu în istorie, a fost lipsită de noua civilizaţie pe care Deceneu a adus-o de la Nil şi din Orient popoarelor lui Zamolxe.

[1-2] *Magazinistoric*, nr. 9/1988; 7/1980.

[3] Ioachim Lelewel, *Pytheas de Marseille et la Geographie de son temps*, pp. 39-43. Paris, în 8. 1836. Carte necunoscută de mine înainte ca să mi-o fi oferit cu amabilitate contele Al. Prezezdziechi în 1846.

93 Invazie sarmatică. Împrăştierea sciţilor scoloţi. Se crede că popoarele, numite pînă acum ciudi sau scindi, ar fi urmaşii acelor sciţi scoloţi şi străbuni ai finilor; printre care se numără şi popoarele finice şi iapone, trecute în Scandinavia. Ist. I., pp. 319-322; Tab. Cron., pp. 154-155.

80 Burebista, ajutat de Deceneu, întemeiază vastul regat al geţilor sau dacilor, care se întinde mult în Europa Orientală. Ist. I., pp. 525-529; Tab. Cron. p. 156.

83 Burebista este stăpînitorul ţărilor care astăzi se numesc Silezia, Lusaţia, Boemia, Moravia. Ibid.

83 Moartea lui Mithridate. Pentru a răzbuna această moarte după cum se afirmă astăzi de o serie de scriitori, fiul său Fridulio (numit şi Sigges) pleacă în Scandinavia, lăsînd să se creadă despre el că este Odin, apărut pe pămînt pentru a doua oară Ist. I., pp. 357-359; Tab. Cron., p. 158.

83 Bayer crede că acest Sigges sau al doilea Odin nu ar fi fost altul decît Deceneu. Ibid. Părere riscantă şi departe de dovezile istorice; dar foarte adevărată dacă, prin Deceneu, Bayer înţelege să simbolizeze civilizaţia şi noile ritualuri religioase pe care aceasta le-a adus din Egipt şi din Orient geto-dacilor lui Burebista. Învăţăturile lui Deceneu au pătruns încetul cu încetul spre regiunile Vistulei prin mijlocirea geto-dacilor sau goţilor; apoi s-au răspîndit în Scandinavia, datorită succesivelor cuceriri ale goţilor lui Ermanarich. Nimic nu ne împiedică să credem că vreo colonie de geţi sau goţi, în intervalul de timp dintre perioada lui Deceneu şi a lui Ermanarich, s-a îndreptat spre Baltica, unde apare o civilizaţie diferită de cea a germanilor lui Tacit dinaintea convertirii lor la creştinism.

47 Moartea lui Burebista (corect 44). Aici voi reproduce cuvintele lui Bayer: Deceneu a fost probabil chiar acel faimos Odin, care după uciderea regelui Burebista, datorită zizaniei existente în sînul poporului get, s-a folosit de acea trecere (dintr-un loc în altul). Poveşti referitoare la cel de-al doilea Odin (care poate că era sau nu Deceneu); despre victoriile sale asupra guttonilor; despre tripla condiţie a vechilor locuitori ai Suediei, după felul în care interpretează informaţiile din Edda, mai ales cele din cînteoul referitor la Rigge. Ist. I., pp. 339-400; Tab. Cron., p. 158.

47 Deceneu convinsese pe geţii zamolxieni să venereze noi zeităţi şi să ridice unele temple. Ist. I., p. 365 şi vol II, p. 675 (în continuare, Ist. II); Tab. Cron., p. 165. Iată cuvintele lui Iordanes în legătură cu acest lucru (cap. XI): „Căci a ales bărbaţi de viţă foarte nobilă şi mai isteţi, pe care i-a învăţat teologia şi l-a îndemnat să adore anumite divinităţi în mici temple". Aceste cuvinte spuse cu simplitate de Iordanes, ascund, dacă nu mă înşel, o întreagă istorie a cultelor barbare atît din răsăritul cît şi din nordul Europei, unde, în acelaşi fel, o întreagă suită de zeităţi şi de genii, de silfi şi de gnomi au fost adoraţi pentru o lungă perioadă de timp după venirea lui Deceneu printre geţi.

Odin a fost, după cîte se pare, printre zeităţile pe care Deceneu a făcut să fie adorate. Ist. II. pp. 675-676.

Dacă nu cumva au fost nişte atribute sau noi nume ale lui Zamolxe. Ibid.

Măsurători ale pămîntului făcute din ordinul generalului Agrippa, ginerele lui Augustus. Ist. I., p. 389; Tab. Cron., p. 172. Această acţiune nu a putut fi dusă la bun sfîrşit decît după moartea sa. Printre măsurătorile făcute, Pliniu (IV-XXV) se referea la unele amănunte ale distanţelor dintre porţiunea cuprinsă între Dunăre şi Ocean; amănunte care, cred eu, au fost cuprinse între adăugirile făcute la hărţile lui Agrippa după informaţiile primite de romani după moartea sa.

Perioada a doua: era noastră

1 Legende scandinave referitoare la descoperirea insulei Gotiandia, de către un anume Tialver, fiul unui Gute sau Gote. Ist. I., p. 414; Tab. Cron., p. 189.

19 Gotonii lui Catualda sau Gotwald alungă pe Marabodus din Boemia. Ist. I., pp. 452-453; Tab. Cron., p. 189.

43 Pomponius Mela menţionează pe cimbri şi teutoni, localizîndu-i pe ţărmul Golfului Codenus, care se afla la Marea Baltică, către Iutlanda: teutonii s-au îndepărtat de guttonii de dincolo de Rin, de la Mentonomus pe Elba. Ist. I., pp. 471-472; Tab. Cron., p. 193.

43 Insula Codanonia menţionată de Mela pe Golful Codanus se află în Marea Baltică; a fost numită mai tîrziu a cimbrilor. Ibid.

Discuţii asupra faptului dacă Codanonia lui Mela e totuna cu insula Scandinavia amintită de Pliniu. Ibid.

43 Muntele Sevus menţionat de Pliniu înconjura golful Codanus dinspre miazăzi nu dinspre miazănoapte, apoi se întindea spre Germania şi nu spre Suedia şi Norvegia. Ist. I., p. 473; Tab. Cron., p. 194.

43 Mela a fost cel dintîi dintre autorii romani ale cărui scrieri ne-au parvenit, care vorbesc de Vistula; fluviu indicat mai tîrziu şi de Pliniu precum şi de Măsurătoarea făcută din ordinul lui Agrippa.

51 Călătoria lui Pliniu în Germania. Fluviile menţionate de el sînt în ordine: „Guttalus, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius. Rhenus, Mosa". Le-a enumerat pornind de la răsărit spre apus, ceea ce dovedeşte dreptatea lui Malte Brun care afirmă că fluviul Guttalus ar fi situat la răsărit de Vistula, numit astfel din pricina guttonilor pomeniţi de Tacit. Aceştia, după părerea cărturarului (danez) Malte Brun, locuiau acolo unde Vistula îşi varsă apele în Marea Baltică şi, afirmă el, ei au fost strămoşii atît ai ostrogoţilor din Italia cît şi ai vizigoţilor din Spania. În acest caz puternicii geţi nu au avut urmaşi! Şi cine i-a distrus pe aceştia!

66 Călătoria unui cavaler roman de la Carnuntum la Marea Baltică, în căutarea chihlimbarului. Ist. I., pp. 508-509, Tab. cron., pp. 202-203.

Malte Brun consideră că Vistula şi acel fluviu Guttalus au fost cunoscute de Pliniu datorită acestei călătorii. În ceea ce priveşte Guttalusul se poate să fie aşa, dar Vistula era deja înscrisă în măsurătoarea lui Agrippa.

66 Pliniu menţionează cinci triburi de germani. Unul era cel al ingevanilor din a căror spiţă se trăgeau şi tentonii, vecini cu guttonii, după relatările lui Pitheas. Un alt neam era cel al vindililor sau vandalilor, şi cuprindea, de la răsărit spre apus, pe burgunzi, pe varini, pe garini şi pe gutioni, pe care Pliniu îi consideră a fi guttonii despre care va pomeni în alt loc, urmînd spusele marsilienzului (Pitheas). Ist. I., p. 483.

Identificîndu-i de la răsărit spre apus, cum face Pliniu în descrierea Germaniei, guttonii erau, aşadar, poporul cel mai apusean al neamului lor şi de aceea puteau să se afle între gurile Elbei şi ale Rinului: această apreciere vine să confirme afirmaţiile lui Lelewel referitoare la Sciţia Raunonia sau Renană.

65 Menţiune a lui Pliniu despre venedii din vecinătatea Vistulei. Ist. I., pp. 508-509; Tab. Cron., p. 202.

66 Pliniu arată că numele de sciţi este aplicat sarmaţilor şi germanilor, fiind în general folosit pentru denumirea mai multor (popoare) necunoscute din părţile cele mai îndepărtate ale Europei. Ibid.

Printre sciţi, Pliniu enumera, tot în acelaşi loc, şi pe geţi, despre care afirmă că erau numiţi daci de către romani. Ibid. Aceasta ca stil e o dovadă a migrărilor care se efectuau în primul secol al erei noastre din miazăzi spre nord, către ţările Baltice: el a putut să cuprindă, cu uşurinţă, în mijlocul acestor migraţiuni, pe geţii zamolxieni de după Deceneu. Lelewel aminteşte aceste cuvinte ale lui Pliniu pentru a spune că numele de sciţi se răspîndise pînă în Sciţia Raunonia sau Renană.

88 Tacit descrie Germania. Nu vorbeşte despre Vistula. Se întreabă dacă venedii şi peucinii ar trebui consideraţi sarmaţi sau germani. Venedii erau în sec. IV unul dintre cele mai importante triburi ale slavilor. Ist. I., pp. 796-799; Tab. Cron., pp. 325-326.

De unde au apărut venedii la Baltică şi în ce epocă, înainte de vremea vieţii lui Pliniu şi deci a erei noastre? Nu ştiu.

98 Peucinii, popor din neamul bastarnilor, de la gurile Dunării (vezi Ist. I., p. 323; Tab. Cron., p. 155) migrează către Marea Baltică. Ibid. Acestea sînt migraţiuni istorice, nu imaginative, ca aceea despre care se pomeneşte că ar fi pornit din Suedia şi din Norvegia în primele două secole ale erei noastre, fără a avea nicidecum autoritatea lui Iordanes.

98 Fenii pomeniţi de Tacit pe ţărmul Balticii sînt alt popor decît zumii germanici menţionaţi de Strabon. Ibid.

98 Tacit aminteşte de gottonii care alungaseră pe Marabodus. Ibid. Iată cuvintele lui Tacit (Germ. 43): „Dincolo de ligi domnesc gothonii (popor din Germania, de pe malurile Vistulei) ...apoi la mare distanţă de ocean (se află) rugii (popor german de pe litoralul nordic al Mării Baltice) şi lemovii". De aceea, gottonii trebuie să fie consideraţi că stăpîneau partea de sud a Pomeraniei.

Analizînd acest pasaj, Malte Brun crede că nu e vorba de insule, ci de Suedia, care li se părea celor de atunci a fi o insulă. De ce să nu fi fost cu adevărat insule (precum Wallin, Usedom şi attea altele existente pe ţărmul baltic al Suediei) ci una falsă? Dacă anticii nu cunoşteau suficient Baltica noi trebuie, pentru a justifica părerile noastre, să mărim posibilele lor erori geografice?

98 După sitoni, Tacit localizează neamul estilor, culegători de chihlimbar, pe ţărmul drept al Mării suedeze sau Baltice; pare a fi vorba de Suebi, dar neamul de care vorbeşte Tacit vorbea o limbă britanică. Ist. I., p. 524; Tab. Cron., pp. 210-211.

106 Moartea lui Decebal, puternicul rege al geţilor sau dacilor. Ist. I., pp. 580-582; Tab. Cron., p. 226.

107 În afară de cărţile pierdute ale lui Tacit şi de Comentariile (de asemenea pierdute) ale lui Traian asupra războaielor dacice, Ioannes Lydos aminteşte lucrările, şi ele pierdute, ale lui Criton, prezent la aceste întîmplări, unde se descriau marile bogăţii ale lui Decebal. ■

(Va urma în nr. 1/1989)

Sigiliul necunoscut al lui Ion Ghica

RADU GRECIANU, MIHAIL GUBOGLU

„Cîţiva valahi [români] dintre cei mai influenţi, dornici să asigure ţării lor prosperitatea internă sub egida integrităţii Imperiului otoman[1], au onoarea de a-l trimite pe domnul Ion Ghica în calitate de agent confidenţial şi reprezentant al ideilor lor şi al dorinţelor lor pe lîngă guvernul imperial al Înălţimii Sale Sultanul.

Patrioţii români nutresc speranţa fermă de a vedea reuşind misiunea domnului Ion Ghica, misiune care are drept scop de a face Principatul să reintre în sensul adevărat al vechilor sale capitulaţii cu Sublima Poartă, conform instrucţiunilor date domnului Ion Ghica şi pe care acesta este autorizat să le comunice oral sau în scris guvernului imperial".

Dornici să asigure prosperitatea ţării

Înarmat cu această scrisoare de acreditare, semnată de un grup de 14 revoluţionari din „Principatul Valahiei", Ion Ghica (1816-1897) se îmbarca la 4/16 iunie 1848, la Brăila. După o călătorie de trei zile pe Dunăre şi Marea Neagră, el ajungea la Istanbul. Trebuia să reprezinte şi să susţină în capitala otomană acţiunile Comitetului revoluţionar de la Bucureşti[2]. Iniţial, fusese propus pentru această misiune grea Ion Heliade Rădulescu. Acesta însă „a declinat — avea să scrie mai tîrziu Ion Ghica — obiectînd că era singurul susţinător al numeroasei sale familii, care, de i s-ar întîmpla lui vreo nenorocire la Ţarigrad, ar rămînea pieritoare de foame". A urmat Ştefan Golescu, dar şi acesta a refuzat. „Atunci Comitetul a găsit cu cale să mă trimită pe mine".

Ghica a solicitat un paşaport la Postelnicie. Aflînd de aceasta, Vodă Bibescu l-a chemat la el şi l-a dojenit: „Vrei să pleci la Constantinopol? Ce să cauţi acolo? Am să îi spun socrului[3] dumitale să te împiedice". Hotărît să ajungă cu orice preţ în capitala otomană, Ghica şi-a procurat un paşaport englez de la consulul Colquhoun, de care însă nu se putea servi decît pe celălalt mal al Dunării. El a hotărît să se strecoare noaptea printre pichete cu o barcă şi să treacă Dunărea la Ruse. „Îmi luasem toate dispoziţiunile şi eram gata de plecare, cînd primesc vizita bunului român, colonelul Năsturel Herescu. Ocupa atunci postul de postelnic (ministrul trebilor dinafară)". Herescu i-a înmînat paşaportul cerut şi i-a spus: „Uite, m-am certat furcă cu Vodă pentru dumneata. I-am zis: «Eu cunosc pe Ghica de un bun român şi sunt sigur că, chiar de s-ar duce la Ţarigrad cu gînd să se ocupe de politică, el nu va lucra în contra intereselor ţării»".

Peste mulţi ani, pe cînd era ambasador la Londra, Ghica i-a trimis lui Vasile Alecsandri o scrisoare în care afirma că pornise spre capitala Imperiului otoman la 17/29 mai 1848. Din analiza a patru documente contemporane, rezultă că diplomatul român nu a putut pleca la data menţionată mai sus, ci pe la 4/16 iunie 1848, deci cu cîteva zile înainte de Proclamaţia de la Islaz (9/21 iunie 1848). Probabil că scurgerea anilor s-a aflat la originea acestei scăpări a lui Ion Ghica — observată, pentru prima oară, de G. Zane, în 1943, dar care s-a perpetuat mai departe în lucrările de specialitate.

În perioada care a urmat, Ghica a desfăşurat o febrilă activitate diplomatică în interesul revoluţiei române. Înarmat cu recomandări din partea consulului englez la Bucureşti şi din partea trimisului lui Lamartine[4] în capitala Ţării

---

[1] În contextul internaţional al anului 1848, revoluţionarii români nu puteau pune în mod deschis problema cuceririi independenţei. De aceea, în documentele oficiale — inclusiv în *Proclamaţia de la Islaz* (*Magazin istoric*, nr. 5/1968) — ei au cerut doar „independenţa administrativă şi legislativă... şi neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale".

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1971.

[3] Nicolae Mavros (cca. 1782-1868), grec de origine, născut în România. General în armata rusă, inspector general al carantinelor în vremea lui Kiseleff, întreţinea strînse legături cu guvernul ţarist.

[4] Alphonse-Marie-Louis de Prat de Lamartine (1790-1869), scriitor şi om politic francez. În timpul revoluţiei de la 1848, a deţinut funcţia de ministru de externe în guvernul pro-

Românești, dr. Mandl, dar mai ales datorită pregătirii, inteligenței și farmecului său personal, trimisul Comitetului revoluționar român și-a creat rapid relații întinse în orașul de pe Bosfor. El a reușit o performanță politico-diplomatică: să fie primit la sultan și la marele vizir oricînd dorea. Timp de trei luni, cît a durat guvernul revoluționar de la București, el a întreprins o dublă acțiune, diplomatică și politică. A susținut direct, prin memorii și note adresate cercurilor politice otomane și unor reprezentanți diplomatici revoluția română și a informat guvernul de la București despre evoluția politicii Porții, dînd îndemnuri de urmat și insuflînd încredere. Atunci cînd s-a produs intervenția contrarevoluționară otomano-țaristă, el a preconizat, asemenea lui Bălcescu, rezistența armată, cu orice risc.

„Orice destin se poate schimba"

Semnificativ pentru autoritatea de care s-a bucurat Ion Ghica în îndeplinirea misiunii sale este și sigiliul cu care își pecetluia actele, dat fiind importanța pe care otomanii o acordau unor asemenea instrumente. Pentru a și-l procura, Ion Ghica a făcut apel la corporația *(esnaful)* gravorilor de sigilii din Istanbul, despre care pomenește și vestitul călător Evliya Çelebi, încă de pe la 1630. Sigiliul — păstrat de posesorul său pînă la moarte, cu mare grijă, ca o amintire scumpă — se află astăzi în colecțiile Muzeului de istorie al R.S. România, unde a fost depus de strănepotul lui Ion Ghica, Radu Grecianu.

Sigiliul — pe care-l prezentăm prima oară marelui public — este alcătuit dintr-o piatră (heliotrop) gravată și dintr-o toartă de aur cizelat, prinsă articulat de piatră. La capetele toartei se află cîte un știft, permițînd pietrei — de culoare verde închis, cu puncte roșii — să se rotească liber. Piatra are trei suprafețe plane cu contur de elipsă și dimensiunile maxime de 16/14,5 mm. Toarta este executată dintr-o placă subțire de aur, de 1,5 mm grosime. Are forma unei acolade, măsoară 27/18 mm și este decorată cu motive vegetale.

Cel mai interesant element al sigiliului îl constituie însă inscripțiile de pe cele trei fațete, redactate în turco-osmană, într-o foarte frumoasă caligrafie

Sigiliul utilizat de Ion Ghica în calitate de trimis al Comitetului revoluționar din București

În p. 36: *fațeta sigiliului cu inscripția „Romanya"*

ta'lik, de origine persană. Pe prima fațetă stă scris ROMANYA (România), iar dedesubt anul confecționării: [1]264 în datele Hegirei, coincizînd cu anul revoluționar 1848. Pe cea de a doua fațetă apare numele posesorului, Ion Ghica (tc. Kika). Iar pe cea de a treia un dicton: *küllü şeni'l kader* — care în traducere sună astfel: „Orice destin se poate schimba". În cataloagele de sigilii otomane nu mai apare o formulă de acest tip; Ion Ghica a ales-o deci în mod special, nu inspirîndu-se după un model existent. Dictonul reflecta aspirațiile revoluționarilor români de la 1848.

Cît privește denumirea de *România*, știm că ea apare dinainte de 1848, cu dublu sens: unul restrîns — Țara Românească — și altul generic, desemnînd teritoriul locuit de toți românii. În Imperiul otoman, denumirea România apare pentru prima oară — cel puțin în documentele pe care am avut posibilitatea să le studiem pînă acum — într-un act din 25 septembrie 1848, emis de Ömer Lütfi pașa, comandant al forțelor otomane de la Dunăre și adresat noului caimacam al Țării Românești, Constantin Cantacuzino. Denumirea era deci folosită cu sens restrîns. Treptat însă, ea s-a impus înlocuindu-le pe cele mai vechi folosite de otomani: *Eflâk* pentru Țara Românească și *Boğdan* pentru Moldova. Putem presupune cu destul temei că și sigiliul lui Ion Ghica — aplicat probabil pe numeroase acte ce au circulat în cancelariile otomane în 1848 — a contribuit la încetățenirea noii denumiri. Oricum, aceasta este primul sigiliu românesc cu inscripții otomane pe care apare denumirea *Romanya* (România).

După înăbușirea revoluției de la 1848, Ion Ghica a rămas mai departe la Istanbul. În seama lui a căzut greaua sarcină de a-i ajuta pe cei expulzați din țară. Astfel, la recomandarea sa, Ion Ionescu de la Brad a fost numit agronom de marele vizir Reșit pașa pe pămînturile acestuia. Emigranții români se aflau în majoritate la Brusa. Aici fuseseră închiriate mai multe case, pe cheltuiala statului otoman „în care locuiau cîte șase și șapte sub același acoperiș, unde aveau masă și îngrijire" — nota peste ani Ghica. Mai tîrziu, exilații au cerut să se dea fiecăruia costul întreținerii „și cererea încuviințîndu-se, primiau fiecare cîte o mie de lei pe lună, chiar dacă părăsia Brusa și se ducea de se așeza la Constantinopol sau la Smirna.

La Brusa, viața era ieftină și trăind chiar ca niște beizadele, cum le ziceau toți acolo, puteau pune deoparte din mia de lei ce li se da pe fiecare lună. Și, în devotamentul lor pentru țară, hotărîse ca acele economii să le trimită regulat lui Eliad la Paris, pentru a scrie și a tipări pentru susținerea și apărarea drepturilor patriei."

Ion Ghica a lucrat mai departe și după înfrîngerea revoluției, din același patriotic îndemn ca și ceilalți exilați români, punînd temelia dezvoltării viitoare a României și pregătind opinia publică europeană pentru un curs favorabil acestei dezvoltări. ■

---

vizoriu francez. Prieten apropiat al revoluționarilor români, el a sprijinit în mod efectiv misiunea lui Ion Ghica la Istanbul prin intermediul ambasadorului francez din capitala otomană, generalul Aupick.

Itinerar istoric

PE TRASEELE UNIRII

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Întinsa, felurita, bogata şi fericita Ţară Românească [în sensul ei deplin, teritoriu locuit de români] îşi avea fruntea de stîncă în munte, pe care străinii şi oamenii învăţaţi îl numesc Carpatul, dar care pentru noi n-a avut şi n-are nevoie de alte nume, pentru că e singurul munte al nostru. Picioarele i se scăldau în Dunărea largă, spre care curge toată viaţa rîurilor noastre, Dunărea împărătească, ce le duce pe dînsele şi ne îndreaptă pe noi spre Marea Neagră care, în seninul tăcut al feţei sale albastre din zilele bune, în vălmăşagul de valuri verzii şi sure vuind în zilele de furtună, pare că înfăţişează sufletul de straşnică mînie, ce se împacă însă într-un zîmbet de căinţă şi de iertare al poporului nostru".

Cu aceste cuvinte înfăţişa N. Iorga pămîntul de la Carpaţi, Dunăre şi Mare — Dacia de odinioară — locuit statornic de mii de ani, de poporul român. Vicisitudinile istoriei au făcut ca vreme de secole românii să vieţuiască în ţări separate, păstrînd însă vii aceeaşi limbă şi datini, aceleaşi forme de organizare teritorial-administrative şi avînd mereu conştiinţa originii comune. Unirea şi independenţa au fost, în chip firesc, aspiraţiile cele mai arzătoare ale poporului, „visarea cea iubită a voievozilor noştri cei mari" — cum se exprima Nicolae Bălcescu. Spre evidenţierea lor şi-au îndreptat atenţia cărturarii, oamenii politici. Numeroase mărturii stau dovadă a acestei dorinţe şi voinţe de nestrămutat a românilor, idealuri pentru care s-au dat numeroase jertfe.

Itinerarul nostru pe cîteva din traseele Unirii porneşte din *Alba Iulia*. Am putea alege, firesc, orice localitate a ţării, pentru că nu există colţ al patriei în care Unirea să nu fi fost dorită, care să nu fi adus o contribuţie, cît de modestă, la înfăptuirea ei. Dacă am ales Alba Iulia e pentru că, la 1 noiembrie 1599, aici s-a făcut primul pas spre unitate statală, prin intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în vechea reşedinţă a voievozilor Transilvaniei. Statuia voievodului, realizată de sculptorul Oscar Han şi dezvelită la 28 noiembrie 1968, cu prilejul festivităţilor semicentenarului unirii Transilvaniei cu România, se constituie — cum se află înscris şi pe soclul ei — într-un „simbol al voinţei poporului nostru de a-şi păstra independenţa şi suveranitatea naţională".

Alba Iulia este oraşul spre care, din toate colţurile Transilvaniei, au pornit în 1918 reprezentanţii românilor, pentru a da expresie concretă idealului străvechi. 1 228 delegaţi adunaţi în marea sală a Casinei din localitate (Muzeu al Unirii din 1968) au dat glas voinţei de unire cu România „pentru toate veacurile". Peste 100 000 locuitori, veniţi de pretutindeni s-au adunat pe Cîmpul lui Horea, acolo pe unde trecuse Mihai Viteazul la 1600 şi se jertfiseră martirii răscoalei româneşti la 1784 şi au făcut să răsune această deviză, pe care au purtat-o apoi spre toate colţurile ţării, întregită în hotarele ei firesti.

De la Alba Iulia, urcînd pe firul Mureşului şi apoi al Tîrnavelor, pînă la locul lor de confluenţă, poposim la *Blaj*, centru intelectual de seamă al Transilvaniei, unde s-a aflat una din cele mai de seamă şcoli româneşti la care s-au afirmat cărturari de frunte ai veacului XVIII şi unde, în trei memorabile adunări ale anului 1848, românii din toate colţurile Transilvaniei şi-au exprimat unanimă voinţa de a se uni cu ţara. 24 busturi monumentale înşirate de-a lungul „Aleii paşoptiştilor" — inaugurate la 17 mai 1973 — reprezentînd personalităţi de seamă ale revoluţiei şi culturii româneşti, omagiază activitatea acestora în slujba idealurilor naţionale. Pe aceeaşi Cîmpie a Libertăţii, alte 24 busturi reunite în Ansamblul monumental Gloria — operă a sculptorului Ion Vlasiu (dezvelită la 14 mai 1977) — imaginează o „poartă a istoriei", autentic arc de triumf al aspiraţiilor naţionale. Piatra Libertăţii (în prezent la Muzeul din Blaj) şi alte monumente amintesc şi ele rolul însemnat jucat de acest important centru cultural şi istoric românesc.

Cluj-Napoca ne aminteşte, de asemenea, de lupta pentru unitate naţională, printr-o suită de monumente: statuile lui Mihai Viteazul, ale corifeilor Şcolii Ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior; *Sibiul* — prin Biblioteca ASTRA, sta-

tuile lui Gh. Lazăr, Andrei Mureşanu, George Barițiu şi Gheorghe Cîrțan (Badea Cîrțan), ca şi prin clădirile memoriale în care a locuit Avram Iancu, ori şi-a avut sediul guvernul revoluționar român; *Braşovul* — prin Casina Română şi sediul *Gazetei Transilvaniei*.

Călătorind pe traseul Unirii, nu putem desigur să nu ne oprim la *Arad*, care a fost unul din cele mai importante centre în bătălia dusă pentru înfăptuirea unității naționale. Aici s-a elaborat, de către Consiliul Național Român Central, tactica şi strategia Unirii din 1918 şi s-a aflat sediul principalului organ de presă al românilor transilvăneni, ziarul *Românul*. Case memoriale, aparținînd unor fruntaşi ai luptei pentru unire, sedii ale unor întruniri memoriale evocă activitatea intensă desfăşurată în acest oraş în toamna anului 1918.

Case şi locuri memoriale, grupuri statuare evocă şi la *Lugoj*, ca şi la *Timişoara*, susținuta activitate a românilor pentru unire.

Unirea este evocată prin reprezentative monumente şi alte mărturii la *Iaşi*, acolo unde la 5 ianuarie 1859 s-a făcut primul pas: muzee şi case memoriale ale unor fruntaşi luptători pentru unire — Muzeul Unirii, casa memorială Vasile Alecsandri, statuile lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri.

Monumente de mare originalitate, oglindind lupta pentru unire se află la *Focşani*, oraş care a reprezentat din cele mai vechi timpuri o punte de legătură între români. „Borna de hotar", monument înălțat în 1931 pe locul unde se afla odinioară pichetul de grăniceri, şi Monumentul Unirii (dezvelit la 24 ianuarie 1976), ce se ridică maiestuos în centrul oraşului, amintesc că Focşanii au avut un rol deosebit de important în făurirea statului național unitar modern român. La *Galați* alte monumente, între care statuia lui Alexandru Ioan Cuza — pîrcălab al acestui ținut — evocă Unirea Principatelor, etapă a Marii Uniri.

Craiova poartă, de asemenea, semnificative mărturii care evocă Unirea. Unul din celebrele tablouri ale lui Theodor Aman este pînza intitulată *Hora Unirii la Craiova*, ilustrare a entuziasmului cu care Unirea a fost dorită şi primită şi pe meleagurile Olteniei. O placă memorială aşezată pe fațada Liceului „Nicolae Bălcescu", cu prilejul centenarului Unirii Principatelor, amintește manifestația de entuziasm a populației oraşului din anul 1857, prilejuită de hotărîrea Adunării ad-hoc a Țării Românești de a vota pentru Unire. Monumentala statuie a lui Alexandru Ioan Cuza (dezvelită în 1939) evocă, de asemenea, prețuirea oraşului pentru primul domnitor al Principatelor Unite.

Capitala României socialiste, *București*, a constituit, firește, de-a lungul istoriei şi unul din centrele de seamă spre care au năzuit aspirațiile de unire. Inimă a pămîntului românesc, locul unde soarele răsărea pentru toți românii (cum se preciza în pagina de titlu a ziarului *Tribuna*), Bucureştiul a fost nu numai oraşul care a consfințit, prin voința maselor, Unirea Principatelor la 24 ianuarie 1859, ci şi centrul de care au fost legate apoi toate temerarele acțiuni de deşteptare națională, de dirijare a luptei pentru unire. Plăci memoriale evocă locuri şi clădiri legate de lupta pentru unire, statui amintesc susținuta activitate desfăşurată în acest sens de mari personalități, precum Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Gh. Lazăr, I. Heliade-Rădulescu; muzeele de artă şi de istorie adăpostesc tablouri, piese şi documente ce ilustrează, de asemenea, rolul deosebit al vechii capitale a Țării Românești, capitala României întregite, în înfăptuirea Unirii. ■

Numeroase locuri şi monumente de pe întreg cuprinsul țării evocă evenimente şi momente din lupta românilor pentru unitatea națională. În imagini, de sus în jos: Obeliscul Unirii, din Focşani; Monumentul lui Al. I. Cuza, din Galați; Piața Avram Iancu, din Arad

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Data nașterii: 1891, iunie 5.

(Liceul): „Gh. Lazăr" — București. Secțiunea reală — 1910.

Doctor în științe economice de la Universitatea din Halle — de la 1 august 1914. [Cum rezultă din alte manuscrise ale lui V. Slăvescu, doctoratul a fost în filosofie — științe sociale — cu teza: Die Agrar Frage in Rumänien. Problema agrară în România.]

(Mama): Paulina — pensionară; (tatăl): col. Ion Slăvescu, decedat în 1932.

Căsătorit cu Valentina M.G. Orleanu, în 1922.

(Copii): un băiat în clasa VI, Liceul „T. Maiorescu".

(Situația materială): 10 hectare vie cu gospodărie — Cotești — R. Sărat; casă în București — neplătită.

(Funcția actuală): profesor Academia Comercială (conferențiar — 1 iulie 1925, profesor agregat 1928, profesor titular — 1931).

(Activitate științifică): peste 40 volume publicate, în care nu sînt incluse studiile apărute în reviste și alte publicații. Mai 1936 — Membru corespondent al Academiei Române. Membru activ al Academiei — mai 1939.

(Funcțiuni ce mai ocupă în prezent): director general al Societății Naționale de Credit Industrial.

(Anterioare): subsecretar de stat [14 nov. 1933-3 ian. 1934] și ministrul finanțelor [5 ian. 1934-1 febr. 1935]; ministrul înzestrării armatei [1 februarie 1939-3 iulie 1940]; președinte al Uniunii Industriașilor din România (UGIR); vicepreședinte al Consiliului Superior Bancar, consilier la Consiliul Superior Economic.

[Principalele date biografice ale lui Victor Slăvescu, transcrise după un formular pe care l-a completat înainte de 19 noiembrie 1940].

„Anul 1940 va trebui să fie pomenit întotdeauna cu jale și scrîșnire din dinți" — **observa Liviu Rebreanu într-o comunicare la Academia Română, puțin timp după încheierea lui. Chiar dacă aprecierea nu redă întreaga complexitate a acestui dramatic interval pentru România și nici nu poate oferi, cum de altfel nici nu-și propune, o sentință istorică, ea rămîne o mărturie de esență.**

Cum s-a ajuns aici? În descifrarea tabloului o contribuție, inedită pînă acum, o aduc și Notele zilnice, **aparținînd lui Victor Slăvescu, a căror publicare, pentru perioada 1938-1940, începe cu acest număr. Mulțumim și pe această cale doamnei Valentina Slăvescu și inginerului Mircea Slăvescu pentru că ni le-au pus la dispoziție cu deosebită generozitate spre a le introduce, prin revista** Magazin istoric, **în circuit istoriografic. Autorul lor a deținut o bună poziție în scena și culisele vieții politice și economico-financiare din perioada interbelică.**

Pe temelia Marii Uniri, înfăptuită în 1918 prin lupta dreaptă și jertfele poporului român, care a creat și cadrul național și social-economic în vederea unei mai accentuate înaintări pe toate planurile, s-a ajuns în 1938-1939 la momentul de vîrf al dezvoltării și modernizării în România interbelică[1]. Spre sfîrșitul acestei perioade, deși monarhia avea trasat un cadru parlamentar-constituțional, ea a tins spre un regim de autoritate personală, care a fost instaurat la 10 februarie 1938.

Anexarea Austriei (martie 1938) de către Germania și amenințările naziste de dezmembrare a Cehoslovaciei, conciliatorismul marilor puteri față de această orientare și față de pretențiile revizioniste în general, au ridicat ca problemă cardinală societății românești: apărarea independenței, suveranității și integrității țării, și deci, crearea accelerată a mijloacelor diplomatice, politice și materiale corespunzătoare.

Acordul de la Miinchen (29 septembrie 1938), care a rupt Cehoslovaciei aproape o cincime din teritoriu și un sfert din populație, a marcat și preludiul celui de-al doilea război mondial, izbucnit la începutul toamnei următoare. Cum scria Scînteia, **organul clandestin al P.C.R. în articolul intitulat** Nori grei asupra României: **„România, după Miinchen, e mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga — O ȚARĂ PÎNDITĂ. Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbatica fiară, îmbătată de sîngele jertfelor sfîșiate care este fascismul german" (25 noiembrie 1938).**

Demersurile României în vederea îndiguirii politicii puterilor fasciste și revizioniste s-au izbit de dezinteresul marilor puteri. În prezent, cunoaștem, de pildă, că două luni după Miinchen și numai la cîteva zile de la vizita șefului statului român la Londra, șefii de state majore engleze, într-un memorandum adresat guvernului (28 noiembrie 1938) situau România pe locul nouă printre

[1] În ultimii ani, istoriografia românească s-a îmbogățit cu numeroase lucrări privind această perioadă, cele mai recente fiind monografia *România după Marea Unire*, de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986 și culegerea de studii *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939*, Editura politică, București, 1988.

aliaţii Marii Britanii, indicînd deplina răceală faţă de dezvoltarea relaţiilor bilaterale şi întărirea poziţiei ţării noastre, în pofida repetatelor cereri ale guvernului de la Bucureşti de a se livra armament şi a se impulsiona importurile engleze de cereale şi petrol[1].

Deşi Notele zilnice ale lui Victor Slăvescu, redactate „pro-memoria" (laconice, deseori eliptice), nu au avut cîtuşi de puţin scopul de a înfăţişa contextul politico-social, ele cuprind o panoramare asupra ierarhiei vremii, a principalilor ei actori, dezvăluind în mod special, dată fiind poziţia autorului, fapte şi atitudini revelatoare, aspecte inedite ale legăturilor dintre cercurile economico-financiare şi viaţa politică.

V. Slăvescu e, de altfel, cunoscut cititorilor Magazinului istoric, care a publicat fragmente din lucrările sale postbelice, rămase în manuscris[2], însoţite de prezentări ale activităţii sale ştiinţifice.

În toamna anului 1985 i-am întrebat pe inginerul M. Slăvescu, dacă există însemnări personale ale profesorului Victor Slăvescu din anul 1940 şi dacă pot fi consultate. Răspunsul nu a venit imediat. După lectură, a apărut propunerea publicării în Magazin istoric a unor fragmente din perioada 1938-1940. Notele zilnice din acest interval sînt cuprinse în caietele numerotate II, III şi IV. Sînt scrise de mînă, în caiete cartonate de cîte 250 foi, tip „Cartea Românească", avînd coperţi negre, cu etichetă mare pentru titlu.

În vederea pregătirii textului pentru tipar, conţinutul acestor caiete a fost dactilografiat, ceea ce a permis, cu acordul familiei, să fie cunoscut şi altor cercetători. Fragmentele alese au în vedere chestiuni de fond ale situaţiei ţării aşa cum a cunoscut-o autorul şi redau starea de spirit din cercuri importante ale vieţii politice.

O serie de însemnări, mai ales cele redactate în condiţii de puternică tensiune sub impactul evenimentelor, conţin, invariabil, întrebarea: „Ce ne va aduce ziua de mîine?"

Lectura Notelor zilnice creionează însă şi autoportretul unui profund patriot, antifascist, a unui om care în vîltoarea unor tragice evenimente şi-a păstrat încrederea în ştiinţă şi n-a renunţat niciodată să-i fie devotat. Un exemplu: după ce la 21 noiembrie 1940 a fost scos de la Creditul Industrial, nota a doua zi: „Nu-mi rămîn decît condeiul şi capul, lucrînd pe ogorul ştiinţific". **Şi, tot atunci, în plină dezlănţuire a Gărzii de fier, scria:** „Nu doresc să colaborez cu legionarii" şi „Mă mîndresc de a fi legat de numele meu opera de înzestrare a armatei". **La 13 decembrie 1940, după asasinarea lui N. Iorga şi V. Madgearu, cînd e sfătuit să se apropie de Legaţia germană,** „dacă vreau să fiu sigur", **scria:** „Refuz o astfel de purtare, nedemnă şi nepatriotică. Eu am convingerea că Germania va fi învinsă şi în orice caz nu sînt de acord cu metodele germane din ţară".

Să urmărim deci[3], răspunsul pe care l-a aflat Victor Slăvescu, în anii ce au culminat cu întunecatul an 1940, la întrebarea: ce va fi mîine?

Eugen PREDA

1938

Miercuri, 27 iulie. Primesc de la Mitiţă Constantinescu[4], ministrul economiei naţionale, o adresă prin care îmi face cunoscut că m-a numit, în calitate de preşedinte al U.G.I.R.-ului[5], în comisiunea pentru pregătirea unei noi legi industriale.

La ora 10, mă duc la Victor Iamandi[6] (str. Vasile Lascăr 70, et. I), ministrul justiţiei, spre a-i ruga în favoarea cîtorva magistraţi meritoşi din Galaţi. Ia notă şi îmi făgăduieşte.

Primire foarte amicală, caldă chiar. Îmi vorbeşte de greutăţile ce au de învins. Crede că în ceea ce priveşte Garda de fier, ea este la pămînt, ca organizare, dar ca curent de gîndire şi ideologie a rămas neatins. Cei închişi în lagărele de concentrare sînt mai dîrji ca oricînd. Mi se plîngea de debandada de la închisorile statului. Directorii de penitenciare erau adevăraţi complici ai deţinuţilor politici. Asasinii lui Duca[7] trăiau mai

---

[1] Referindu-se la acest „clasament", istoricul britanic H. Hanak remarca ironic că „el nu poate fi surprinzător decît excepţînd luarea în considerare a faptului că Arabia Saudită şi Afganistanul erau plasate pe locul cinci şi respectiv, şase".

[2] La 26 februarie 1978 fiul său, inginer M. Slăvescu, a adresat tovarăşului G. Rădulescu o scrisoare: „Vă rog să-mi permiteţi să îndeplinesc o dorinţă a defunctului meu tată, Victor Slăvescu, rugîndu-vă să primiţi manuscrisul lucrării sale inedite *Concesiunea Dr. Stroussberg*. Este una din lucrările care au izvorît din munca sa fără preget, pînă în ultima clipă a vieţii sale. Sper că această lucrare, în biblioteca dumneavoastră, va fi, aşa cum şi-a dorit-o tatăl meu, o mărturie a sentimentelor de preţuire şi de recunoştinţă pe care vi le purta". Din acest volum, cu acordul ing. M. Slăvescu, Costin Murgescu a ales fragmentele, însoţindu-le cu un studiu şi note (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979). Alte fragmente din manuscrisele lui V. Slăvescu, de data aceasta consacrate lui A.D. Xenopol, a publicat Ioana Ursu (*Magazin istoric*, nr. 2-3/1980). Copia acestei scrisori, ca şi alte documente, ne-au fost puse la dispoziţie de familia M. Slăvescu.

[3] În redarea textului s-a respectat originalul, întreruperile fiind marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă menţiune şi cuvintele între paranteze drepte ne aparţin. Ortografia a fost adusă în concordanţă cu normele actuale.

[4] Om politic şi economist (1890-1946); a fost numit ministrul industriei şi comerţului în guvernul format la 30 martie 1938 de patriarhul Miron Cristea; de la 7 aprilie ministrul economiei naţionale, în urma restructurării şi schimbării denumirii Ministerului industriei şi comerţului. La 1 februarie 1939 devine ministru de finanţe, funcţie pe care o deţine pînă la 3 iulie 1940. Guvernator al Băncii Naţionale din aprilie 1938; preşedinte al Partidului Naţional Popular (1946) şi vicepreşedinte al A.R.L.U.S.

[5] Uniunea Generală a Industriaşilor din România (U.G.I.R.) a luat fiinţă în 1903 din iniţiativa unui grup de industriaşi, cu scopul „de a ocroti interesele industriei naţionale şi a favoriza dezvoltarea ei potrivit intereselor economice generale ale ţării" (art. 2 din statutele U.G.I.R.). Uniunea a ocupat un loc central în economia naţională, influenţînd dezvoltarea diferitelor ramuri industriale, legislaţia economică, socială şi politică, comerţul exterior al României; a funcţionat pînă în 1948.

[6] Om politic şi jurist (1891-1940), ministrul cultelor şi artelor (17 martie-28 decembrie 1937; 10 februarie-29 martie 1938), ministru de justiţie (30 martie 1938-23 noiembrie 1939); a fost asasinat în noaptea 26/27 noiembrie 1940, la închisoarea Jilava, de membri ai organizaţiei fasciste Garda de fier.

[7] Fostul prim-ministru I.G. Duca (1879-1933), asasinat pe peronul gării Sinaia de membri ai organizaţiei fasciste Garda de fier (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1967).

bine ca la ei acasă. Mîncare, băutură, chefuri, femei, ieşeau în oraş etc. Un adevărat scandal. Deşi condamnaţi la muncă silnică, nu fac nimic. A luat măsuri energice de schimbare. Mergînd la Aiud să inspecteze închisoarea, asasinii lui Stelescu[1] puseseră la cale să-l prindă în celulele lor şi să-l arunce peste fereastră, de la etaj II. Au făcut mărturisiri complete în acest sens...

Iamandi mi-a făcut impresia unui om mult evoluat, ca om politic, vorbind cu siguranţă şi încredere în el. Interior îngrijit; multe cărţi etc....

După-amiază, la ora 5, prezidez Consiliul Bancar[2].

La ora 6 1/2 vine la mine la birou Max Auşnit[3], cu care vorbim despre cele întîmplate în timpul absenţei lui în străinătate.

Îmi spune că într-adevăr Anglia ar avea interes mai mare pentru Orient şi România, dar în orice caz într-un tempo mai lent. Capitalurile engleze s-ar interesa de gazul metan, pentru negrul de fum. Eventual s-ar putea construi conducte de gaz pînă la Reşiţa şi Ferdinand [actualmente Oţelul Roşu], spre a se economisi lemne şi petrol, ce am putea exporta.

Vorbim de Telefoane, Astra, Reşiţa etc. Îmi promite concurs nelimitat pentru ridicarea Palatului U.G.I.R.-ului...

Joi, 28 iulie. Vine la mine C. Bursan[4], cu care mai comentez ultimele evenimente politice. Mă acoperă de complimente şi îmi prevede un apropiat şi strălucit viitor.

Primesc vizita ministrului României la Londra, dl. Grigorcea[5]. Un om foarte bine, care inspiră stimă şi merită laudă. A reuşit foarte bine la Budapesta, în postul ce a avut.

Îmi spune că Tătărescu[6] a fost bine primit la Londra, în ultima lui călătorie şi a lăsat o bună impresie.

Îmi confirmă că cercurile englezeşti ar avea interes pentru viaţa economică a Bazinului Dunărean, pe care vor să o studieze încetul cu încetul. Nu se va trece probabil la acte concrete prea repede şi, în orice caz, nu înainte de a se termina cu chestiunea cehoslovacă (lordul Runciman[7]), pentru a nu indispune pe germani şi a le da impresia unei politici agresive...

La 12 1/2 vine la mine colonelul Manolescu[8], procuratorul prinţului Nicolae, care îmi confirmă zvonul unei împăcări a prinţului cu regele Carol[9]. Lucrurile vor mai trena nitel, dar merg bine. Regele a pus pe prinţ la curent cu situaţia. Prinţul va pleca pentru scurt timp la Veneţia, unde are afaceri (casă, soţie) şi apoi, către începutul toamnei, vine în ţară...

Vineri, 29 iulie. Vine de dimineaţă la mine N. Budurescu[10] pentru chestiuni de afaceri.

La 9 1/2 mă duc să văd pe Tătărescu la Banca de Credit Român. Voiam să am cu el o explicaţiune pe ches-

---

[1] M. Stelescu, fruntaş legionar, intrat în conflict public cu şeful Gărzii de fier, C.Z. Codreanu, în 1935, asasinat la 16 iulie 1936 de o echipă de zece legionari, în incinta spitalului Brîncovenesc, unde era internat; împotriva lui Stelescu au fost trase 120 focuri de revolver, trupul fiindu-i apoi cioprtit cu toporiştile.

[2] Instituit printr-o lege din 8 mai 1934, cu atribuţii completate prin legile din 20 aprilie 1935 şi 14 aprilie 1937, Consiliul Superior Bancar era menit să dirijeze politica bancară, să supravegheze şi să controleze activitatea băncilor.

[3] M. Auşnit, mare industriaş, administrator delegat al Uzinelor Reşiţa (Uzinele de fier şi Domeniile Reşiţa — U.D.R.) şi Titan — Nădrag-Călan, cu importante deţineri de acţiuni şi în străinătate (Marea Britanie, Olanda, Iugoslavia, Egipt, Monaco etc.); partener de afaceri al lui Carol II, cu care a intrat în conflict, în vara 1939, fiind arestat „pentru înstrăinarea rentei la Compania economică pentru industrializare din Monaco, pentru gestiune frauduloasă şi vătămarea patrimoniului public"; pe baza sentinţei Tribunalului Ilfov (14 martie 1940) a fost condamnat la 6 ani închisoare corecţională şi 4 ani interdicţie.

[4] C. Bursan deputat liberal în mai multe legislaturi, începînd din 1922, membru în consiliile de administraţie ale mai multor societăţi şi regii autonome; în momentul respectiv, era şi consilier al Ministerului de finanţe.

[5] V. Grigorcea, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Budapesta (septembrie 1928-noiembrie 1936), Londra (noiembrie 1936-februarie 1939), Vatican (noiembrie 1940-martie 1941), Roma (25 martie 1941-1 octombrie 1943).

[6] Gh. Tătărescu (1866-1957), om politic, membru al Academiei, lider al grupării „tinerilor liberali", de mai multe ori ministru şi prim-ministru (3 ianuarie 1934-28 dec. 1937 şi 24 nov. 1939-3 iulie 1940); vicepreşedinte al guvernului şi ministru de externe (6 martie 1945-noiembrie 1947). În aprilie 1938 devenise preşedinte al Consiliului de administraţie al Băncii de Credit Român.

[7] W. Runciman, om politic britanic, liberal; ministru al comerţului (1931-1937), lord preşedinte al Consiliului (1938-1939); adept al „conciliatorismului" în politica faţă de al III-lea Reich. Urma să sosească la Praga la începutul lunii august ca emisar special al guvernului britanic. Scopul era exercitarea de presiuni în vederea satisfacerii cererilor Germaniei de a-i fi cedate nordul şi estul Boemiei („regiunea sudetă"). Oficial, misiunea era indicată ca fiind de „mediere", Marea Britanie consultînd în prealabil Germania despre trimiterea ei, dar fără a face acelaşi lucru cu Franţa. În raportul din 21 septembrie 1938, adresat primului ministru N. Chamberlain, lord Ituncimen insista pentru „o politică de acţiune imediată şi radicală" pentru ca „aceste districte de frontieră să treacă, fără întîrziere, de la Ceboslovacia la Germania".

[8] Administratorul averii prinţului Nicolae (domeniile Broşteni etc.).

[9] Prinţul Nicolae, al doilea fiu al regelui Ferdinand (1865-1927). A fost membru al Consiliului de regenţă (1927-1930). Adept al venirii pe tron a fratelui său mai mare Carol, fiind, după cum scria Elie Miron Cristea (1868-1939), patriarhul României (1925-1939) şi membru al regenţei „influenţat de adjutantul său colonelul [Alexandru] Manolescu-carlist". Prinţul Nicolae a intrat în conflict cu Carol, chiar în 1930, la scurt timp după ce acesta se proclamase rege (8 iunie), deoarece i se refuza aprobarea căsătoriei cu văduva Dumitrescu. „Adjutantul prinţului Nicolae — colonelul Manolescu, care-i poartă de nas şi-l exploatează, mi-a spus că între prinţ şi rege au fost grave schimbări de vorbe. Nicolae i-a spus: «Ce, tu nu mă aprobi, care ai dezertat în timp de război, ai fugit la Odessa, la ruşi, te-ai cununat cu [Zizi] Lambrino, ai luat pe Elena, ai lăsat-o. Acum te-ai încurcat cu Lupeasca» .. Cînd regele i-a refuzat prinţului Nicolae aprobarea cununiei, aşa s-a înfuriat, de l-a atacat cu pumnii, zgîriindu-l pe rege la obraz cu inelele din degete. Regele a fost în casă vr'o 10-14 zile. N-a deschis sesiunea Parlamentului de la 15 nov. 1931. Medicii publicau bulctine, «Boală de gît» (?) febră, puls etc..." (Antonie Plămădeală, *Contribuţii istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea — Documente şi corespondenţă*, Sibiu, 1987, pp. 382, 415-416). La un Consiliu de Coroană (9 aprilie 1937) Carol a obţinut excluderea prinţului Nicolae (inspector general al armatei, şef al aviaţiei şi amiral) din familia regală. Nicolae s-a angajat să părăsească ţara. I s-a acordat o sumă de 500 000 lei lunar în devize, fără perceperea primei valutare. A luat numele de Nicolae Brana.

[10] N. Budurescu, membru al delegaţiei permanente a Partidului Naţional-Liberal; fost subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (14 nov.- 29 dec. 1933); ocupa posturi de conducere în mari societăţi dominate de Banca Românească, al cărei preşedinte al Consiliului de administraţie era C.I.C. Brătianu.

tiunea numirii lui Sibiceanu[1] la U.G.I.R.

Spunîndu-i că am auzit (de la Grigorcea), că a fost bine primit la Londra[2], unde a lăsat o bună impresie, îmi spune la rîndul lui ce s-a vorbit pe socoteala lui Vansittart[3], subsecretar de stat la externe; s-ar fi spus de el că ar fi un amestec de urs cu vulpe. Părea încîntat de cum a fost primit și că modestia lui îl împiedică să spună adevărul, dar dacă și eu știu, îmi poate confirma.

Vorbim de situația generală. Foarte încrezător în el. Cuvinte amare la adresa lui Mitiță Constantinescu, care ar fi criticat unele acte ale guvernului Tătărescu, ceea ce el nu admite. „I s-a cam suit la cap" — este expresia ce întrebuințează.

Vorbim de situația economică și îi arăt punctele slabe ce apar la orizont.

Se exprimă elogios la adresa mea și îmi comunică că de curînd ar fi fost întrebat de rege despre mine și că ar fi răspuns că are „astăzi o opiniune de 1 000 ori mai bună acum decît acum 4 ani"[4].

La neîncrederea mea mărturisită asupra acestei aprecieri, față de atitudinea glacială a regelui față de mine, mi-a spus că așa este el de felul lui, față de multele griji ce are.

Evident, Tătărescu m-a asigurat că voi face parte „din viitoarea echipă", lucru ce mă lasă rece, știut fiind ce preț mic se poate pune pe vorbele lui.

În genere, o întrevedere amicală și călduroasă. Teatru? Izolarea? Luptă cu Brătianu[5]?

Intenționează să refacă partidul pe alte baze. Trebuie ca fiecare om politic să cunoască anumite probleme. A trecut opera „retorilor". M-a rugat să mă ocup de Sibiceanu, pentru alte întrebuințări...

Seara, Max Ausnit ne oferă un dineu la el acasă. Interior de „nouveau riche".

4 august... Vizitez cu ing. Lipăneanu[6] noua fabrică de muniții Wolf[7] de la Filaret, care îmi lasă o foarte frumoasă impresie.

Colonelul Manolescu îmi cere urgent să-l ajut cu 2 mil[ioane] la Broșteni. Nu cumva o fi vreo nevoie financiară de-a prințului Nicolae?

Chem pe dl. Al. Săvulescu, directorul Băncii de Scont, și îi ofer acțiuni telefoane. Acceptă în principiu.

Vin la mine artiștii dramatici Mișu Fotino [1886-1 70] și Vasiliu Birlic [1905-1 70] care joacă în grădina de vară „Teatrul Vesel", rugîndu-mă să-i ajut. Le dau 5 000 lei fără bilete. Erau fericiți la culme.

La 5 1/2 vine la mine acasă Bușilă[8], spre a-mi vorbi de creditul întreprinderilor sale.

La 6 1/2 vine G. Gheorghiu[9], dir. gl. U.G.I.R — care îmi anunță arestarea lui Bonciu, ing. [funcționar în aparatul tehnic] de la U.G.I.R.

La 7 1/2 plec la Galați cu ing. Miclescu de la șantiere.

5 august — Galați. De dimineață vizitez Șantierul Naval de la Dunăre, primit fiind de ing. Miclescu, Dan Periețeanu, ing. Neamțu [toți de la Șantierul Naval Galați]. Se construiește noua cală pentru 2 submarine și un vas-puitor de mine. Aspect general defavorabil. Situația financiar complexă. Este vorba să vină regele să bată primul nit, deși nu este încă nimic gata [s-a inaugurat la 22 octombrie 1938].

După-amiază vizitez Teatrul V.A. Ureche, Casa lui Cuza Vodă[10], Muzeul Pașa [colecție particulară de valori artistice și istorice] etc.

Deși nu mai avem viață politică de partid, intrigile nu contenesc.

7 august. Mă duc cu nevasta, Mircea [fiul autorului] și Miss Logan [profesoara de limbă engleză a familiei] să vizităm noul mausoleu de la Mărășești, apoi cel de la Mărăști și apoi Soveja. O impresie adîncă, care îmi răscolește toate vechile amintiri...[11]

9 august, București. Mă vizitează Sculy[12], care îmi povestește vizita ce a făcut lui Tătărescu, la Poiana, cu soția sa și Andrei. (Nu cumva se gîndesc la o căsătorie cu fata lui Tătărescu, Sanda?). Îmi descrie interiorul vilei de la Poiana (modest dar cu gust) și impresia de speriată ce dă d-na Tătărescu: primire amabilă și atentă.

---

[1] Secretar al lui Gh. Tătărescu, ulterior subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (24 nov. 1939-10 mai 1940) și subsecretar de stat la culte și arte (11 mai-3 iulie 1940).

[2] În calitate de consilier regal, Gh. Tătărescu a fost la Londra între 18 și 23 iunie. Guvernul britanic n-a încurajat demersurile de impulsionare a raporturilor economice cu România, motivînd că nu vrea să prejudicieze interesele economice ale Germaniei în Balcani.

[3] R. Vansittart (1881-1957). Subsecretar de stat permanent la Foreign Office, cel mai înalt funcționar de carieră în Ministerul de externe.(1930-1937); în 1938 deținea funcția, nou creată, de consilier principal diplomatic al guvernului.

[4] Referire, probabil, la intrarea lui V. Slăvescu în guvernul format de Gh. Tătărescu, la 5 ianuarie 1934, ca ministru de finanțe.

[5] Constantin (Dinu) I.C. Brătianu (1866-1950), președintele Partidului Național-Liberal (1934-1947); în 1930 a fost împotriva revenirii lui Carol II în țară.

[6] Ing. M. Lipăneanu, director la Banca de Credit Industrial, specializat în expertize tehnico-economice ale întreprinderilor.

[7] La Uzinele „Wolff" se mai fabricau corpuri de proiectile, chesoane și antetrenuri de artilerie.

[8] C.D. Bușilă, inginer, profesor la Școala Politehnică din București, fost președinte al U.G.I.R., fost director general al Reșiței, ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor (10 iulie 1941-7 oct. 1943).

[9] G. (Georgel) Gheorghiu, director general la U.G.I.R., pînă la 30 septembrie 1938, cînd trece la U.D.R.

[10] Împreună cu alți membri ai Societății „Cuza Vodă", venisc pentru a vizita stadiul lucrărilor de reconstruire a casei în care a locuit Alexandru Ioan Cuza, pe cînd era pîrcălab de Galați. Comitetul societății căuta atunci fonduri pentru terminarea și înzestrarea clădirii.

[11] În 6 august 1938 au avut loc solemnități, în amintirea marii biruințe de la Mărășești (1917), în fața Mausoleului eroilor neamului și a început vizitarea criptelor adăpostind oasemintele a 6 000 soldați și ofițeri români. Oficial, Mausoleul a fost inaugurat la 18 septembrie 1938. Scurt timp după intrarea României în primul război mondial, V. Slăvescu a fost rănit, într-o luptă lîngă Brașov. După o spitalizare de șase luni, a revenit pe front și a participat la bătăliile de la Mărășești. Pentru acte militare a fost decorat cu „Coroana României", panglica „Virtutea Militară". Era locotenent-colonel de artilerie (rezervă) — Marele Stat Major.

[12] Leon Sculy-Logothety, inginer chimist, director la „Prima fabrică de explozivi" — Făgăraș.

Vine la mine Manoilescu[1], în chestiunea împrumutului personal ce urmează a-i procura, pe casa d-nei Manoilescu. Îmi povestește de gravul incident ce a avut loc la Curtea de Argeș, pe peronul gării, cu ocazia parastasului pentru regina Maria[2], între C. Argetoianu[3] și Mitiță Constantinescu, pe chestiunea publicării acelor „Orientări" de la Consiliul Economic[4].

Apoi tot Manoilescu îmi spune că Parchetul face noi descinderi la „Steaua Română" pe baza unor operații cam în felul [Eugen] Grosz-Cagero[5].

La 1 vine la mine Mihai Ralea [1896-1964][6] ministrul muncii, spre a-mi aduce anteproiectul unei legi sociale, dorind a cunoaște avizul meu, ca președinte la U.G.I.R. Delicată atențiune.

Îmi spune că Armand Călinescu [1893-1939][7] a făcut descindere la sediul Soc. „I.G." [Farben], cu numele „Romanoil", unde s-au făcut descoperiri uluitoare în legătură cu finanțarea de către guvernul german a mișcării Gărzii de fier. S-ar fi găsit lista persoanelor care primeau bani în acest sens, în frunte cu Nae Ionescu[8]. O ediție revăzută a dosarului „Günther"[9]. Se vor da la iveală — în curînd — piesele găsite.

Codreanu [condamnat în luna mai la 10 ani închisoare] se găsește la Doftana, la regim sever; este căzut într-o stare de misticism religios și este obligat să împletească coșuri de paie.

La 1 1/2 mă duc la U.G.I.R. să văd planurile noului palat.

La 6 1/2, Comitet de Explozivi, care decide subscrierea a 10 milioane la Telefoane.

La 8 vine la mine Malaxa[10] și împreună cu Sculy discutăm situația fabricilor de explozivi.

Va participa și el la Telefoane.

10 august. La ora 9 comitet la Consiliul Bancar.

La ora 10 vine la mine Bușilă, cu care discutăm chestiuni de afaceri. Participă și el la Telefoane.

La 12 1/2 mă duc la Mitiță Constantinescu în chestiuni de afaceri. Îmi confirmă conflictul cu Argetoianu (cu mare indignare), descinderea de la Steaua și descinderea de la sediul lui „I.G. Farben Industrie".

Îmi dă 500 000 lei pentru construcția Palatului Ureche de la Galați.

După-amiază, prepar conferința ce voi face mîine la Vălenii de Munte: *Teritoriul, ca factor economic în apărarea națională.*

Vineri, 12 august... La 1 1/4 mă duc la Urdăreanu[11], spre a aranja participarea Casei Regale la Telefoane. Va subscrie 25 milioane lei. Mi-a spus că este f. ocupat cu partajul averii lăsate de regina Maria.

---

[1] Mihail Manoilescu (1891-1950), profesor universitar, economist, om politic de dreapta, adept al doctrinei corporatiste; subsecretar de stat la finanțe (30 martie 1926-4 iunie 1927); ministrul lucrărilor publice (12 iunie-10 octombrie 1930), ministrul industriei și comerțului (10 octombrie 1930-10 august 1932), ministru de externe (4 iulie-4 septembrie 1940).

[2] Născută în 1875, decedată la 18 iulie 1938, soția regelui Ferdinand și mama lui Carol II. La 21 iunie 1937, revista *Time* scria: „Ruptura finală dintre Carol și Nicolae s-a întîmplat la o petrecere de familie, cînd Carol a propus un toast în cinstea roșcovanei intruse madam Lupescu [decedată în 1977 — *n.n.*]; prințul de 15 ani Mihai a scăpat paharul de șampanie; Carol i-a tras un pictor. Nicolae a intervenit. O armă, se pare că a lui Nicolae, a detunat. Regina Maria, care a primit glonțul în piept, a început să scuipe sînge". *Apud* C. Neagu, D. Marinescu *Fapte din umbră*, vol. III, Editura politică, București, 1980, p. 123. Aceiași autori arată: „După un an de suferințe, regina Maria a încetat din viață. Cauzele morții sale n-au fost date publicității, dar circula zvonul că moartea i-ar fi fost provocată de glontele primit în anul precedent". Presa din 30 iulie 1938 a publicat testamentul, iar la 1 august Curtea de Apel a declarat deschisă succesiunea. Parastasul a avut loc sîmbătă 30 iulie 1938.

[3] Om politic (1871-1952), ministru de mai multe ori în perioada interbelică, prim-ministru (23 septembrie-23 noiembrie, 1939); în momentul respectiv, președinte al Consiliului Economic Superior.

[4] Față de funcțiile ce le avea din 1936 Consiliul Superior Economic (pregătirea de legi și măsuri economice), un decret-lege din 4 aprilie 1938 îi atribuia și elaborarea planului general economic. O nouă lege din 1 iunie 1938 îi încredința întocmirea și adoptarea planurilor și a programelor de raționalizare și valorificare a producției naționale, avizarea, la cerere, a proiectelor de lege cu caracter economic, financiar, social și a proiectelor de tratate și convenții în aceleași domenii. Chiar în dimineața „incidentului" de la Curtea de Argeș apăruseră precizări ale lui C. Argetoianu în legătură cu „*Orientările generale pentru alcătuirea unui plan economic pe un termen lung întocmite de Consiliul Superior Economic*" (aprobate la 15 iulie și a căror publicare integrală a început la 28 iulie). „Orientările" și declarațiile lui C. Argetoianu conțineau și o critică nenominală, dar și directă la adresa lui Mitiță Constantinescu, adeptul dirijismului de stat, și în legătură cu nepromulgarea unei noi legi a minelor.

[5] În iarna 1935-1936 a izbucnit un scandal în legătură cu excrocheriile în devize ale Societății anonime „Cagero", de pe urma cărora statul a înregistrat pierderi de sute de milioane de lei. Președinte al consiliului de administrație fusese chiar președintele Senatului, Lconte Moldovcanu, membru de vază al Partidului Național Liberal. Grosz-Cagero avea relații strînse și cu unii membri ai guvernului. La 13 iulie 1938, Eugen Grosz a fost condamnat la 4 ani și 6 luni închisoare și 5 ani interdicție.

[6] Sociolog, psiholog, eseist, profesor universitar, membru al Academiei, om politic; ministrul muncii de la 3 aprilie 1938 pînă la 3 iulie 1940. În 1943, în calitate de conducător al Partidului Socialist-Țărănesc, s-a alăturat Frontului Patriotic Antihitlerist, făurit din inițiativa P.C.R.; în perioada postbelică a fost ministrul României la Washington, reprezentant la UNESCO; a fost membru al Consiliului de Stat.

[7] Om politic, membru al guvernului de mai multe ori în deceniul patru; în momentul respectiv, ministru de interne și ministru ad-interim al educației naționale. Între 1 februarie și 6 martie 1939, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ministrul apărării naționale; președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ministrul apărării naționale ad-interim de la 7 martie la 21 septembrie 1939, cînd a fost asasinat de membri ai organizației fasciste Garda de fier (*Magazin istoric*, nr. 7/1967).

[8] Om politic de extremă dreaptă (1890-1940); filosof, publicist, profesor universitar.

[9] Serviciul Secret de Informații (S.S.I.) evalua (5 ianuarie 1939) că în 1938 organizațiile fasciste din România primiseră 800 milioane lei ca subvenții din Germania (cf. C. Neagu A. Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. IV, 1983, p. 57).

[10] Nicolae Malaxa, inginer, mare om de afaceri, proprietarul uzinelor cu același nume din București (după naționalizare, în 1948—Uzinele „23 August"), magnat al industriei siderurgice românești. I-a remis lui Carol II acțiuni reprezentînd 30-35 la sută din capitalul Uzinelor Malaxa. După unele evaluări, grupul Malaxa furniza două treimi din producția de proiectile, iar inventarul global se ridica la 6 100 150 450 lei în 1939.

[11] Ernest Urdăreanu, adjutant regal și prefect al Palatului (1933), din 1936 vice-mareșal și din 1937 mareșal al Palatului, ministru al Casei regale de la 27 martie 1938 pînă la 4 septembrie 1940. Prin poziția deținută a devenit membru în Consiliile de administrație a numeroase societăți economice. După abdicarea lui Carol II, l-a însoțit în exil.

avînd aerul să spue că are greutăți să-i împace pe „moștenitori", care fiecare socotește și evaluază, ca să nu fie păcălit de ceilalți. Ce langaj de ministru al Curții! Ce vulgaritate oribilă!

Am vorbit cîteva cuvinte de situație. Mi-a anunțat că se va face un decret care să statueze consiliile de administrație. Unii au prea puține și alții prea multe. Impresia unui om încrezut, vulgar, dar nu lipsit de inteligență...

Duminică, 23 octombrie. Stau acasă și lucrez în liniște, cînd pe la 4 1/2 mă cheamă la telefon Malaxa, ca să mă roage să merg să-l văd la el acasă (locuința e la Băneasa, unde are un manej și o mică locuință de lemn). Între 5-8 stau de vorbă cu el, asupra celor ce urmează:

M-a întrebat de ce am plecat de la finanțe, pentru ca să știe exact și cît mai complect motivele și cauzele.

I-am spus că am demisionat nefiind susținut și ajutat de colegii mei, în frunte cu Gh. Tătărescu, și apoi aveam în Manolescu Strunga[1] un partener la Ind. și Comerț, care ducea o politică economică care îmi primejduia moneta.

Eu eram prea rectilin și de bună credință în toată acțiunea mea, pe cînd toți ceilalți mă păcăleau și îmi dădeau lovituri din spate. Eram păcălit la fiecare pas, mințit, înșelat, eram cu adevărat crucificat.

Tătărescu m-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-l las — dar din moment ce aveam convingerea că nu era sincer, am plecat din guvern scîrbit, deziluzionat, după toată sforțarea cinstită ce făcusem.

De rege m-am despărțit în termenii cei mai buni, m-a chemat la masă cu soția mea și mi-a mulțumit pentru toată munca mea, recunoscînd că am făcut multe lucruri bune.

Dar de la plecarea mea din guvern nu m-a mai primit niciodată în audiență, deși i-am cerut de două ori, iar în ocaziunile cînd îl întîlneam, nu îmi adresa niciodată nici un cuvînt. Știu că ar fi spus odată lui Manoilescu despre mine că sînt un bun băiat, dar că prea ascultam tot ce îmi spunea Brătianu.

Îi spun apoi lui Malaxa, că deși s-a răspîndit zvonul că aș fi plecat din cauză că nu am voit să dau ceea ce mi-a cerut regele, trebuie să recunosc cinstit că niciodată, sub nici o formă, nu mi s-a cerut nimic și deci nu am dat nimic.

Îi spun că am dat afară pe Aureliu Ion Popescu, cumnatul lui Urdăreanu, și că poate aceasta mi-a atras ura acestuia, ceea ce pe mine mă lasă indiferent; aceasta impresionează pe Malaxa.

Vorbim apoi de calitățile unui om rămas neîntrebuințat și de durerea lui de a se vedea lăsat de-o parte, în timp ce alții conduc viața publică.

Malaxa, vorbind mereu de problema înarmării, îmi face următoarea destăinuire care mă uimește: acum cîteva zile întîlnindu-se cu Tătărescu și vorbind de înarmarea țării, Tătărescu spunea lui Malaxa: „Numai doi oameni pot salva și asigura înarmarea țării: d-ta domnule Malaxa, în care caz ar trebui să-ți vinzi toate fabricile ce ai, sau Victor Slăvescu". Ce surpriză pentru mine!!

Această sugestie a lui Tătărescu — spune Malaxa — m-a făcut să mă gîndesc la d-ta pentru Ministerul armamentului[2] și de aceea am voit să știu cum stați cu regele.

I-am atras atenția că eu n-am nici un fel de obligație luînd departamentul și înțeleg să lucrez numai după conștiința mea. Îmi plac situațiile netede și clare, căci pe mine nu mă interesează situațiile și vanitățile omenești decît în măsura în care sînt în armonie cu conștiința mea. Sînt un om fără avere, de aceea la această armonie și echilibru sufletesc, în care mă găsesc astăzi, nu înțeleg să renunț pentru nimic în lume.

Atitudinea mea pare a influența și impresiona pe Malaxa... ■

[1] I. Manolescu-Strunga, fruntaș liberal, moșier, președinte al mai multor societăți de comerț și industrie. Membru al guvernului (nov. 1934-august 1935 și noiembrie 1937).

[2] Creat în 1934, a fost contopit în februarie 1937 în Ministerul apărării naționale (Subsecretariatul de stat al înzestrării). Titular a fost președintele Consiliului de Miniștri, avînd ca subsecretar de stat pe ing. P. Bejan, de la 9 mai 1935 pînă în februarie 1937.

•CLIO ANUNȚĂ•

La 10 noiembrie 1986, la hotelul Marigny, președintele R.A. Egipt, Mohammed Hosni Mubarak, prețul președintelui Franței, François Mitterand, un tun de pe epava corabiei franceze „Patriote", eșuată cu aproape două secole în urmă, în fața Alexandriei. Nava aparținea flotei lui Napoleon, plecat de la Toulon, la 19 mai 1798, în campania de cucerire a Egiptului.

Circa 40 zile mai tîrziu, francezii ajunseseră în fața Alexandriei, dar cînd amiralul Bruyes ordonase navei „Patriote" să intre în port, ea eșuase pe o stîncă submarină. Era exact cu o lună înaintea bătăliei de la Abukir, din 1 august 1798, unde flota amiralului englez Nelson avea să o distrugă pe cea franceză.

De cîțiva ani, expediția lui Napoleon în Egipt a revenit în atenția arheologilor și marinei naționale franceze. Totul a început în 1983 (scrie revista franceză L'histoire, nr. 105, din noiembrie 1987), sub auspiciile prințului Napoleon, un descendent al împăratului, președinte al Comitetului de salvare a epavelor corăbiilor lui Bonaparte.

În 1984 și 1985, scafandrii Societății franceze de arheologie subacvatică au reușit să identifice vestigii ale navei-amiral a expediției, „L'Orient", respectiv o cîrmă impresionantă și imprimeria la care Bonaparte edita în acele zile o proclamație către populația Egiptului. Echipa de arheologi și-a concentrat apoi atenția asupra altei corăbii-epavă, „Le Guerrier", care transportase arhitecți și ingineri de poduri și șosele. Rămăsese neidentificat locul unde se afla epava lui „Patriote", pe care se găsea materialul științific al expediției. Era o corabie civilă, cu trei catarge, eșuată la cîțiva km vest de intrarea în portul Alexandria.

Din anul 1985, cu acordul Organizației de antichități egiptene, un grup de cercetare arheologică navală din Franța a preluat conducerea întregului șantier de explorare a epavei „Patriote", că ela i s-a spus „arca științelor", în mai 1986 începînd cântarea propriu-zisă. După o săptămînă, s-au găsit cîteva piese: plăci și cuie de cupru pentru dublarea cocii și un octant, iar pînă toamna au mai fost recuperate patru tunuri.

Dar în portul Alexandria marea este aspră: în aceștl aproape 200 ani ea a distrus epava și i-a împrăștiat rămășițele, iar dragările succesive ale șenalului i-au accentuat descompunerea. În plus, marea fiind caldă, a dezagregat substanțele organice. Obiectele aduse la suprafață sînt curățate și tratate prin cele mai moderne procedee chimice, pentru a putea fi restaurate.

F.I.

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Inaugurarea la Sibiu, a unui monument al lui Mihai Eminescu — operă a sculptorului Radu Moxa — oferă presei prilejul de a evoca personalitatea marelui nostru poet. Ziarul România, de exemplu, din 4 octombrie scrie: „Eminescu înseamnă pentru noi conștiința solidarității spirituale și etnice a neamului. Poet de ampioare universală și profetic luptător, Eminescu reprezintă sinteza istorică a faptelor noastre de creație. El a depășit hotarele vremii, devenind astfel necontenita prezență spirituală a României".

● În Editura Cartea Românească apare o nouă versiune a poemului Iliada de Homer, realizată de G. Murnu, cu ilustrații de pictorul și graficianul Ary Murnu. Prima traducere a lui G. Murnu din această operă clasică a fost editată de Vasile Pârvan și a obținut marele premiu al Academiei Române.

● „În ziua de 12 octombrie 1915, la ora cinci dimineața, poarta închisorii Saint Gilles se deschidea pentru a lăsa să treacă silueta măruntă și șovăielnică a unei femei. Peste cîteva minute, pe cîmpia dezolantă de la poalele unui dîmb, răsuna o salvă de gloanțe. Așa s-a stins flacăra vieții în trupul firav al aceleia care fusese miss Edith Cavell, eroica soră de caritate, pentru ca o altă flacără nestinsă să se aprindă în amintirea tuturor celor care îi venerează azi numele", scrie România din 13 octombrie.

În fiecare an, la 12 octombrie, în celula nr. 28 a închisorii Saint Gilles, unde și-a trăit miss Cavell ultimile ceasuri chinuite ale vieții, este un adevărat pelerinaj, care continuă apoi la mormîntul martirei.

Cine a fost Edith Louisa Cavell? Născută în 1865 în Anglia, ea a îmbrățișat profesia de infirmieră; în 1907, a lucrat la clinica Berkendael din Bruxelles, care, în vremea primului război mondial, a fost transformată în spital

Presa bucureșteană continuă să reflecte îngrijorarea opiniei publice românești față de gravele evenimente care au loc pe plan internațional. Într-un articol apărut în ziarul *Lumea românească* din 12 octombrie, de pildă, Ella Negruzzi, referindu-se la Acordul de la München — despre care am relatat în cronica apărută în numărul trecut al revistei — și înfierînd dezmembrarea Cehoslovaciei, scrie că hitleriștii „nu au limită în apetiturile crescînde spre Orient"[1], iar Tudor Teodorescu-Branișteanu, într-o scrisoare trimisă publicației menționate, arată că „a primit Acordul de la München cu un mare, un chinuitor sentiment de durere". Încurajînd tendințele agresive, expansioniste ale Germaniei hitleriste, Acordul de la München a deschis totodată o reacție în lanț în rîndul pretendenților la expansiune în centrul și sud-estul Europei. În acest cadru, în urma ultimatumului guvernului polonez de a i se ceda orașul și zona Teschen, guvernul cehoslavac a admis și această cedare, „constrîns — după cum relatează ziarul *România* din 3 octombrie — de împrejurările ce decurg din hotărîrile de la München". Teritoriul cedat „reprezintă — continuă publicația amintită — o regiune foarte importantă din punct de vedere industrial". În același timp, se făceau tot mai puternic simțite presiunile pentru cedări teritoriale Ungariei horthyste. „Teritoriile din Slovacia și Rusia subcarpatică meridională, de-a lungul frontierei româno-cehoslovace, formează obiectul revendicărilor Ungariei", remarca ziarul *Universul* din 30 octombrie.

În toată această perioadă, România a refuzat să se asocieze acțiunilor ce aveau drept scop anexiuni teritoriale.

La 18 octombrie a avut loc la Galați o întrevedere între regele Carol II și N. Petrescu-Comnen cu Józef Beck, ministrul Afacerilor Străine al Poloniei, venit să obțină asentimentul guvernului român pentru ocuparea Ucrainei subcarpatice de către Ungaria. Atît regele, cît și ministrul de externe N. Petrescu-Comnen s-au opus acestui plan, subliniind importanța economică, politică și militară a existenței unei granițe comune între România și Cehoslovacia. Ei resping, de asemenea, oferta poloneză ca România să alipească unele teritorii din Ucraina subcarpatică locuite de români.

Într-un editorial intitulat *Poziția României*, ziarul *L'Indépendance Roumaine* remarcă în acești termeni politica țării noastre în acea perioadă: „În timpul crizei europene, România a avut o atitudine

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Populația cehă din ținutul sudet se refugiază sub amenințarea invaziei germane

Generalul Averescu într-o fotografie din timpul războiului pentru întregirea patriei

care i-a adus nu numai din partea presei internaționale, dar și din partea diferitelor cancelarii, mărturii de gratitudine și admirație care vor constitui o pagină din cele mai glorioase ale istoriei sale contemporane".

Poziția principială a României este reliefată și de diferite publicații de peste hotare. Ziare cehoslovace, de exemplu, relevă cu gratitudine atitudinea țării noastre față de Cehoslovacia. Astfel, *România* din 29 octombrie reproduce din publicația *Narodny Listi* următoarele: „Exprimăm recunoștința noastră cea mai călduroasă și mai profundă față de guvernul român și față de întreaga opinie publică din România. Politica României s-a dovedit de un adevărat cavalerism în aceste timpuri grele pentru Cehoslovacia. Trebuie să spunem că nu sîntem surprinși de această atitudine a României, întrucît am avut și mai înainte ocazia să constatăm aceste calități ale ei. În toate problemele economice și politice am avut de a face cu gentlemani, atunci cînd am stat de vorbă cu România. Numai în nevoie îți poți cunoaște adevărații prieteni. Națiunea cehă și cea slovacă au avut în nenorocirea lor o adevărată consolare în nobila simpatie și loialitate arătate de România".

Ziare din alte țări elogiază, de asemenea, sprijinul acordat de poporul român statului cehoslovac. Cotidianul parizian *Le Moment* din 28 octombrie, de exemplu, scrie: „Adevărații prieteni se cunosc la nevoie și Cehoslovacia a putut să constate recent care au fost și care sînt prietenii ei. Prietenă și aliată în timpul cînd țara vecină își începea ascensiunea în concertul națiunilor, România nu și-a schimbat cu nimic sentimentele și angajamentele sale în momentele nefericite pentru Cehoslovacia". Ziarul american *New York Times* din 4 octombrie menționează în aceeași ordine de idei: „România a dat o dovadă strălucită de loialitate față de tratatele și de prietenii săi chiar în momentul în care marile puteri nu-și onorau semnătura".

La 31 octombrie, guvernul cehoslovac trimite un mesaj guvernului român în care își exprimă „recunoștința Cehoslovaciei pentru atitudinea cavalerească a României și vii mulțumiri pentru sprijinul dat" poporului cehoslovac.

Prin decret regal, la 11 octombrie se înființează breslele de lucrători, funcționari și meseriași, care urmau, în intenția autorității de stat, să ia locul sindicatelor.

Încă de la instaurarea regimului puterii personale a regelui, clasa muncitoare a luptat pentru apărarea organizațiilor sale profesionale, pentru menținerea sindicatelor. Acest lucru s-a manifestat și la Conferința celor 78 de delegați ai sindicatelor care a avut loc la Cluj în zilele de 16-17 septembrie 1938. „Conferința — scrie

Cronică măruntă

al Crucii Roșii. În perioada ocupării Belgiei de către trupele germane, Edith Cavell a rămas la postul ei, intrînd într-o organizație ce ajuta prizonierii aliați să evadeze și să ajungă în Olanda. Învinuită de spionaj, a fost arestată și condamnată la moarte, în 1915, de un tribunal militar german.

„Mii de răniți care au scăpat de moarte — continuă publicația menționată — datorită organizației create la Bruxelles de această femeie, cei peste 800 de soldați englezi și 700 de refugiați francezi, care, grație tot energiei și spiritului său de abnegație, au putut trece frontiera, spre libertate și viață — cu toții au binecuvîntat și binecuvîntează numele lui miss Cavell.

Azi, miss Cavell, ne apare ca victima unei groaznice neînțelegeri. Victima războiului care, el însuși, este o groaznică neînțelegere".

● 16 octombrie: Iașul a fost împodobit — scrie presa din această lună — cu un nou lăcaș de cultură. Muzeul național „Cuza vodă" [azi Muzeul Unirii], din str. Lăpușneanu, inaugurat în clădirea fostului palat domnesc. Inițiativa se datorează profesorului Nicolae Iorga, care „încă o dată a dat dovadă de interesul și dragostea ce poartă Iașilor".

● Arheologul finlandez A.M Tollgren, de la Universitatea din Helsinki, scrie într-un articol din Eurasia Septentrionalis Antiqua, vol XII, 1938, despre arheologia românească: „România cu importantele sale muzee, cu preistoricienii ei eruditi, talentați și foarte activi, ocupă un loc trainic în arheologia preistorică internațională. Situația geografică a României, istoria sa și etnografia sa preistorică (culturile cu ceramică pictată, legăturile cu vechiul Orient și cu Europa, înfloritoarea civilizație a bronzului de odinioară descoperirile scitice, puternicele in-

OCTOMBRIE 1938

Cronică măruntă

fluențe grecești și romane, resturile de civilizație ale popoarelor germanice și nomade din epoca năvălirilor etc.) sînt de o extraordinară însemnătate pentru studierea fenomenelor culturale preistorice și protoistorice din regiunile Pontului, precum și din Rusia de vest și din Rusia centrală".

● La cinematograful „Aro" — premieră excepțională, anunță presa bucureșteană: Katia, după celebrul roman al scriitoarei române Martha Bibescu, cu renumiții actori Danielle Darrieux și John Loder. Iată ce mărturisește autoarea romanului, Martha Bibescu, reporterului ziarului România din 17 octombrie, despre filmul Katia, ce va rula simultan la București, Paris, Londra și Bruxelles: „Pe vremea cînd scriam Katia (acum cîțiva ani) obsesia personajului se impunea deseori mie sub aparența încîntătoare a lui Danielle Darrieux. O văzusem pentru întîia oară în filmul Mayerling. Din acest moment eroina la care mă gîndeam de atîta timp luase definitiv înfățișarea ei".

● Timpul din 17 octombrie publică un interviu al Luciei Demetrius despre literatura română cu Elena Văcărescu: „O consider una dintre cele mai puternice literaturi ale Europei de azi, vrednică să treacă granițele, să stea alături de mari și recunoscute opere. A apărut acum de curînd, în editura Du Sagittaire, o istorie a literaturii române în limba franceză, de D. Munteanu". În continuare, Elena Văcărescu vorbește despre activitatea sa în slujba culturii românești. „Anul acesta am ținut la Paris 14 conferințe și o întreagă serie în provincie. Cînd se vorbește de opera mea, simt că este vorba de România".

● Se împlinesc în luna aceasta — menționează România din 21 octombrie — trei sferturi de veac de existență a unela din cele mai vechi instituții românești din ziarul *Lumea nouă*, din 25 septembrie, reproducînd din rezoluția adoptată cu acest prilej — a găsit necesar să scoată în evidență principiile sale de bază prin care se declară în mod hotărît pentru libertatea sindicală și cere d-lui ministru al muncii ca, cu ocazia unei eventuale modificări de lege, să păstreze neatinse principiile libertății sindicale".

Opoziția clasei muncitoare nu a reușit să împiedice, pînă la urmă, desființarea sindicatelor și înființarea breslelor. Dar luptele purtate pentru apărarea sindicatelor, deși nu și-au atins scopul principal urmărit, au demonstrat că mișcarea muncitorească rămînea principala forță potrivnică dictaturii regale. În același timp, poziția fermă a clasei muncitoare a silit guvernul să elaboreze o lege a breslelor, care față de planurile inițiale, avea un conținut mai ponderat, și păstra multe dintre prevederile vechii legislații muncitorești.

Partidul comunist — aplicînd în mod just tactica intrării în noile organizații profesionale pentru a zădărnici intențiile guvernului de a le transforma într-o anexă a sa — pășește în fruntea acțiunilor de organizare a acestor organisme și desfășoară o amplă activitate de lămurire a muncitorilor asupra necesității continuării luptelor revendicative în cadrul breslelor.

La 3 octombrie, încetează din viață, în vîrstă de 80 ani, mareșalul Alexandru Averescu, la locuința sa din Șoseaua Kiseleff. Sînt organizate funeralii naționale, corpul defunctului fiind depus în rotonda Ateneului Român. Înhumarea are loc în cripta de la Mărăști, în mausoleul ce simbolizează dîrzenia ostașului român în lupta pentru apărarea pămîntului străbun.

Ziarele publică numeroase comentarii în care sînt reliefate meritele dispărutului. *Universul* din 8 octombrie, de exemplu, reproduce o serie de fragmente din cuvîntarea generalului Gh. Argeșanu, ministrul apărării: „Născut în 1859, anul Unirii, fiu al slugerului Averescu, învățător sărac din județul Ismail, printr-o muncă încordată de a se cultiva, termină seminarul teologic, se apucă de școala de arte și meserii din București, cînd începe războiul din 1877 se înrolează ca voluntar". Evocînd personalitatea mareșalului într-un articol publicat în *Timpul* din 6 octombrie, Gheorghe I. Brătianu scrie: „Ostaș ridicat prin vrednicia sa, pînă la cele mai înalte trepte ale comandamentului și ale răspunderii, el căpătase în rîndurile celor mulți valoarea unui simbol: cel puțin odată se adeverise că în raniță sergentului de la 1877 se ascundea bastonul de mareșal din 1930.

Soldat prin chemare, ca și prin temperament, el privea problemele războiului prin prisma strategiei. Astfel, în 1916, obiectivul

La 30 septembrie 1938 este semnat funestul Acord de la München de către (de la stînga la dreapta) A. Hitler, E. Daladier, N. Chamberlain şi B. Mussolini prin care regiunea sudetă este cedată Germaniei naziste

strategic îi inspirase manevra spre miazăzi, peste Dunăre, pe care a şi încercat-o la Flămînda. Mai era însă şi concepţia politică a războiului: afirmarea dreptului naţiunii noastre asupra Ardealului şi a tuturor ţinuturilor de dincolo de munţi, care trebuia făcută, în ceasul hotărîtor, cu orice risc şi orice jertfă. Acei care au avut, ca scriitorul acestor rînduri, cinstea de a lupta în 1917 în rîndurile Armatei a II-a păstrează vie amintirea ordinelor şi instrucţiilor, precise şi limpezi, ce li se dădeau de Comandamentul ei, căci Averescu nu poartă numai laurii fulgerătoarei străpungeri a frontului de la Mărăşti, dar şi acei ai rezistenţei îndîrjite ce i-a urmat de la Oituz la Trotuş, oprind năvălirea duşmană, salvînd Moldova şi ţara, tot atîta ca şi efortul eroic de la Mărăşeşti".

Se împlinesc în această lună a anului 1938 douăzeci de ani de cînd Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român, întrunit la Oradea, adoptă, în unanimitate, declaraţia redactată de Vasile Goldiş privind hotărîrea naţiunii române din Transilvania de a se aşeza „Printre naţiunile libere" şi recunoaşterea Comitetului ca organ provizoriu de conducere a Transilvaniei. Momentul este rememorat în ziarul *România* din 19 octombrie, într-un articol semnat de Ion Clopoţel: „În ziua de 12 octombrie se întrunea în Oradea Mare comitetul naţional român, sub preşedinţia bătrînului luptător dr. Teodor Mihali. Şedinţa a avut loc în casele regretatului fruntaş dr. Aurel Lazăr. O moţiune politică a fost votată în sensul că guvernul şi parlamentul din Budapesta nu au căderea de a reprezenta poporul român la conferinţa de pace [de la Paris]. Monarhia austro-ungară a cerut şi a semnat armistiţiul... Comitetul naţional român a simţit că este momentul suprem de a se contesta Vienei şi Budapestei dreptul de a mai dispune după bunul plac de popoarele «supuse». Comitetul a fost convocat la Oradea. După dezbateri furtunoase, Comitetul a redactat o moţiune curajoasă şi a autorizat pe d. deputat dr. Alexandru Vaida-Voevod să o citească în parlamentul din Budapesta". După întrunirea de la Oradea — îşi reaminteşte, în continuare, Ion Clopoţel — „Comitetul naţional s-a declarat în şedinţă permanentă. Şi-a ales o comisie cu depline puteri care să activeze în Arad şi să facă faţă tuturor situaţiilor ce evoluau cu repeziciune de la o zi la alta. Dr. Vaida-Voevod a plecat imediat la Budapesta şi a cerut biroului parlamentului să i se permită să ia cuvîntul. Cuvîntarea a fost rostită la 18 octombrie şi a provocat o extrem de violentă protestare din partea grofilor atotputernici". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Transilvania. Liceul grăniceresc „George Coşbuc" din Brad. Liceul a avut o covîrşitoare influenţă pentru întreg ţinutul din judeţul Someşului-Mare — împreună cu alte trei licee româneşti din Braşov, Blaj, Beiuş — asupra maselor româneşti din Ardeal. Aceste şcoli „sînt legate cu trecutul lor de viaţă naţională şi intelectuală a românilor ardeleni dinainte de unire, precum legate au fost între ele într-un acelaşi aspiraţii şi aceeaşi misiune".

● Universul la rubrica Mărunte: În Statele Unite sînt azi în vigoare nu mai puţin de 1 156644 de legi. Vai de studenţii în drept care trebuie să le studieze; republica Andora, cel mai mic stat din lume, are o armată compusă din... şase soldaţi şi un ofiţer; continentul pe care trăiesc cele mai multe cămile nu e Africa ci Asia; există 7 000 de varietăţi de trandafiri, dar dintre ele numai vreo 30 de varietăţi sînt parfumate, iar dintre acestea numai trei pot servi pentru extragerea esenţei.

● Timpul din 19 octombrie publică un articol despre Constantin Brâncuşi: „Ochii i-a deschis asupra lumii acum şaizeci şi doi de ani, într-un sat de lîngă Tg. Jiu, în Gorjul acelui dîrz căpitan care a fost Tudor Vladimirescu. Din mediul acela, noduros şi aspru, a păstrat ei dragul şi mirarea faţă de stînci şi pietre sfărîmţuroase sau faţă de crengi sugrumate şi trunchiuri de copaci abrupte. Şi faptul însuşi că Brâncuşi reprezintă de paisprezece ani tot ce-a dat mai bun şi mai măreţ arta sculpturii în lume vine să explice legătura artistului de ţarină, de realităţile lui primordiale elementare: piatra şi lemnul. Originea ţărănească a lui Brâncuşi ne dă astfel măsura dragostei sale pentru materie şi lămureşte semnificaţia adîncă a sculpturii lui".

ABD-EL-KADER, UN VERCINGETORIX AL ISTORIEI MODERNE

CONSTANTIN ANTIP

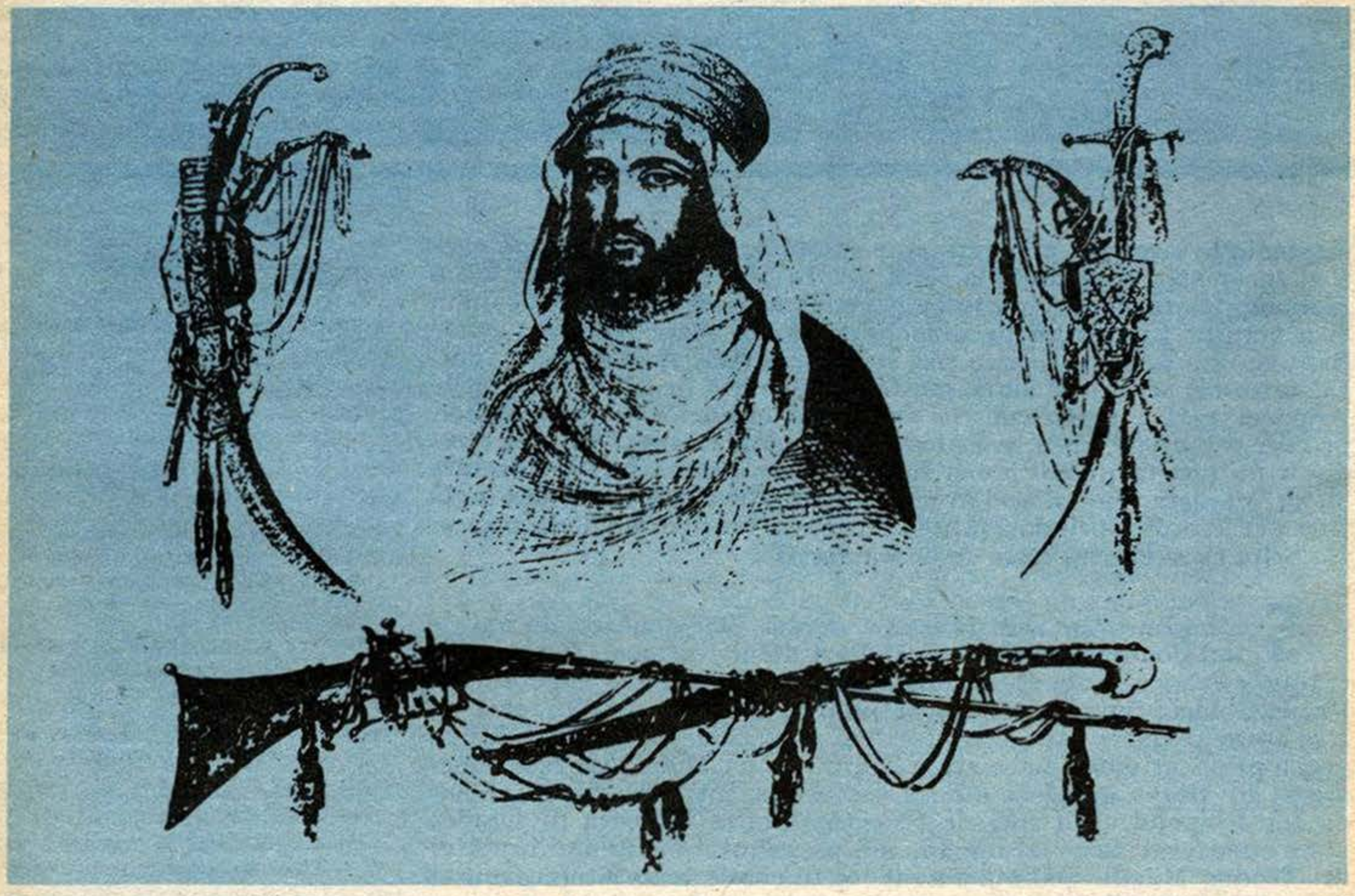

La 14 iunie 1830, un corp expediţionar format din trei divizii de infanterie, unităţi de artilerie, subunităţi de geniu şi alte specialităţi, sub comanda generalului Louis de Bourmont, ministrul de război al Franţei, debarca, de pe 100 nave de luptă şi 500 de transport, la Sidi-Ferruch, în provincia de tip sâlyâne[1] Algeria, pentru „o stabilire definitivă în această ţară". Străbătînd cei 30 kilometri care-l despărţeau de Capitală, soldaţii francezi, respingînd rezistenţele opuse de forţele puterii otomane suzerane şi de detaşamente indigene, intrau la 5 iulie în oraşul alb — Alger; 3 500 ieniceri depuneau puştile şi iataganele la picioarele noilor cuceritori. La mai puţin de o săptămînă, uitimul dey otoman, Hussein, se îmbarca pe fregata „Jeanne d'Arc", cu destinaţia Neapole. Înceta, astfel, stăpînirea otomană de peste trei secole asupra acestor pămînturi, dar începea o altă dominaţie străină, a colonialismului francez.

Localnicii nu vedeau în soldaţii veniţi de peste mare, cum proclamase Bourmont, pe eliberatorii lor. De îndată triburile Haşem, Beni-Amer şi Gharaba s-au pus sub autoritatea respectatului marabut (şef religios) Mahied-Din şi au pornit războiul sfînt — djihad. În interval de doi ani, 32 triburi algeriene au opus ocupantului 12 000 luptători. Atacurile lor au fost zădărnicite, dar în faţa baionetelor, gloanţelor şi obuzelor duşmane, un tînăr, despre care pretutindeni circulau numai cuvinte de laudă, a dat răsunătoare probe de iscusinţă şi bravură. El va fi acela pe care adunarea principalelor triburi algeriene, ţinută la Ersebia, îl va aclama, la 22 noiembrie 1832, „sultan al arabilor".

[1] În cadrul sistemului autonomiilor din Imperiul otoman, provinciile de tip *sâlyâne* se aflau pe treapta imediat următoare autonomiilor de stat; teritoriul lor nu putea fi împărţit în timare (formă specifică de posesiune a pămîntului în imperiu). Sultanul confirma în fruntea acestor provincii un înalt dregător (în Algeria se numea dey), care avea obligaţia să trimită anual la Istanbul un tribut fix în bani.

Singurul text valabil

Se numea Abd-el-Kader. Avea 24 ani (se născuse la începutul anului 1223 al Hegirei, 1808, la Guetna-ued el Hammam) şi întrunea toate atributele unui conducător al marelui război de eliberare. Se bucura de dreptul de a purta turban verde, ca şarif, adică descendent din familia lui Muhammad; deţinea titlul de hagiu, deoarece, împreună cu tatăl său, Mahi-ed-Din, fusese în pelerinaj la Mecca şi Medina; făcea parte dintre tolbas, oameni ai cărţii; era excelent pregătit în meseria armelor; constituia un exemplu de putere de muncă şi perseverenţă, de moralitate şi sobrietate.

Deşi a fost declarat sultan, Abd-el-Kader s-a mulţumit cu titlul de *emir-el-mumenin* (comandor al credincioşilor), pentru a nu stîrni invidii în interior şi a înlesni consensul reclamat de cauza comună; s-a considerat doar calif (locţiitor) al sultanului Marocului şarifian, prezumat ca aliat din exterior.

La 25 noiembrie, după ce cei două milioane de algerieni fuseseră încunoştiinţaţi despre investitura sa, şi-a făcut intrarea în oraşul Mascara, devenit capitala emiratului. De îndată a poruncit ca toţi bărbaţii capabili de luptă să-şi asigure o puşcă şi un cal, a trimis agenţi să cumpere arme de foc de la Fez, a luat măsuri de reparare a mijloacelor militare existente.

Bănuind că înfruntarea va fi îndelungată şi grea, Abd-el-Kader a promovat metodele războiului popular, lipsind trupele franceze de posibilitatea de a duce bătălii de tip european, hărţuindu-le, obosindu-le, uzîndule, tăindu-le comunicaţiile, capturîndu-le convoaiele de aprovizionare, atrăgîndu-le în locuri neprielnice, lovindu-le cînd pătrundeau înspre adîncul ţării şi erau depărtate de bazele lor, cînd se întorceau vlăguite de arşiţa soarelui, de furtunile de nisip, de viscolele de zăpadă.

De la o operaţie precum cea de la Mostaganem (august 1833), cînd, sub tirul artileriei inamice, combatanţii libertăţii au încercat să dărîme zidurile oraşului cu cazmalele, la dezastrul francez din defileul Macta (soldat, în iunie 1835, cu luarea comenzii unui general de talia lui Trézel), de la greaua înfrîngere suferită de arabi la Sikkah (iulie 1836, prima victorie repurtată de Armata franceză de Africa în cîmp deschis), la strălucitoarea izbîndă de la Sidi Brahim (septembrie 1845, „succes enorm pentru Abd-el-Kader" — consemnează viitorul general Cavaignac, contemporan al evenimentului), timp de un deceniu şi jumătate, nedescurajat de eşecuri, fortificat de succese, Abd-el-Kader a urmărit cu tenacitate scopul său strategic — izgonirea ocupanţilor de pe teritoriul Algeriei.

Acţiunile armate au fost combinate cu negocierile, şeful militar arab manifestîndu-se şi ca abil diplomat. Certificarea peremptorie: cele două tratate încheiate între emirat şi Franţa, în 1834 şi 1837. Abd-el-Kader a tratat cu guvernul francez de la putere la putere, ca unic conducător al întregii populaţii algeriene, impunînd acceptarea autorităţii sale asupra a două treimi din suprafaţa ţării şi mărginind stăpînirea efectivă a ocupanţilor asupra comerţului de coastă din nord şi localităţilor unde aveau garnizoane.

Ingenios a fost eludată, în cursul negocierilor, clauza esenţială pusă de Paris — recunoaşterea suveranităţii Franţei. Dacă în textul francez al celui de-al doilea tratat, de la Tafna, articolul I stipula că „emirul Abd-el-Kader recunoaşte suveranitatea Franţei în Africa", în textul arab — singurul pe care emirul şi-a pus sigiliul şi deci l-a considerat valabil — articolul respectiv avea redactarea: „Comandorul credincioşilor ştie că sultanul [regele Franţei — *n.n.*] este mare".

Războiul sfînt, în accepţia lui Abd-el-Kader, avînd două finalităţi — izgonirea invadatorilor şi ridicarea neamului arab la conştiinţa de sine ca popor unitar —, răgazul intervenit a fost folosit pentru edificarea unui sistem de guvernămînt apt să răspundă ambelor direcţii. Fundamentală a fost adoptarea criteriului teritorial în organizarea administrativă, emirul sesizînd că aceasta este mijlocul depăşirii parcelării, mentalităţii restrictive şi disciplinei de trib ori de confrerie religioasă, transformării Algeriei dintr-un conglomerat anarhic într-un ansamblu omogen, receptiv la achiziţiile civilizaţiei moderne.

Principala cale

Abd-el-Kader a modelat o putere centralizată şi ierarhizată, cu subdiviziuni locale — provincii, fiecare în frunte cu un guvernator, cu competenţe integrale în materie civilă şi militară, agalîcuri (districte), caidate şi şeicate. Demnitarii şi dregătorii — calif, aga, caid, şeic, cadiu ş.a., — erau subordonaţi strict puterii politice, legaţi de ea printr-un jurămînt de a nu păgubi guvernul şi a nu comite nedreptăţi faţă de locuitori. Totodată, emirul a proclamat că oricine are a se plînge de aga, caid, şeic şi cadiu să se adreseze direct lui şi i se va face dreptate. Spre a asigura suportul financiar, a fost înfiinţat un tezaur public, alimentat prin impozite, precum aşur (dijma), zekka (darea pe animale, cu excepţia cailor, în natură sau în bani), mauna (contribuţie în bani pentru necesităţile războiului), venitul domeniilor publite, cel provenit din monopolul asupra vînzării de cereale în Spania etc. Emirul şi-a instituit şi bătut propriile monede. Sistemul financiar menţionat a anulat vechea inechitate, cînd triburile erau împărţite în impozabile şi neimpozabile

(cele care slujeau autorităţile otomane). Pentru organizarea administrativă, fiscală, de comerţ exterior, o sursă de inspiraţie au reprezentat-o reformele efectuate de Mehmet Ali în Egipt[1], pe care, în drumurile făcute la Mecca, emirul le cunoscuse şi apreciase.

Cu grijă au fost luate în considerare problemele dezvoltării economice, prin organizarea exploatării minelor de fier şi plumb, construirea unei turnătorii de fontă, a unor fabrici de tunuri, muniţii, pulbere, harnaşamente ş.a. Privind în perspectivă, emirul a înţeles că opera lui nu putea fi împlinită decît dacă ţara dispunea de oameni instruiţi. În acest sens s-a preocupat de dezvoltarea reţelei şcolare, a rezervat un loc de onoare intelectualilor. „Mi s-a întîmplat — spunea el — să graţiez pe unii dintre tolbas care ar fi meritat să fie daţi morţii. Însă în ţara noastră e nevoie de timp îndelungat pentru a te forma ca veritabil învăţat, încît nu-mi puteam permite îndrăzneala de a distruge într-o singură zi roade obţinute cu atîta trudă".

Spre a întări autoritatea guvernului său şi a mobiliza energiile pentru cauza eliberării, emirul a folosit atît metoda convingerii, cît şi pe cea a constrîngerii. S-a deplasat personal, ca simplu vizitator, în „republicile" berberilor; kabiliile, iar emisarii săi îi răspîndeau şi explicau proclamaţiile din Muniţii de Apus pînă în deşertul Saharei; pătrundeau şi în aşezările marocane spre a le sensibiliza la sprijinirea luptei algerienilor. Constrîngerea a vizat obligativitatea participării la efortul general consacrat eliberării, sancţionarea refractarilor, a pactizanţilor cu forţele de ocupaţie.

Întrucît djihadul era văzut ca principala cale de regenerare a poporului, un obiectiv prioritar l-a constituit perfecţionarea instrumentului de ducere a acestuia. Crearea unei puteri armate adecvate circumstanţelor a fost opera de căpetenie a lui Abd-el-Kader. Ea avea două componente: armata permanentă (infanterie, cavalerie, artilerie), formată din voluntari pe viaţă, şi trupele nepermanente (luptători pedeştri şi călăreţi), alcătuite din contingente recrutate de triburi.

Un regulament militar statua structurarea armatei, modalităţile de pregătire şi promovare a cadrelor, de instruire a soldaţilor, cerinţele ordinii şi disciplinei. Regulamentul pretindea comandantului să fie brav, înţelept, prevăzător, de o corectitudine ireproşabilă, deoarece „ofiţerul este pentru trupă ceea ce este inima pentru trup; dacă inima e bolnavă, se resimte tot organismul". Trupei i se cerea să se instruiască temeinic, „pentru a cunoaşte la perfecţie legile războiului", modul de purtare a lui. Pentru recompensarea faptelor de vitejie deosebite a instituit o decoraţie din aur şi din argint, cu inscripţia „Nasser-ed-din" (Campion al credinţei).

În stare de pace, emirul păstra pe lîngă sine un nucleu central al armatei regulate, iar grosul era dizlocat în proporţii egale în provincii, cîte un batalion de infanterie, un escadron de cavalerie şi două-trei piese de artilerie. Totodată, pentru siguranţă, a amenajat două linii de puncte fortificate, paralele cu Mediterana, prima servind ca sprijin detaşamentelor lansate împotriva garnizoanelor franceze din nord, a doua ca poziţie de repliere.

Un soldat francez la 20 de locuitori autohtoni

Cu o astfel de organizare militară, care a însemnat la apogeu o armată permanentă formată din 8 000 infanterişti, 2 000 cavalerişti, 240 artilerişti, şi una nepermanentă de circa 50 000 luptători, a fost reînceput djihadul.

Motivul l-a furnizat mareşalul Valée, care, pentru a arăta că steagul regelui Franţei şi nu al altei ţări trebuia să domine Algeria, a întreprins o demonstraţie militară ce a afectat zone de sub controlul lui Abd-el-Kader. Considerînd că s-a produs o încălcare a tratatului de la Tafna, emirul i-a trimis comandantului francez, la 3 noiembrie 1839, o scrisoare-declaraţie de război: „Ca să nu mă puteţi acuza de reacredinţă, vă previn că reîncep războiul. Pregătiţi-vă deci, avertizaţi pe cei aflaţi în călătorie, pe cei răspîndiţi, într-un cuvînt, luaţi toate măsurile pe care le credeţi de cuviinţă". La 20 noiembrie acelaşi an, decizia lui Abd-el-Kader era pusă în aplicare.

Pentru ca numai drapelul francez să fluture sub cerul algerian, guvernul francez a conchis că trebuia zdrobită puterea lui Abd-el-Kader, misiune încredinţată generalului Thomas Bugeaud, numit, la 30 decembrie 1840, guvernator al Algeriei şi comandant al Armatei de Africa. La plecarea în post, mareşalul Soult, ministrul de război, îi recomanda: „Războiul contra arabilor nu se poate purta ca şi cum s-ar desfăşura în Europa; rezultatele debile obţinute prin operaţiile militare regulate au demonstrat cu claritate acest lucru".

Bugeaud a aplicat o metodă complet diferită de a predecesorilor săi. Coloanele greoaie echipate ca în campaniile napoleoneene au fost înlocuite cu coloane mobile, uşoare, care şi-au adaptat tactica la fizionomia războiului practicat de emir, evitînd să provoace bătălii mari de tip clasic, dînd atacuri de mică anvergură, dar proliferate în spaţiu şi des repetate în timp. Forţele invadatoare dublau acţiunile militare propriuzise cu raziile devastatoare, care se încheiau cu distrugerea recoltelor şi plantaţiilor, răpirea cirezilor de vite, jefuirea şi decimarea populaţiei ce nu accepta jugul, transformarea satelor în scrum[2].

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

[2] Se cere menţionat că îndelungata campanie din Algeria n-a reprezentat numai romanul militar al monarhiei burgheze, ci şi ucenicia armatei franceze pentru războaiele coloniale ulterioare. Emirul sesiza exact acest aspect cînd îi spunea generalului Daumas: „Am înţeles că, de fapt, vă pregătiţi soldaţii pentru războaie mai serioase, pe care le experimentaţi pe arabi".

Acest război de nimicire și pustiire a avut ca efect major creșterea nemulțumirii, a spiritului de revoltă, înteţirea rezistenței. Dînd glas voinței de a trăi în libertate, tribul Hașem — din care făcea parte și emirul — răspundea astfel unei proclamații a proaspătului guvernator francez: „Tu ne ceri să ne supunem și să-ți dăm ascultare; tu ne ceri imposibilul. Jurăm pe numele lui Dumnezeu că nu vei vedea niciodată pe vreunul dintre noi decît pe cîmpul de luptă". Dragostea de libertate și-a avut o impresionantă expresie în insurecția generală din 1845-1846. Pentru a o stăvili, Bugeaud (din 1843—mareșal) a format 18 coloane, sub comanda celor mai capabili generali și ofițeri superiori, care au dezlănțuit o adevărată vînătoare de oameni, în lungul și latul țării, pe o distanță de 800 de leghe. Însă nici prin această campanie, considerată drept cea mai dificilă (deși n-a fost marcată de bătălii de amploare), emirul nu a putut fi scos din luptă. El manevra cu maximă rapiditate, depășea surprinzător obstacolele menite a-l opri, parcurgînd etape de marș de 50-60 km pe zi, apărea în locul și în momentul cînd era cel mai puțin așteptat, dispărea ca fulgerul cînd adversarul credea că sigur va pune mîna pe el.

Mai mult ca oricînd, Abd-el-Kader a ridicat insesizabilitatea forțelor sale de la valoarea tactică la cea strategică, ceea ce i-a permis să continue lupta încă șapte ani.

Însă superioritatea covîrșitoare a forțelor de ocupație (ajunse de la 30 000 de oameni în 1830 la 108 000 în 1846-1847, echivalentul unei treimi a armatei active din metropolă, reprezentînd un soldat francez la 20 de locuitori autohtoni), favorizată și de neînchegarea într-un corp organic unitar a tnturor algerienilor, încetarea sprijinului din partea sultanului Marocului — constrîns de guvernul francez să rupă alianța cu emirul — au dus la deznodămîntul de la sfîrșitul anului 1847. În fața evidenței, spre a evita sacrificii inutile, la 23 decembrie 1847, după ce a dezlegat pe subordonații săi de jurămîntul că nu-l vor părăsi niciodată, ca un nou Vercingetorix[1], Abd-el-Kader s-a predat cuceritorului. La Sidi Brahim, acolo unde repurtase una din cele mai eclatante izbînzi, emirul primea din partea cavaleriștilor francezi onorurile cuvenite unui mare șef militar. „E mult timp — îi spunea el, la orele 6 seara, guvernatorului, Henri d'Orléans, duce d'Aumale — de cînd tu trebuie să dorești să se întîmple ceea ce s-a săvîrșit astăzi". Evenimentul era și pentru interlocutor, al patrulea fiu al regelui Franței, „un rezultat uriaș", „în general nesperat". Se poate considera, se va aprecia într-o carte dedicată centenarului expediției din 1830, că din ziua predării emirului datează cucerirea Algeriei de francezi.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8,9/1975.

Kalamul supune sabia

În pofida asigurărilor solemne că va fi liber să se stabilească în Orient, Abd-el-Kader a fost ținut în captivitate cinci ani la Toulon, Pau și Amboise.

Acest neonorabil comportament va primi din partea emirului — după eliberarea sa la 16 octombrie

După reintoarcerea în patrie a rămășițelor pămîntești ale lui Abd-el-Kader, nepotul acestuia (în dreapta) este primit de președintele de atunci al Republicii Algeriene Democratice și Populare, Houari Boumediene (1925-1978)

1852 și stabilirea la Brusa pînă în 1855, apoi la Damasc, pînă în cea din urmă zi a vieții, 26 mai 1883 — o replică demnă de o personalitate de excepție. Cînd, în 1860, fanaticii au dezlănțuit masacrul împotriva locuitorilor nemusulmani din Siria, peste 4 000 francezi au găsit adăpost în grădinile conducătorului de odinioară al djihadului; în pragul casei, așezat pe un covor, cu un sac de arginți alături, consemnează cu emoție cel mai avizat biograf al său, generalul Paul Azan, emirul a răscumpărat, cu cîte 50 piaștri de fiecare ins, încă 12 000 oameni. În semn de recunoștință, împăratul Napoleon III îi va decerna fostului „sultan" al arabilor din Algeria marele cordon al Legiunii de onoare.

Personalitatea lui Abd-el-Kader a fost recunoscută și apreciată încă de timpuriu. La noi în țară, gazeta *Albina românească* de la Iași îl prezenta în 1837 pe Abd-el-Kader drept „eroul arabilor". *Le Spectateur militaire*, principala revistă militară franceză din acea vreme, vedea în emir, în 1838, „expresia puterii arabe". Adversari redutabili — mareșalii Clauzel, Bugeaud, Soult, ducele d'Orléans[1] — i-au reliefat calitățile de șef militar și politic. Creația populară — *Cîntecul de război* al tribului Hadjuti — îl slăvea ca „șarif al șarifilor"; pentru poetul Si Kadur ben Ruila, emirul era „cel mai neînfricat dintre războinici" („cînd încalecă pe calul său negru pare sfios ca un băiețaș", dar cînd „își acoperă pe jumătate fața" — spre a se avînta în luptă — „dovedește curajul și puterea unui leu"); lui Victor Hugo, el Hadj îi apărea ca „strașnicul soldat, marele preot".

Abd-el-Kader întrunește admirația posterității și ca un remarcabil gînditor, om al cărții. Lucrarea lui *Chemare către înțelept, sfat celui nepăsător*, denumită și *Cartea lui Abd-el-Kader* — publicată în traducere franceză în 1858 prin grija Societății Asiatice din Paris, al cărei membru devenise —, ni-l înfățișează ca un spirit enciclopedic; în paginile ei abordează politica, filosofia, dreptul, economia politică, istoria, ba și etnografia și lingvistica. Elogiază știința, despre care spune că poate fi asemuită cu ploaia: „Cînd stropii ei cad în scoica întredeschisă a stridiei, zămislesc perla; cînd nimeresc în gura unei vipere, produc veninul". Meditează asupra ființei omenești, cu apel la Platon, Aristotel, Ptolemeu, Avicenna, Firdousi. „Nu întrebați niciodată care este originea unui om — afirma el cu un prilej; examinați-i mai degrabă viața, faptele, curajul, calitățile și veți cunoaște ce este el. Dacă apa unui rîu este bună, plăcută și dulce, aceasta înseamnă că vine dintr-un izvor curat". *Laudă Tlemcenului*, *Laudă Saharei*, *Adio* și alte poeme ne dezvăluie pe Abd-el-Kader poetul. Poate că nimic nu-l definește mai bine, în ipostaza de om al cărții, decît o comparație a sa, potrivit căreia kalamul (pana de scris) își supune, ca sclavă, sabia.

Abd-el-Kader a reușit prin cei 15 ani de război contra cotropitorilor să devină eroul unei măreți și tulburătoare epopei, un simbol care a stimulat continuarea luptei împotriva dominației străine, luptă încununată de victorie prin crearea, în 1962, a Republicii Algeriene Democratice și Populare, unitare și suverane. Rămășițele lui Abd-el-Kader s-au putut reîntoarce, în 1966, într-o patrie nouă, profund recunoscătoare memoriei celui care a pus mai presus de orice libertatea și independența poporului său și care rămîne o originală personalitate a universului islamic. ■

[1] Mi se pare interesant de semnalat că Henri, Robert, Ferdinand, Louis-Philippe d'Orléans, conte de Paris, descendent al ultimului rege al Franței, numit de cercurile promonarhiste Henrie VI, a dăruit una dintre piesele rare ale patrimoniului său, portretul lui Abd-el-Kader, Algeriei democratice și populare (*Le Nouvel Observateur*, nr. 1217, 4-10 martie 1988).

AIESEE: 1963-1988

(Urmare din p. 28)

Această activitate bogată sugerează deopotrivă capacitatea mobilizatoare de energii creatoare a AIESEE, interesul de care se bucură această organizație nu numai în țările ariei *balcanice*, ci și pretutindeni în lume unde se întreprind cercetări privind Europa de sud-est și, totodată, viziunea largă și eforturile depuse timp de un sfert de veac de primul său secretar general-trezorier, acad. Emil Condurachi.

Și tocmai această bogată, binefăcătoare activitate permite întemeiate speranțe pentru viitorul Asociației. În reuniunea de la București, Biroul AIESEE a luat în considerare o serie de proiecte care pot forma miezul unui program de termen mediu (4-5 ani, perioada dintre două congrese internaționale). Conjunctura actuală este favorabilă intensificării cooperării în regiunea Balcanilor, cum a rezultat din reuniunea de la Belgrad a miniștrilor afacerilor externe din țările acestei părți a continentului european, desfășurată între 24 și 26 februarie 1988. Iar orice efort îndreptat spre acțiuni utile, pașnice, ale mai bunei cunoașteri reciproce, ale colaborării și prieteniei este azi salutat și sprijinit de toți oamenii de bună-credință din lume. Sînt convins, așadar, că AIESEE va primi în viitorul imediat cereri de noi afilieri și că relațiile sale cu alte organizații științifice naționale sau internaționale se vor intensifica. Astfel, activitatea comisiilor de studii se va amplifica și, ca o consecință, și programul editorial al AIESEE.

Mă limitez la aceste anticipări, permise de climatul de prietenie și dorință de cooperare pe care l-am regăsit la Adunarea generală de la București, din 31 martie-2 aprilie anul acesta. După 25 ani de activitate AIESEE apare drept o operă temeinică, binefăcătoare, de lungă continuitate. ■

Interviuri consemnate de Florentina DOLGHIN, Ioana URSU, Dorin MATEI

„ORAŞUL INTERZIS" ÎŞI DESCHIDE PORŢILE

Dr. ANA BUDURA

În Beijing, la poalele „Colinei Privelиştilor" pe o suprafaţă de 720 000 metri pătraţi, se întinde unul dintre cele mai grandioase şi mai bine păstrate complexe arhitecturale medievale, Complexul muzeal al Palatului imperial. Din „Pavilionul Primăverii Veşnice", aflat în cel mai înalt punct al colinei, se poate cuprinde cu privirea panorama întregului ansamblu, conceput cu rigurozitate geometrică într-un dreptunghi, ale cărui laturi sînt marcate de un zid înalt, de culoarea purpurei.

Timp de cinci secole, aceste ziduri au ferit de ochii oamenilor de rînd viaţa curţii imperiale chineze, desfăşurată în cele peste 9 000 încăperi ale clădirilor ce alcătuiesc palatul, înconjurate de grădini luxuriante, pieţe şi platforme grandioase. De aici au condus treburile marelui imperiu chinez cei 24 împăraţi ai dinastiilor Ming (1368-1644) şi Qing (1644-1911), care au domnit între anii 1420, cînd s-a terminat construcţia, şi 1911. Palatul imperial a fost martorul tăcut al măreţiei şi decăderii sistemului imperial, în fluxul implacabil al istoriei.

Detaliu dintr-o imagine a Palatului imperial din Beijing; în pp. 56-58: *cîteva dintre comorile sale artistice.*

În spatele zidurilor purpurii

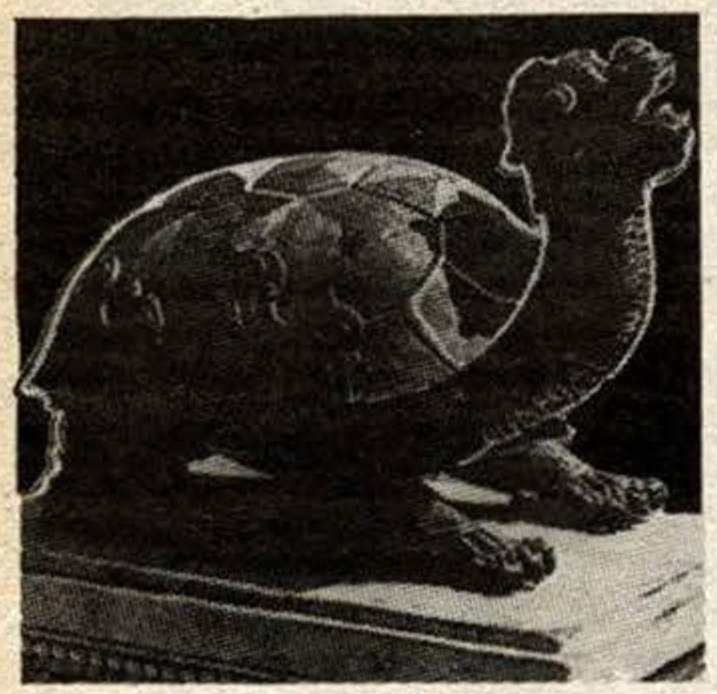

La 1 ianuarie 1912, odată cu proclamarea Republicii China, a fost ales un guvern provizoriu, în frunte cu Sun Zhongshan (Sun Yat Sen)[1], iar în martie același an s-a dat publicității o Constituție provizorie, acte de importanță istorică în viața multimilenară a poporului chinez.

Declanșarea revoluției din 1911 nu fusese însă precedată de o dezvoltare corespunzătoare a forțelor de producție și nu constituia rezultatul unor schimbări radicale în domeniul relațiilor de producție. Tînăra burghezie națională, puțin numeroasă, nu dispunea de forța economică, politică și militară necesară, spre a determina prefaceri fundamentale în structura politică a țării, structură osificată de-a lungul mileniilor. De aceea, mulți ani, idealurile revoluției au rămas numai deziderate. În fruntea instituțiilor republicane instaurate după abdicarea, la 12 februarie 1912, a împăratului copil Puyi[2], se aflau personalități moștenite de la vechiul regim, personalități versate în activitatea politică și cu influență în rîndurile forțelor militare.

Acest tablou era completat de lipsa de unitate a elementelor revoluționare, de contradicțiile existente între ele și partizanii unei monarhii constituționale și, nu în ultimul rînd, de presiunile exercitate de puterile coloniale. În aceste împrejurări, în aprilie 1912, Adunarea Consultativă provizorie din Nanjing l-a ales pe Yuan Shikai[3], care comanda Armata din Nord, echipată și instruită după model occidental, președinte ad-interim al Republicii, Sun Zhongshan fiind nevoit să renunțe la această funcție.

După instalarea lui Yuan Shikai, a început o perioadă extrem de frămîntată a istoriei moderne a Chinei: dominația militariștilor, în cursul căreia războaiele civile purtate între diferite grupări militariste au pricinuit mari pierderi economiei naționale și suferințe incredibile poporului chinez.

Actul de abdicare a împăratului nu a adus nici o schimbare în viața curții imperiale. Conform prevederilor Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale, în spatele zidurilor purpurii, Puyi și familia sa își foloseau titlurile imperiale, beneficiau de un venit anual de patru milioane taleri de argint, erau păziți de o gardă imperială formată din 1 200 ostași și îi slujea un număr mare de funcționari de toate gradele. Cu alte cuvinte, membrii familiei imperiale se bucurau de condiții care le întrețineau iluzia deșartă a restaurării.

De altfel, în 1917, cu ajutorul lui Zhang Xun[4], Puyi și-a preluat prerogativele imperiale pentru două săptămîni. Acest moment a constituit un semnal de alarmă pentru toți cei atașați idealurilor republicane, care s-au văzut obligați să ia măsuri pentru revizuirea Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale și pentru apărarea bunurilor de preț aflate în palatele monarhiei, devenite patrimoniu național. Meritul de a fi evacuat Palatul imperial din Beijing în 1925 și de a fi pus bazele Complexului muzeal de aici revine generalului Feng Yuxiang. Fiu de țăran sărac, autodidact, el se ridicase prin voință și competență din rîndul soldaților de rînd. Era un ostaș integru, atașat de oamenii aflați sub comanda sa și ducea alături de ei o viață spartană. Prin exemplul său reușise să impună o disciplină exemplară în rîndul unităților pe care le comanda. În viața politică, nu se sfiise niciodată să-și spună deschis și cu fermitate părerile, urmărind cu consecvență un singur țel: să slujească interesele națiunii chineze.

În 1917 a zădărnicit restaurația imperială înscenată de Zhang Xun. Totel, în 1918, convins că slujea marelui deziderat național, unificarea Chinei, a refuzat să folosească armatele de sub comanda sa împotriva lui Sun Zhongshan și a stabilit contacte cu acesta, în vederea încetării războiului civil dintre militariștii din nord și forțele revoluționare din sud.

Felicitarea ce i-a fost adresată cu ocazia împlinirii vîrstei de 60 ani, în 1942, în numele Partidului Comunist, de către Zhou Enlai, exprimă aprecierea de care s-a bucurat: „Meritele și faptele Dumneavoastră remarcabile sînt bine cunoscute tuturor... Dintre acestea se evidențiază în mod deosebit lichidarea lui Li Yanqing, izgonirea lui Puyi, admonestarea lui Wang Jingwei, faptul că v-ați opus capitulării [în fața Japoniei — *A.B.*] și ați militat pentru unitate, ați colaborat cu Uniunea Sovietică și ați avut curajul să faceți ce alții nu îndrăzneau să facă și să spuneți ce alții nu îndrăzneau să spună".

În octombrie 1924, Feng Yuxiang și-a adus trupele în jurul Capitalei, s-a infiltrat, cu ajutorul garnizoanei locale, în oraș și, așa cum se înțelesese în prealabil cu Sun Zhongshan, l-a ocupat în numele Republicii, l-a destituit pe președintele Cao Kun, înscăunat în urma unei fraude electorale, a organizat un guvern ad-interim, al cărui președinte

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1981; 2,3/1974.

[3] Fost om de încredere al împărătesei Cixi, fost demnitar în Ministerul armatei și al afacerilor externe ale Chinei imperiale.

[4] În vara anului 1917, Zhang Xun (1854-1924), militarist din clica Armatei de Nord, a intervenit cu forțele de sub comanda sa în disputa dintre președintele Republicii, Li Yuanhong, și premierul Consiliului de Stat, Duan Qirui, în problema participării Chinei la primul război mondial. Zhang Xun i-a impus președintelui Li Yuanhong să demisioneze și, la 1 iulie, l-a sprijinit pe Puyi să restaureze monarhia.

a devenit, preluînd și postul de comandant suprem al armatei naționale. Apoi l-a invitat pe Sun Zhongshan să vină la Beijing, în vederea „dezbaterii marilor probleme ale națiunii". Deși grav bolnav, acesta a pornit la drum, „pentru a se întîlni și discuta cu frații din nord".

În noaptea de 4 spre 5 noiembrie 1924, guvernul ad-interim, sub președinția lui Feng Yuxiang a luat decizia istorică privind revizuirea Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale și a hotărît aplicarea imediată a prevederii ca familia imperială să părăsească de urgență incinta palatului. Pentru executarea acestei hotărîri au fost desemnați comandantul gărzii, Lu Zhonglin, șeful poliției, Zhang Bi, precum și Li Yuying, în calitate de reprezentant al Partidului Național (Guomindang). Același document mai prevedea abolirea pentru totdeauna a titlului de împărat, acordarea a 500 000 taleri de argint pentru întreținerea Casei imperiale Qing, garantarea păstrării templelor ancestrale și mormintelor strămoșești ale dinastiei, precum și alocarea a două milioane de taleri de argint, în vederea organizării atelierelor de lucru pentru manciurienii nevoiași și pentru curtenii rămași fără slujbă, dar dornici să muncească.

Cu aceste decizii a început, de fapt, și activitatea pentru organizarea Complexului muzeal al palatului. În ziua de 5 noiembrie, la ora prînzului, Lu Zhonglin și Zhang Bi, însoțiți de o gardă impresionantă, s-au prezentat la șambelanul curții, Shao Ying, căruia i-au înmînat o copie a „Condițiilor" revizuite și invitația ca Puyi să părăsească în aceeași zi palatul. Șambelanul a prezentat documentul împăratului, care a căutat să cîștige timp, invocînd imposibilitatea de a părăsi palatul într-un termen atît de scurt. Tratativele păreau să fi intrat în impas. Lu Zhonglin era conștient de faptul că orice moment pierdut putea duce la o ciocnire armată. În palat se mai aflau gărzi înarmate, iar în spatele porților palatului erau concentrate trupe ale armatei naționale.

Atunci el a recurs la un șiretlic. S-a adresat unui subofițer cu o voce tunătoare: „Deși termenul a expirat, tratativele continuă. Transmite de urgență trupelor de sub comanda mea că le ordon să nu tragă încă, să nu deschidă focul". Șiretlicul a prins și Puyi a înțeles că nu mai poate amîna plecarea. La ora 3.00 cinci mașini puse la dispoziția sa, a soției lui și a celor două concubine au părăsit palatul, îndreptîndu-se spre reședința tatălui lui, prințul Chun, unde urma să locuiască.

În poarta reședinței, Lu Zhonglin a întins mîna spre Puyi și l-a întrebat: „Domnule Puyi, cum intenționați să trăiți de acum înainte? Veți continua să fiți împărat sau veți deveni simplu cetățean? Republica nu va accepta să vă arogați în continuare titlul de împărat și vă va împușca". Puyi i-a răspuns pe un ton neutru: „Voi respecta întocmai prevederile Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale, ceea ce înseamnă, bineînțeles, că nu mă voi folosi de titlul de împărat și că voi trăi ca un simplu cetățean al Republicii China". „În cazul acesta — i-a răspuns Lu Zhonglin — nu-mi sînteți inamic, ci concetățean iar în această calitate armatele noastre au datoria să vă acorde protecție, așa cum v-am acordat-o și azi. Oricînd în viitor, cînd veți avea nevoie, vă rugăm să ne chemați la telefon, și noi vom răspunde fără întîrziere chemării Dumneavoastră!"

După aceasta, Lu Zhonglin a strîns mîna fostului împărat și a plecat. Misiunea sa fusese încheiată conform prevederilor. Acum se putea trece la a doua parte, mai delicată și mai de durată, a sarcinii încredințate: organizarea muzeului.

Munca a început imediat după ce Puyi a părăsit palatul. Guvernul ad-interim a luat măsurile necesare pentru preluarea și inventarierea bunurilor. Înainte de toate, au fost trecute în posesia guvernului cele două sigilii imperiale, fiind depuse spre păstrare în seifurile Consiliului de Stat, apoi a fost numită o Comisie pentru păstrarea obiectelor de valoare ale curții imperiale Qing.

Comisia cu 14 membri

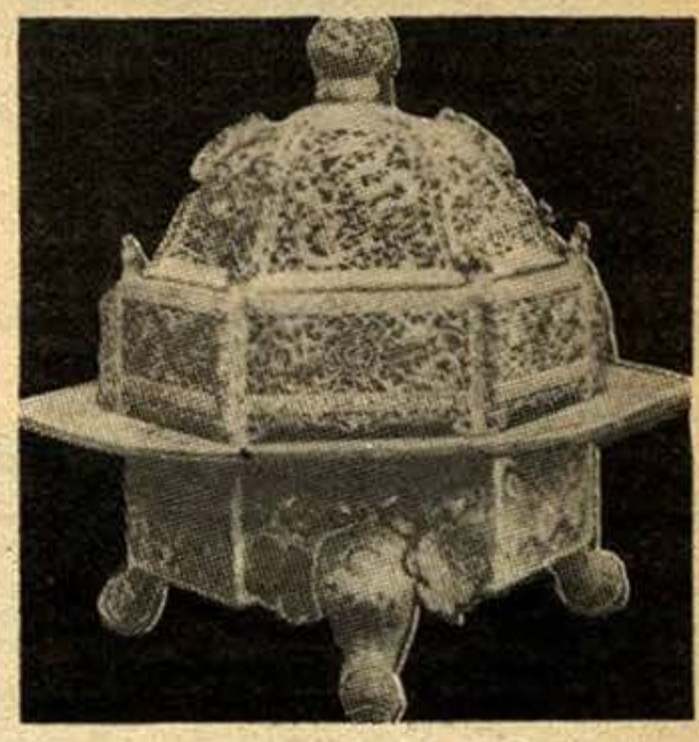

În ziua de 7 noiembrie, guvernul ad-interim a emis un ordin privind formarea Comisiei de reglementare a treburilor Casei imperiale Qing, căreia îi revenea sarcina să împartă bunurile publice și cele personale ale familiei imperiale și să se ocupe de toate problemele legate de aceasta. Compusă din 14 membri (5 din partea Casei imperiale abdicate și 9 din partea guvernului) și avîndu-l ca președinte pe Li Yuying, Comisia a fost, de fapt, predecesoarea comisiei de administrare a Complexului muzeal al Palatului, membrii ei devenind nucleul conducător al acesteia, iar Li Yuying — primul ei director.

Activitatea de organizare a muzeului a început cu mult zel și entuziasm. Dar nu a trecut nici o lună și generalul Feng Yuxiang a fost izgonit din Capitală de două facțiuni militariste rivale, care au înscăunat în fruntea guvernului un adept al lor, pe Duan Qirui. Acesta și-a exprimat fățiș dezacordul cu actul înfăptuit de Feng Yuxiang și a intrat în conflict deschis cu cei 9 membri din partea guvernului ai Comisiei de reglementare a treburilor Casei imperiale Qing, alăturîndu-se reprezentanților curții, care sabotau, prin absență, activitatea de inventariere, ce urma să înceapă la 23 decembrie. Pentru a conferi putere legală intențiilor lor, noii guvernanți au emis un ordin, care interzicea continuarea activității Comisiei.

Membrii acesteia au protestat cu vehemență și, fără să

ţină seama de interdicţie, la 22 decembrie au convocat, conform programului, şedinţa comitetului pregătitor în vederea începerii acţiunii de inventariere. La şedinţă au participat toţi membrii, cenzorii, consilierii şi asistenţii detaşaţi din partea tuturor ministerelor — în total 70 persoane. Li Yuying, în calitate de preşedinte, a subliniat autonomia comisiei şi s-a pronunţat pentru „prezentarea unui protest principial împotriva măsurilor luate de actualul guvern, deoarece acestea contravin consensului naţional şi încalcă ordinele primite anterior". Toţi participanţii au luat cuvîntul, înfierînd măsurile adoptate de guvernul Duan Qirui.

La sfîrşitul şedinţei, a luat cuvîntul şi Lu Zhonglin, cu greutatea omului care înfăptuise actul preluării palatului: „Eu sînt militar şi, ca atare, datoria mea este să mă supun ordinelor, dar în cazul de faţă nu sînt pregătit să fac calea întoarsă!" În spiritul celor discutate, participanţii au adresat o notă guvernului, în care au cerut cu fermitate sancţionarea începerii activităţii comisiei. Într-adevăr din 24 decembrie, ea şi-a început activitatea.

Dar Casa imperială continua să refuze să participe la aceasta, chiar mai mult, a ameninţat că nu-şi asumă nici o răspundere pentru eventualele lipsuri ce se vor constata ulterior. La scurt timp după aceea, la Beijing au început să circule zvonuri din ce în ce mai presistente cu privire la acte ilegale de sustragere a unor obiecte de valoare din palat de către membrii Comisiei[1], zvonuri greu de combătut, din moment ce Casa imperială nu dispunea de nici un document care să menţioneze toate bunurile existente în palat; chiar membrii Casei imperiale, recurgînd la diferite pretexte, pătrundeau în palat, încercînd să sustragă obiecte de mare valoare, aparţinînd deja patrimoniului naţional.

[1] Se afirmă, de pildă, că însuşi şeful poliţiei, Zhang Bi, a sustras din iatacul imperial o tocă a împăratului, ce avea o perlă de o mărime neobişnuit de mare.

Odiseea comorilor

Comisia pentru reglementarea treburilor Casei imperiale şi-a continuat însă activitatea, în ciuda tuturor greutăţilor ridicate de cercurile guvernante şi de fosta dinastie. Descoperirea în lunile martie şi aprilie 1925 în Palatul Instruirii Sufletului (apartamentul particular al împăratului) a unor liste de „împrumuturi" şi „donaţii" a peste 200 cărţi rare, din timpul dinastiilor Song (960-1279), Yuan (1271-1368) şi Ming (1368-1644) şi a peste 1 000 picturi şi texte caligrafiate din timpul dinastiilor Tang (618-907), Song, Yuan, Ming şi Qing i-a determinat pe membrii comisiei să exercite presiuni asupra guvernului, pentru a decreta cît mai grabnic înfiinţarea Complexului muzeal al palatului, spre a preîntîmpina noi pierderi din patrimoniul naţional. De această dată, demersul nu a mai fost respins. La 29 septembrie 1925, s-a decretat ca, la 10 octombrie, cu ocazia celei de a 14-a aniversări a revoluţiei din 1911, „Oraşul interzis" să-şi deschidă porţile publicului, pentru a prezenta comorile adunate celor ce le-au făurit de-a lungul secolelor.

Începerea ostilităţilor declanşate de agresorii japonezi în septembrie 1931 şi escaladarea acestora, în iulie 1937, au marcat începutul odiseii comorilor din muzeu, aflat încă în curs de organizare[2]. Încărcate în 13 427 lăzi şi 64 colete, acestea au fost evacuate prima dată la Shanghai, apoi la Nanjing, pentru ca, în timpul războiului antijaponez, să-şi găsească lăcaş vremelnic în provinciile Sichuan şi Guizhou.

După încheierea celui de-al doilea război mondial, doar o parte din acest tezaur s-a întors la Beijing, o alta rămînînd la Nanjing, capitala de atunci a Chinei, de unde, odată cu retragerea autorităţilor guomindaniste, 2 972 lăzi au fost transferate în insula Taiwan, obiectele respective fiind păstrate în cadrul unui ansamblu muzeal din oraşul Taibei.

1949, anul proclamării Republicii Populare Chineze, marchează începutul unei noi etape în activitatea Complexului muzeal al palatului. Sume impresionante au fost repartizate pentru restaurarea şi conservarea principalelor edificii ale fostului palat imperial, pentru selectarea, inventarierea, studierea şi datarea celor peste 700 000 obiecte de valoare istorică, pentru clasificarea şi sistematizarea obiectelor de artă pierdute şi achiziţionarea celor aflate în posesia persoanelor particulare.

Ca urmare a acestor eforturi, în prezent muzeul este depozitarul a peste un milion de obiecte de valoare artistică şi istorică şi a unei arhive cu peste un milion de piese (cea mai veche datînd din 1372), pentru a cărei catalogare se desfăşoară o activitate susţinută[3]. Toate aceste valori sînt expuse în nouă săli, în cadrul unor expoziţii permanente de: arte plastice, bronzuri şi porţelanuri, artă meşteşugărească din vremea dinastiilor Ming şi Qing, artă a caligrafiei şi sigiliilor gravate, ceasuri vechi de provenienţă europeană şi chineză, jucării folosite la curtea Qing, obiecte ale cancelariei imperiale, bijuterii şi obiecte de uz cotidian aparţinînd familiei imperiale ş.a. O parte din documente au fost puse la dispoziţia oamenilor de ştiinţă chinezi şi străini în cadrul Arhivei istorice nr. 1 a Chinei. Astăzi, în noua sa ipostază, cu porţile larg deschise, fostul „Oraş interzis" slujeşte cunoaşterii trecutului istoric al poporului chinez. ■

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1976, 10/1986.

[3] Se apreciază că această muncă va dura pe puţin 15 ani, iar publicarea lor — aproximativ 150 ani.

AMINTIRI DE LA MIJLOC DE VEAC (III)

IANCU BĂLĂCEANU

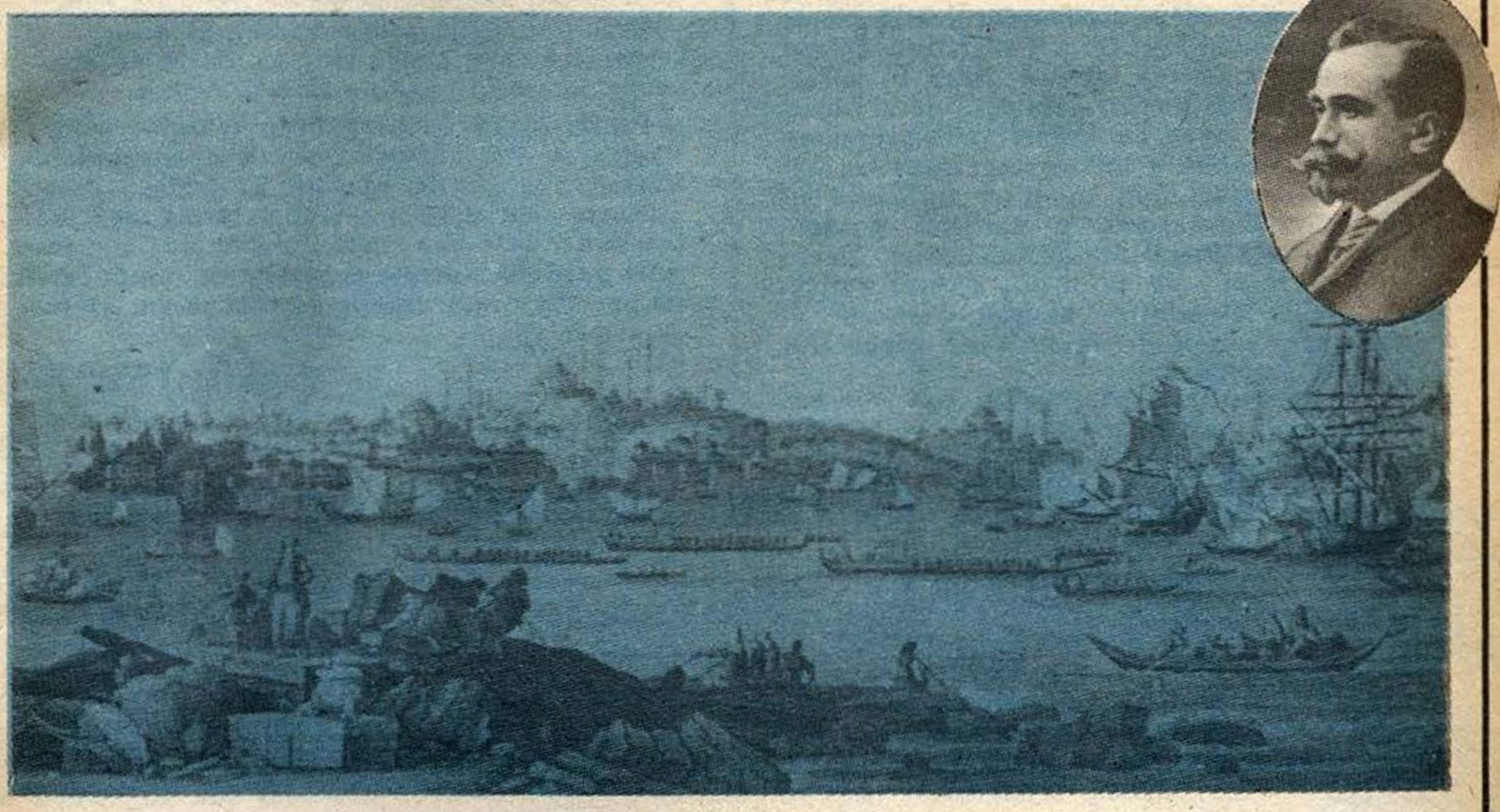

O vedere din Istanbul la mijlocul secolului XIX

Printre cei 44 fruntaşi paşoptişti exilaţi „pe viaţă" de către regimul reacţionar, instaurat după înăbuşirea revoluţiei din Ţara Românească, s-a aflat şi Iancu Bălăceanu. În momentul întocmirii listei, el nu se mai afla însă în ţară; ca şi alţi revoluţionari munteni trecuse în Transilvania, unde evenimentele revoluţionare erau încă în curs. Dar urmărit de poliţia habsburgică, a fost nevoit să plece din Transilvania, îndreptîndu-se spre Belgrad. Aici s-a întîlnit cu N. Bălcescu — „una din inteligenţele cele mai deosebite ce mi-a fost dat să întîlnesc în viaţă" cum notează el cu emoţie. La chemarea lui Ion Ghica, cei doi s-au decis să meargă la Istanbul, au traversat Serbia, Slovenia şi Croaţia, pentru a ajunge la Triest, de unde s-au îmbarcat pe o navă cu destinaţia Istanbul.

Hotărîţi să continue lupta revoluţionară, cei trei au reluat şi încercat să pună în practică atît de anevoiasa problemă a organizării unui larg front revoluţionar al popoarelor din sud-estul Europei. Un prim pas în această direcţie îl reprezenta realizarea unei înţelegeri între conducătorii revoluţionari unguri şi cei ai românilor transilvăneni. În acest scop, la 14 aprilie 1849, N. Bălcescu şi I. Bălăceanu au făcut calea întoarsă spre Belgrad (de data aceasta pe uscat, în trei zile şi patru nopţi de mers călare). La 10 mai, la Panciovo, Bălcescu a stabilit un prim contact cu generalul ungur M. Perczel, iar la 20 mai a purtat convorbiri, la Mehadia, cu generalul Iosif Bem. În timp ce Bălcescu a plecat la Debreţin, spre a se întîlni cu L. Kossuth, Iancu Bălăceanu a rămas pe lîngă statul major al generalului Bem, ca aghiotant, aflîndu-se alături de acesta pînă la înăbuşirea revoluţiei ungare. În perioada următoare, cu ajutorul unui paşaport falş, Bălăceanu a ajuns la Viena, dar supravegheat îndeaproape de poliţie a trebuit să plece la Paris. De aici, mai apoi, a ajuns în Elveţia, la Vevey.

Izbucnirea războiului Crimeei a trezit noi speranţe revoluţionarilor români exilaţi, care au început să se strîngă în lagărul lui Omer-paşa — comandantul trupelor otomane destinate să treacă Dunărea — cu intenţia de a constitui o „legiune de voluntari români", care să participe la eliberarea principatelor române, ocupate de trupele ţariste în iulie 1853. În acest fel, fruntaşii români sperau să obţină acordul Porţii otomane şi al aliaţelor sale, Franţa şi Anglia, pentru unirea principatelor. În cele din urmă, la somaţia

cabinetului din Viena, alarmat de ideea trecerii peste Dunăre a unei legiuni de proscriși revoluționari, care ar fi avut o puternică rezonanță în rîndul românilor din Transilvania, guvernul otoman n-a aprobat constituirea proiectatei „legiuni românești".

Ion Ghica și Gheorghe Magheru — sosit și el de la Viena la Istanbul — au depus o intensă activitate, stabilind numeroase contacte cu reprezentanți ai autorităților otomane și cu ambasadorii Franței și Angliei în capitala Imperiului otoman. În acest context, la sfîrșitul anului 1853, ambasadorul britanic la Istanbul, lordul Redcliffe a insistat și obținut de la sultan numirea lui Ion Ghica în postul de guvernator al insulei Samos, a cărei populație creștină cerea cu insistență desemnarea în această funcție a unei persoane de aceeași religie. Interesat să-și mențină influența în zonă, guvernul englez a sprijinit această cerere. Situată lîngă țărmul Asiei Mici, insula era un adevărat cuib de pirați, a căror activitate periclita circulația navelor franceze și engleze spre zonele de operații ale războiului de curînd declanșat.

Urmărind cu atenție desfășurarea evenimentelor, Iancu Bălăceanu s-a decis în 1856 să meargă la Istanbul, spre a întreprinde noi demersuri legate de întoarcerea sa în țară. Știind că Ion Ghica — „cel mai bun prieten" al său — fusese numit bei de Samos, s-a hotărît să-i facă o vizită. S-a îmbarcat pe o navă franceză de război ce naviga spre Istanbul și a călătorit cu aceasta pînă la Smirna; de aici, cu o altă navă militară franceză, ce primise misiunea de a curăți zona de pirați, a ajuns în deplină siguranță pînă în Samos.

Reîntîlnirea cu prietenul său și drumul de întoarcere spre patrie sînt povestite de Bălăceanu însuși în paginile care urmează.

Precizăm că în pregătirea textului pentru tipar s-au efectuat următoarele operațiuni: titlul și subtitlurile aparțin redacției; notele marcate prin sigla n.a. sînt datorate lui I. Bălăceanu; celelalte note, cuvintele cuprinse între paranteze drepte și versiunea românească ne aparțin; întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Dr. Georgeta PENELEA

Din ce în ce mai aproape de patrie

Cifra dintre fruntașii pașoptiști cu care autorul însemnărilor a colaborat îndeaproape N. Bălcescu...

Hotărîndu-mă să merg la Constantinopol, îi scrisesem lui Ion Ghica, prinț de Samos, și îi promisesem că mă duc să-l văd în insula lui. Trebuia deci să cobor la Smirna și să aștept o ocazie cu care să ajung în Samos. Ion Ghica îmi spusese să mă adresez domnului Pichon, consul general al Franței la Smirna. Cum am ajuns în dreptul orașului, un ofițer de bord a coborît pe țărm pentru îndeplinirea formalităților sanitare din cauza debarcării mele. S-a întors însă curînd, aducînd la bord pe ofițerul de la serviciul turcesc de sănătate care a dispus să nu fie arborat pavilionul galben de carantină pentru că vasului „Carmel" îi era interzis să comunice cu uscatul, deoarece la bordul său se semnalaseră, în cursul traversării, două cazuri de variolă printre soldații francezi.

La această veste comandantul mi-a spus:

— Va trebui să veniți atunci cu noi pînă la Constantinopol.

— Mulțumesc, domnule comandant, poate altă dată!

Și iată ce am făcut: i-am scris o scrisoare domnului Pichon, explicîndu-i cazul „Carmel" și situația în care mă aflam și rugîndu-l ca, din considerație pentru prietenul nostru comun, prințul de Samos, să mă scoată din încurcătură. Am dat scrisoarea funcționarului turc și, strecurîndu-i o medjidie (monedă turcească valorînd aproape cinci franci), i-am spus:

— Frenki eldji!

— Peki, effendi[1], mi-a răspuns el băgînd moneda în buzunar.

Peste o oră „cavasul" consulatului Franței îmi aducea răspunsul domnului Pichon. Consulul Franței mă anunța că seara la ora 8 barca și „cavasul" consulatului vor acosta lîngă „Carmel", iar eu nu aveam decît să cobor, încercînd să trec cît mai neobservat cu putință.

În timpul mesei, tovarășii mei de drum au încercat să mă consoleze pentru întîrzierea pricinuită de poliția sanitară turcă, fără să bănuiască faptul că după două ore aveam să-i părăsesc. Comandantului a trebuit să-i spun adevărul și, urmînd instrucțiunilor sale, la ora 8 și un sfert — bagajele și servitorul meu fiind deja în barcă — am coborît în timp ce se servea ceaiul în salon, după ce i-am dat comandantului o recunoscătoare „shake hands" [o strîngere de mînă; în englezește în text][2].

Am tras la hotelul din port, unde am găsit o cameră excelentă. A doua zi m-am dus să mulțumesc domnului Pichon pentru amabilitate. M-a invitat la masă pentru aceeași zi, invitație la care am răspuns firește cu cea mai mare plăcere. Gazda era un om dintre cei mai simpatici și mai spirituali.

Printre invitați se afla și căpitanul de fregată care comanda corveta franceză cu aburi „Le Prométhée" [loc liber în text], care se găsea în rada Smirnei. Ofițerul avea misiu-

[1] „Pentru consulul Franței" (eldji poate însemna ambasador, ministru sau consul); „Foarte bine, domnule!" — *n.a.*

[2] Regret că nu-mi amintesc numele acestui ofițer, Fabre, Faivre sau Le Fèvre — *n.a.*

nea să curețe arhipelagul de piraţii care apăruseră în număr însemnat şi care capturau nave de comerţ. În timpul conversaţiei, auzind că sînt în căutarea unui mijloc de a ajunge în Samos, mi-a spus că-şi putea alege ce drum dorea, încît îi făcea plăcere să mă ducă acolo după o călătorie foarte interesantă de două sau trei zile.

Am primit cu recunoştinţă şi am convenit ca spre miezul nopţii luntrea comandantului să fie în faţa hotelului meu. După ce m-am despărţit de domnul Pichon, căruia i-am reînnoit mulţumirile mele, m-am întors la hotel şi curînd după aceea luntrea mă ducea, cu Henry [valetul lui I. Bălăceanu] şi bagaje, la bordul lui „Prométhée". Corveta, care era sub presiune, a ridicat ancora îndată ce am ajuns pe ea.

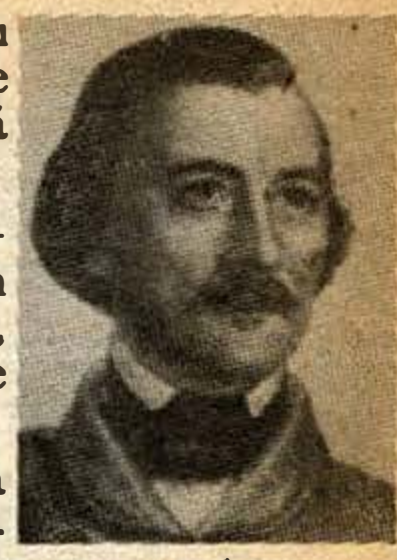

...generalul Gh. Magheru...

Eram oaspetele comandantului şi ca atare mi s-a dat cea mai bună cabină de la bord şi luam masa singur cu el. N-am să uit niciodată amabilitatea şi atenţiile ospitalităţii sale. Chiar a doua zi mi l-a prezentat pe locotenentul vasului, secundul de bord, pe ceilalţi patru ofiţeri şi pe doctor. Din prima clipă am fost izbit de tonul deferent cu care ofiţerii se adresau comandantului lor şi cînd am stat de vorbă cu ei am înţeles că dom-nul [loc liber în text] era un şef în toată puterea cuvîntului, iubit de subordonaţi; tot echipajul avea aceeaşi admiraţie pentru comandant. N-am mai călătorit pe alte nave de război şi nu ştiu dacă aceeaşi disciplină şi acelaşi respect pentru comandant există şi acolo, dar pot spune că la bordul lui „Prométhée" erau admirabile...

Vînătoare de piraţi

Iată cum a întrebuinţat timpul „Prométhée" în cele cîteva zile pe care le-am petrecut la bordul său. Făcea o vînătoare susţinută de piraţi, vizitînd insulele Sporade şi toate golfuleţele, surprinzînd din cînd în cînd un vas care se ascundea sau care încerca să scape. O lovitură de tun trasă în aer îi ordona să se oprească, o şalupă, în care se aflau un ofiţer şi 20 de oameni, se desprindea de „Prométhée" şi ofiţerul urca la bordul vasului suspect. Erau controlate actele vasului şi dacă nu avea sau nu erau în ordine, cele 10-15 persoane din care era în general format echipajul erau debarcate în insula cea mai apropiată; cînd nu mai era nimeni la bord, o echipă de dulgheri sfărîma nava care se scufunda sub ochii noştri. În două rînduri au fost găsite la bordul acestor vase obiecte greceşti provenite în mod cert din jaf. Echipajul a fost adus la bordul lui „Prométhée", pus în fiare în fundul calei şi predat primelor autorităţi turceşti întîlnite în drum.

O singură dată piraţii, văzînd şalupa apropiindu-se, s-au refugiat pe uscat, cu armele la ei, adăpostindu-se în spatele unei ruine ce părea să fie parte dintr-o veche fortificaţie.

Mateloţii francezi au debarcat, la rîndul lor, şi i-au înconjurat. După un schimb de focuri care n-a făcut nici o victimă, piraţii s-au predat. Vasul le-a fost scufundat, iar ei aduşi la bord şi aşezaţi alături de ceilalţi în fundul calei.

După o ultimă cursă în care n-a întîlnit nici o navă suspectă, „Prométhée" a ajuns la Samos. În rada portului Vathy am găsit un vas de război turcesc de 100 de tunuri, vas amiral, căruia i-au fost predaţi îndată cei 35 de prizonieri făcuţi în drum. În radă se mai afla, de asemeni, o corvetă italiană.

Ambarcaţiunea prinţului de Samos a venit să mă ia şi am părăsit vasul „Prométhée", după ce le-am exprimat, comandantului şi demnului său stat major, bucuria de a-i fi cunoscut şi regretul de a trebui să mă despart de ei. Curînd mă aflam în familia celui mai bun prieten al meu, familie pe care o consideram ca a mea. Nu ne văzusem, Ion Ghica şi cu mine, de nouă ani, de cînd plecasem în Ungaria, după ce fusesem prefect de Cîmpulung[1] şi oricine îşi poate imagina cîte aveam să ne spunem despre ceea ce ni se întîmplase unuia şi altuia în acest răstimp.

A doua zi, comandantul vasului „Prométhée", împreună cu ofiţerii săi, a venit în vizită protocolară la prinţul de Samos, care i-a reînnoit mulţumirile pe care eu deja i le adresasem, adăugîndu-le pe ale sale proprii, pentru a mă fi condus la el. I-a invitat la dineu pentru a doua zi. Cei care o cunosc pe principesa Sacha Ghica pot să-şi facă o idee de felul cum au fost primiţi ofiţerii francezi în palatul de la Vathy. Dineul, la care au participat şi ofiţerii italieni, a fost urmat de o serată dansantă, unde în ceea ce priveşte partenerele, am fost în mare suferinţă. Femeile şi fetele din lumea oficială erau tare drăguţe, dar aproape nu cunoşteau dansurile europene, aşa încît bona englezoaică de la copiii principesei a avut cea mai mare trecere. Succesul a fost atît de mare, încît a fugit cu unul din ofiţerii de pe corveta italiană! Principesa Ghica a fost atît de afectată de această fugă încît a socotit-o drept o ofensă adusă onoarei familiei.

...şi Ion Ghica (foto din colecţia Radu Grecianu)

Locuitorii din Samos se remarcă prin aceea că niciodată nu s-au supus cu totul turcilor şi, la un moment dat, rezistenţa lor interesînd Marea Britanie, guvernul englez a silit Turcia să le acorde o constituţie şi un prinţ creştin. În 1848, în momentul cînd Turcia, forţată de Rusia, semna decretul de exilare în care figura Ion Ghica, ea semna totodată numirea aceluiaşi Ion Ghica în calitate de prinţ de Samos, pe el care fusese izgonit pe viaţă din ţara sa.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1988.

Nu voi mira pe nimeni spunînd că Ion Ghica era adorat de locuitorii principatului său. Vorbeam la palat cu demnitarii şi notabilităţile locului şi toţi îmi spuneau că se consideră fericiţi de a avea drept principe un om care ocupa această funcţie spre satisfacţia supuşilor săi.

Ion Ghica, trebuind să întoarcă amiralului turc vizita pe care acesta i-o făcuse cînd a ajuns în Samos, a stăruit mult să-l însoţesc. Am acceptat şi ne-am îmbarcat cu tot fastul pe vasul princiar, avînd la pupă pavilionul samiot.

Prinţul a fost întîmpinat cu onorurile de rigoare şi amiralul a venit să-l primească [loc liber în text], în timp ce muzica de la bord făcea un vacarm îngrozitor fără să-şi dea bine seama ce cîntă. Am fost prezentat amiralului, care mi-a făcut trei „temenele" [în româneşte în text][1] pe care a trebuit să i le întorc ca şi cum aş fi fost din familia prinţului.

Instalaţi în salon, ni s-au adus cafele, trataţie obligatorie la orice vizită orientală şi mă aşteptam să ni se aducă la fel de nelipsitul ciubuc care însă nu mai venea; cum prinţul şi amiralul schimbau reciproc complimente, mi-am îndreptat privirea distrată spre o uşă laterală şi am văzut pe culoar doi mateloţi care aprindeau havane uriaşe pe care trebuiau să le prezinte musafirilor amiralului aprinse, aşa cum se obişnuieşte cu ciubucele. Ca să reuşească mai bine îşi vîrîseră ţigările pînă la jumătate în gură şi trăgeau cu toată puterea! Cînd au crezut că au reuşit, ni le-au adus încă umede, oferindu-ni-le triumfători, una lui Ion Ghica şi una mie...

La plecare, acelaşi ceremonial şi aceeaşi muzică asurzitoare.

În fiecare seară, ofiţerii de pe „Prométhée" şi cei de pe corveta italiană asistau la recepţiile de la palat; se vorbea de frumuseţea peisajului insulei Samos şi mai ales de poziţia fostei capitale, odinioară cuib de piraţi şi de războinici invincibili. Prinţul a propus o excursie în partea aceea şi, a doua zi dimineaţa, am plecat călare, cu o puternică escortă de jandarmi samioţi.[2]

Periculoasele ochiade

Ca să ajungem la vechiul Vathy, am străbătut o regiune încîntătoare, sub un cer luminos de azur. Singurul incident din timpul excursiei a fost căderea de pe cal a unuia din jandarmi, datorită insolaţiei. Unul din tovarăşii săi, galopînd pînă la ferma cea mai apropiată, a adus o strachină de iaurt[3]; a pus bucăţi mari de iaurt pe faţa vineţie a camaradului său leşinat şi, încet, încet acesta şi-a recăpătat culoarea, respiraţia i-a ajuns normală şi, venindu-şi în fire, a putut din nou să încalece. Grupul şi-a continuat drumul întrerupt pentru o clipă.

Pe drum, prinţul ne-a spus istoria acestui corp de jandarmi, din care majoritatea şi încă cei mai buni şi mai credincioşi erau vechi piraţi. Niciodată nu s-a întîmplat ca măcar unul singur să dea înapoi cînd a trebuit organizată o expediţie contra foştilor tovarăşi, chiar dacă era vorba de uciderea ori de trimiterea lor la spînzurătoare.

Primul lucru care te izbeşte cînd ajungi în vechiul Vathy este frumuseţea femeilor, bogăţia şi pitorescul costumului lor. Este tipul grecesc păstrat în toată puritatea lui, fapt petrecut doar într-un mic număr de insule din arhipelagul Sporadelor, insule care au rămas aproape necercetate.

Băgînd de seamă că ofiţerii mai tineri, în special italienii, priveau aceste frumuseţi clasice cu stăruitoare atenţie, Ion Ghica mi-a spus în româneşte să-i previn că admiraţia lor prea făţişă îi expunea să primească un glonte în cap dacă ar fi continuat ochiadele, chiar înainte de a se întoarce la palat; m-am grăbit să transmit acest mesaj celor mai înfierbîntaţi.

A doua zi mi-am luat rămas bun de la excelenţii mei prieteni şi m-am îmbarcat pe „Prométhée", care m-a dus la Smirna, de unde, fără a mai coborî la ţărm, am luat vaporul Mesageriilor Imperiale care mergea la Constantinopol. Am rămas acolo aproape o lună şi, cum o clauză a Tratatului de la Paris, care fusese semnat în timpul călătoriei mele, prevedea amnistia pentru proscrişii de la 1848, am vrut să profit şi să mă întorc în România...

Am sosit la Bucureşti, unde mi-am regăsit familia. Tata m-a sfătuit să mă duc duminica următoare la recepţia obişnuită a domnitorului [Barbu Ştirbei]. I-am urmat sfatul şi spre marea uimire a acestuia m-am înfăţişat înaintea lui. Ca om de lume şi-a revenit repede din surpriză şi mi-a făcut o primire excelentă. A doua zi l-a trimis la mine pe Ion Filipescu, ministrul dreptăţii, oferindu-mi postul de preşedinte al Tribunalului din Ploieşti. Am declinat oferta, deoarece nu doream să servesc regimul Regulamentului organic, care era contrar convingerilor mele... ■

---

[1] Salut turcesc care se face ducînd mîna la gură şi la frunte — *n.a.*

[2] Turcia nu poate întreţine trupe în insula Samos; singura forţă armată acolo este jandarmeria locală — *n.a.*

[3] Un fel de lapte bătut, foarte răspîndit în tot Orientul şi căruia i se atribuie mari virtuţi ca aliment şi mai cu seamă ca leac — *n.a.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

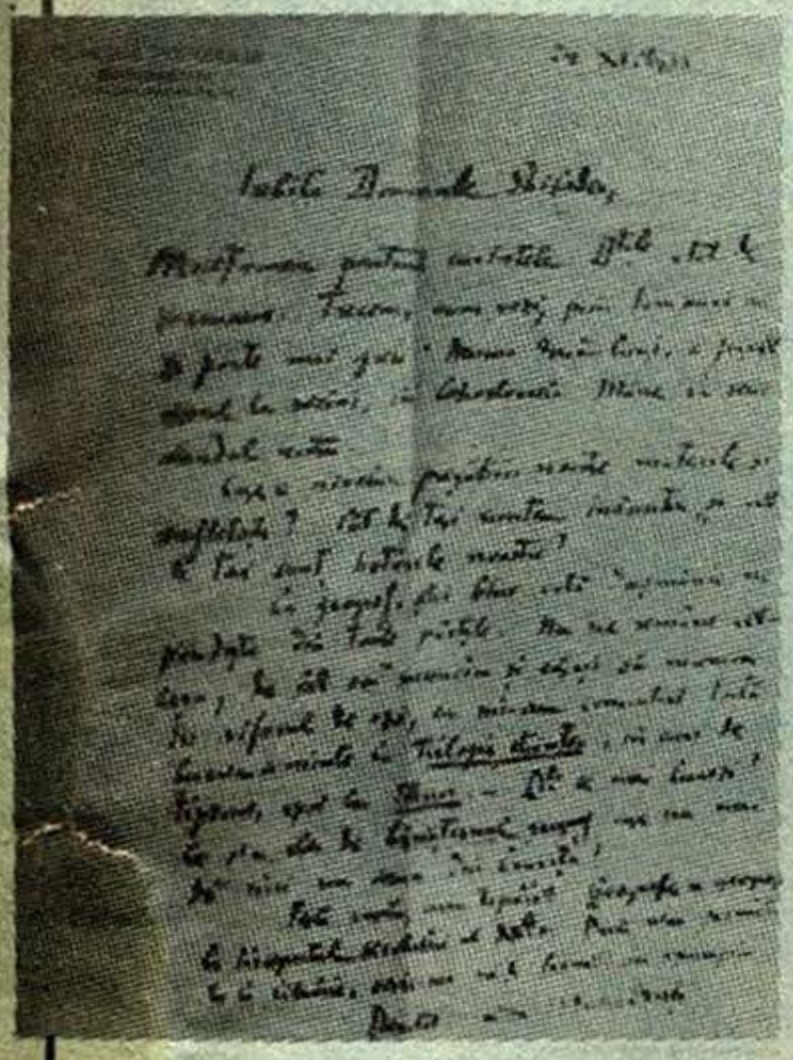

SIMION MEHEDINȚI — O SCRISOARE INEDITĂ

Conf. univ. VASILE GHIBEDEA, pensionar, din Timișoara: În 1938, funcționam ca profesor titular de geografie și istorie la Liceul „General Dragalina", din Oravița. În toamna acelui an, de pe zona de vest a României, unde eram concentrat ca ofițer de rezervă la o unitate de geniu, am scris o scrisoare fostului meu profesor de la Universitatea din București, Simion Mehedinți. La 24 noiembrie, același an, savantul mi-a răspuns cu alăturata scrisoare, pe care o socot semnificativă pentru atitudinea sa cetățenească, îngrijorarea pentru soarta viitoare a țării, amenințată de naziști și de horthyști. Eu sînt la o vîrstă înaintată (am 83 ani) și nu aș vrea ca acest document sufletesc de la profesorul meu să rămînă necunoscut.

Reproducem, în continuare, scrisoarea inedită a lui Simion Mehedinți din 24 noiembrie 1938: „Iubite Domnule Ghibedea, mulțumesc pentru cuvintele d-tale atît de înmoase. Trecem, cum vezi, prin timpuri nu se poate mai grele. Acum două luni, a jucat ursul la vecini, în Cehoslovacia [aluzie la dezmembrarea Cehoslovaciei în urma Acordului de la München din septembrie 1938 — n.r.] Mîine va veni rîndul nostru. Care e nivelul pregătirii noastre materiale și sufletești? Cît de tari sîntem înăuntru și cît de tari sînt hotărîrile noastre?

Ca geograf, știi bine cîtă dușmănie ne pîndește din toate părțile. Nu ne rămîne altceva, decît să muncim și iarăși să muncim. În viforul de azi, eu mi-am concentrat toată luarea aminte la **Trilogia științei**, în curs de tipărire, apoi la **Ethnos**. D-ta ce mai lucrezi? Ce s-a ales de **bănățeanul** geograf care nu mai dă nici un semn din Oravița?

Peste vară am tipărit **Geografie și geografi la începutul secolului al XX-lea**. Dacă n-ai primit-o de la librărie, scrie-mi să-ți trimit un exemplar.

Devotat, S. Mehedinți"

Curier școlar

CERCURI DE ISTORIE

Primim, în continuare, noi vești de la prietenii noștri din școli, prin care aflăm despre activitatea cercurilor de istorie, de strădaniile unor elevi pasionați de istorie de a-și îmbogăți cunoștințele. Iată alte cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa acestei rubrici.

● **Din Focșani, primim numărul pe lunile octombrie-decembrie (131-133) 1987 al Revistei noastre, publicație a elevilor Liceului „Unirea" din acest oraș. Noul număr al revistei marchează împlinirea a 75 ani de la fondarea ei; din 1972, ea apare într-o nouă serie.**

● **Membrii CERCULUI DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL Nr. 6, din Ploiești, condus de prof. Gheorghe Calcan, ne trimit referatul A 50-a aniversare a revoluției române de la 1848 în Bucovina, cu care au participat la Sesiunea de referate și comunicări ale elevilor, faza municipală.**

● **Din com. Budești, jud. Maramureș, ne scriu elevii FLORIN CUPCEA, ADELA MARINCA și ION TOPORAN:** Cercul nostru de istorie poartă numele de Pintea Viteazul (în amintirea vestitului haiduc, originar din această localitate) și este condus de tovarășul profesor Mihai Tepei. În cadrul cercului am aflat multe lucruri interesante privind trecutul acestor locuri. Știm că comuna noastră a fost menționată pentru prima dată în documente la 14 mai 1361. Țăranii din Budești au participat la războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja. În comuna noastră se păstrează și astăzi coiful și cămașa de zale purtate de Pintea Viteazul.

Membrii cercului nostru de istorie au adunat an de an numeroase mărturii privind trecutul comunei, care se păstrează în muzeul școlii.

Mai mulți elevi sînt abonați la **Magazin istoric** și citim cu mult interes revista.

● **Prof. IOAN CIUCĂ, de la Școala cu clasele I-VIII, din com. Piatra Olt, jud. Olt, ne relatează despre investigațiile arheologice întreprinse la ruinele cetății Rusidava, de pe teritoriul com. Strejești, jud. Olt. Au fost scoase la iveală numeroase vase de ceramică, cuie, ținte, arme, sticlării, opaițe și monede romane. S-au remarcat elevii Dănuț Galaon și Ilie Mădularu, pasionați arheologi începători.**

● **Mai reținem și cele scrise de VALENTIN MIRCEA, elev la Școala generală nr. 2, din Caracal:** Sînt un cititor permanent al revistei **Magazin istoric**, care mă ajută să-mi aprofundez cunoștințele în acest domeniu. Începînd din acest an m-am abonat la revista dv. Fac parte din cercul de dezbateri politico-ideologice al școlii, condus de tovarășa profesoară Alexandrina Nițu.

Felicitări tuturor celor care ne-au scris despre rodnica lor activitate și așteptăm, în continuare, noi vești de la voi, dragi prieteni. Și, cum de curînd a început un nou an școlar, adresăm tuturor cititorilor și colaboratorilor noștri din școli și facultăți, călduroase urări de mult succes la învățătură.

TIMBRE...

PETRE TEODORESCU, din Constanța: Într-o notă de la Cronica mărunță a rubricii **În București, acum 50 ani**, din numărul pe luna iulie 1988, se scrie că „cea dintîi emisiune poștală din țara noastră a apărut la 15 iulie 1858". Afirmația este exactă, cu precizarea însă că primele timbre ale acestei emisiuni au fost puse efectiv în circulație o săptămînă mai tîrziu, în ziua de marți 22 iulie 1858, cînd s-au francat, la Iași, primele 16 scrisori simple și 7 cu recipisă.

În legătură cu această primă emisiune de timbre românești, scria Cap de bour — **continuă cititorul nostru constănțean** — mai adaug că imprimarea lor s-a făcut în „Atelia timbrului", din Iași, înființată în 1856 de Grigore Ghica. Mărcile aveau valoare de 27 parale, 54 parale, 81 parale și 108 parale. Din întreg tirajul de 24 064 mărci al acestei emisiuni, au fost vîndute 11 746. Ele au circulat în intervalul 22 iulie-31 octombrie 1858, de la 1 noiembrie același an introducîndu-se un nou tarif poștal, cu noi timbre.

...ȘI PARALE

În completarea acelorași informații filatelice din nr. 7/1988, VIRGINIA IONESCU, din București, dorește să cunoască ce reprezentau paralele cu care se achitau tarifele poștale ale primelor emisiuni de timbre românești.

Paraua era o subdiviziune a piastrului otoman (monedă care circula pe atunci în țările române, pe lîngă francul francez, florinul austriac etc.). Un piastru echivala cu un leu și avea 40 de parale. Deci, valorile primei emisiuni de timbre erau de 27 parale, 1 leu și 14 parale (respectiv 54 parale), 2 lei și 1 para (81 parale) și 2 lei și 28 parale (108 parale, echivalent cu un franc aur).

Tarifele erau în funcție de greutatea trimiterii poștale (în dramuri. 1 dram = 3,18-3,23 grame) și de distanța destinației, în poște (1 poștă = cca 15,6 km). Ele se majorau cu 27 parale pentru fiecare 50 dramuri în plus și se dublau peste distanța de 8 poște.

CONTENTS (Romanian History) **V. Buduru** The Home-land Love ● **I. Lupaş** Michael the Brave and the first Romanians' Union (1600) ● **A. Dobre** 1916-1919. The Romanian Academy and National Unity ● **Ş. Pascu** Old Romanian Law (II) ● **N. Isar** „Sf. Sava" College Teachers ● **R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacostea, E. Tarâlungă** Art and Culture in Constantin Brîncoveanu's Time ● **AIESEE** — 1963-1988 ● **D. Berindei** 1866-1876. The Independence — the Nation's Wish (II) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences of Ancient Civilisations (XXIX) ● **R. Greclanu, M. Guboglu** Ion Ghica's Unknown Seal ● **V. Smărăndescu** New Routes ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary ● In Bucharest, 50 Years Ago ● **I. Bălăceanu** 19th. Mid-Century Recollections (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **V. Buduru** L'amour de la patrie ● **I. Lupaş** Michel le Brave et la première union des Roumains (1600) ● **Al. Dobre** 1916-1919. L'Académie Roumaine et l'unité nationale ● **Şt. Pascu** Anciens établissements juridiques chez les Roumains (II) ● **N. Isar** Professeurs du Collège „Sf. Sava" ● **R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacostea, E. Tarâlungă** Art et culture au temps de Constantin Brîncoveanu ● **AIESEE** — 1963-1988 ● **D. Berindei** 1866-1876. L'indépendance — l'aspiration sacre de la nation (II) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences de civilisations anciennes (XXIX) ● **R. Greclanu, M. Guboglu** Le sceau inconnu de Ion Ghica ● **V. Smărăndescu** Nouveaux itinéraires ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal ● A Bucarest, il y a 50 ans ● **I. Bălăceanu** Souvenirs au milieu du XIX-ème siècle (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **В. Будуру** Любовь к родине ● **Й. Лупаш** Михай Храбрый и первое воссоединение румын (1600) ● **А. Добре** 1916-1919. Румынская Академия и национальное единство ● **Ш. Паску** Старинные юридические учреждения румын (II) ● **Н. Исар** Преподаватели колежа „Св. Сава" ● **Р. Теодореску, В. Рыняну, В. Папакостя, Е. Тарэлунгэ** Искусство и культура при Константине Брынковяну ● **МАИЮВЕ** — 1963-1988 ● **Д. Бериндей** 1866-1876. Независимость — единодушное чаяние нации (II) ● **И. Попеску-Пуцури** Слияние древних цивилизаций (XXIX) ● **Р. Гречану, М. Губоглу** Неизвестная печать Иоана Гики ● **В. Смэрэндеску** Новые маршруты ● **Е. Прела** 1938-1940. Виктор Славеску — ежедневные заметки ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● **И. Балэчяну** Воспоминания середины XIX века (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) **V. Buduru** Die Vaterlandsliebe ● **I. Lupaş** Michael der Tapfere und die erste Vereinigung der Rumänen (1600) ● **Al. Dobre** 1916-1919. Die Rumänische Akademie und die nationale Vereinigung ● **St. Pascu** Alte juristische Institutionen bei den Rumänen (II) ● **N. Isar** Professoren der Schule „Sf. Sava" ● **R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacostea, E. Tarâlungă** Kunst und Kultur zur Zeit von Constantin Brîncoveanu ● **AIESEE** — 1963-1988 ● **D. Berindei** 1866-1876. Unabhängigkeit — der Wunsch der Nation (II) ● **I. Popescu-Puţuri** Zusammentreffen alter Zivilisationen (XXIX) ● **R. Greclanu, M. Guboglu** Das unbekannte Siegel von Ion Ghica ● **V. Smărăndescu** Neue Wege ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen ● In Bukarest vor 50 Jahren ● **I. Bălăceanu** Erinnerungen aus der Mitte des 19. Jahrhunderts (III)

SUMARIO (Historia rumana) **V. Buduru** El amor al país ● **I. Lupaş** Miguel el Valiente — y la primera Unión de los rumanos (1600) ● **Al. Dobre** 1916-1919. La Academia Rumana y la unidad nacional ● **St. Pascu** Antiguas instituciones jurídicas rumanas (II) ● **N. Isar** Profesores del Colegio „Sf. Sava" ● **R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacostea, E. Tarâlungă** Arte y cultura en la época de Constantin Brîncoveanu ● **AIESEE** — 1963-1988 ● **D. Berindei** 1866-1876. La independencia — el deseo unánime de la nación (II) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluencias de civilizaciones antiguas (XXIX) ● **R. Greclanu, M. Guboglu** El sigilio desconocido de Ion Ghica ● **V. Smărăndescu** Nuevos itinerarios ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias ● En Bucarest, hace 50 años ● **I. Bălăceanu** Recuerdos de mediados del siglo XIX (III)

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

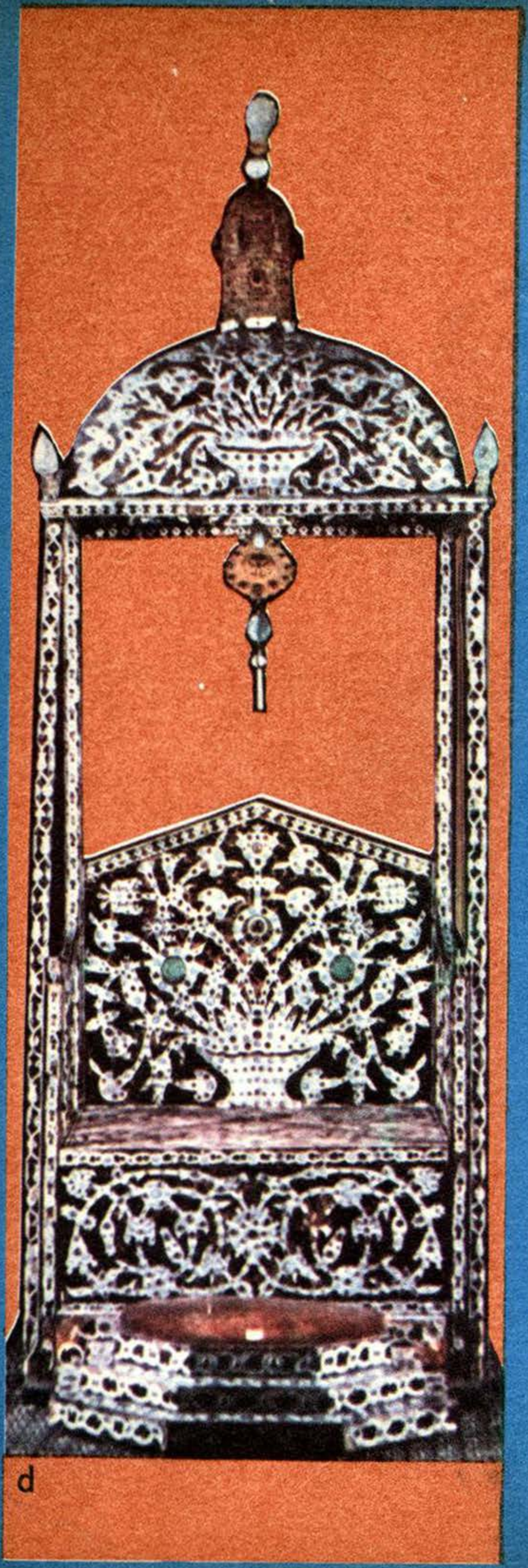

d

e

f